

Cuprinsul.

+
1. Aguletti-Petrescu. Istoria Medie -
Moderna pentru clasa 2^a

+
2. Borza, Maria Dumitrescu. Lectiuni de
Dan Radulescu Zoologie
p. clasa 1^a de liceu

AGULETTI-PETRESCU

+

ISTORIA MEDIE-MODERNĂ

PENTRU CLASA 2^A

Varia 1436

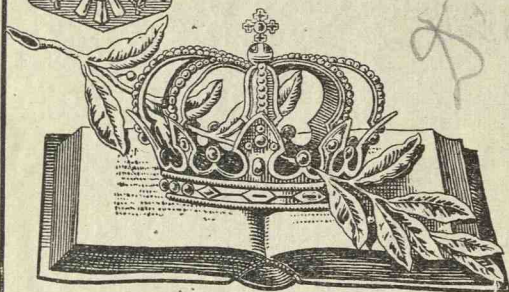
2000

EDITURA „CARTEA ROMĂNEASCĂ” BUCUREȘTI

**BIBLIOTECA
FVNDATIVNEI
VNIVERSITARE
CAROL I.**

Nº Curent 73231 Format 10

Nº Inventar A.52352 Anul

Sectia Depozit Raftul III

Inu. A. 52.352

ISTORIA

194¹

MEDIE ȘI MODERNĂ

(PÂNĂ LA 1648)

PENTRU

CLASA II-A SECUNDARĂ

235560

DE

TH. AVR. AGULETTI

Fost Inspector și Director
Ministerul Instrucțiunii

MARIN PETRESCU

Fost Inspector General
Profesor Liceul „Cantemir Vodă”

Aprobată de Minister cu No. 25/935

Taxa timbrului didactic de 5%, pentru acest manual s'a plătit
direct Casei Corpului didactic conform deciziei No. 3660/923.

04889

EDIȚIA XII

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, BUCUREȘTI

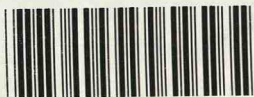
CONTROL 1947-1953

7323/VARVA
Cota
Inventar: 68840

RC174/01

1956

B.C.U. Bucuresti

C68840

EVUL MEDIU

I.

DURATA EVULUI MEDIU.

SCHIMBĂRI FAȚĂ DE ANTICHITATE.

Durata evului mediu. — La moartea lui Teodosie cel Mare (395), imperiul roman a fost împărțit în două : imperiul roman de Apus cu capitala Roma și imperiul roman de Răsărit, cu capitala Constantinopol. După aceea începură și năvălirile barbarilor. La 476 Roma cade în mâinile barbarilor germani, cari pun capăt imperiului roman de Apus; Constantinopolul însă mai dăinuește 1000 de ani, până la 1453, când cade în mâinile Turcilor și încetează astfel și imperiul de Răsărit. Această perioadă de 1000 de ani, care se întinde dela căderea Romei până la căderea Constantinopolului, se numește în istorie *evul mediu*.

Schimbări față de antichitate. — Vieța popoarelor din evul mediu se deosebește în toate de vieța popoarelor din antichitate.

În antichitate toată istoria se desfășoară în jurul Mării Mediterane. Popoarele se ridică rând pe rând la o stare de civilizație înaintată : mai întâi popoarele orientale : Egiptenii, Asiro-Caldeenii, Evreii, Fenicienii și Perșii, apoi Grecii și în sfârșit Romanii. Romanii au întemeiat un imperiu care cuprindea toate aceste popoare. Împăratul avea o putere nemărginită asupra supușilor, voința lui era lege, ascultată cu sfințenie de mici și mari ; astfel pe tot întinsul împărăției domnea *pacea romană*.

În evul mediu intră în istorie toată Europa, căci prin creștinism, toate popoarele primesc aceeași cultură.

Dar acum nu mai există un imperiu, care să cuprindă toate popoarele europene, ci se formează mai multe state independente, cum sunt și astăzi, iar regii sunt lipsiți de autoritate. Nobilii bogați se consideră egali cu regele și nu-l ascultă. Și cum fiecare își făcea de cap, ei o duceau în certuri și lupte necurmăte; astfel pacea romană de altădată a fost înlocuită cu *anarhia*.

Totuși exista și în evul mediu o autoritate superioară, de al cărei cuvânt ascultau și regii și nobilii și popoarele: aceasta era biserica catolică în frunte cu papa dela Roma.

Faptele însemnate din evul mediu. — Cinci fapte mari caracterizează evul mediu:

1. *Barbarii ocupă imperiul roman de Apus și pe ruinele lui întemeiază mai multe regate barbare.* Statele acestea sunt însă șubrede; regii barbari nu se pricep să le organizeze și nu sunt capabili să le apere de dușmanii din afară.

2. *Statele se împărțiră în stătulețe mărunte numite state feudale.* Regii își pierd autoritatea și nimeni nu-i mai ascultă. Fiecare moșier face din moșia sa un stat independent, pe care-l conduce ca și un rege. Astfel Europa se acoperi de mii și mii de state feudale, bântuite de veșnice certuri și războaie.

3. *Papii și împărații se luptă pentru stăpânirea lumii.* În mijlocul acestei anarhii, ideea unui imperiu, care să cuprindă toate neamurile creștine, cum fusese imperiul roman, nu dispăru din mintea oamenilor. Papii aleseră pe cei mai puternici regi, pe *Carol cel Mare*, apoi pe *Ollo I*, și-i încoronară împărați, crezând că împărații vor rămâne sub ascultarea lor. Dar s'au înșelat. Împărații voiau să domnească absolut ca vechii împărați romani. Atunci între cele două puteri se încinse o luptă pe viață și pe moarte, care ținu 200 de ani. Papii ies învingători.

4. *Războaiele creștinilor cu mohamedanii.* Alături de creștinism se ivi în Arabia o religie nouă: *mohamedani-*

smul. Arabii mohamedani porniră asupra creștinilor și ocupară Spania. Europa a scăpat ca prin minune să nu fie copleșită de păgâni. Cu timpul aceștia slăbiră și locul lor îl luară Turcii, cari au primit mai târziu mohamedanismul. Atunci creștinii porniră ei la atac, cu scopul de a mântui din mâinile lor *Locurile Sfinte*. Aceste războaie se numesc *cruciate*. Au ținut 200 de ani, dar n'au avut niciun rezultat și creștinii obosiră. Noii mohamedani (Turcii) se ridicară acum din nou, trecură în Peninsula Balcanică și ocupară Constantinopolul (1453). Astfel se puse capăt și imperiului de Răsărit.

5. *Formarea statelor naționale.* În cruciate au slăbit și feudalii, cari se prăpădiseră în număr mare sau sărăciseră; apoi și-au pierdut și papii autoritatea, pentru că în lumea catolică a scăzut fanatismul religios.

De aceste împrejurări profită regii. Aceștia înfrâng pe feudali și unesc sub autoritatea lor toate statele feudale; astfel s'au format marile state, cari au rămas până astăzi. Cele dintâi au fost *Franta, Anglia și Spania*.

În luptele lor cu feudalii, regii s'au sprijinit pe o clasă nouă de oameni, pe burghezimea, care va lua locul feudalilor în conducerea statului.

II.

CĂDEREA IMPERIULUI ROMAN.

BARBARI.

Slăbiciunea imperiului roman. — Imperiul roman, întemeiat de August pe timpul nașterii lui Cristos, a dăinuit cinci secole. Pe la sfârșitul secolului IV, se întindea dela Rin și Dunăre până în pustiul Saharei și dela Tigru și Eufrat până în Britania.

Dar cu toată această întindere, puterea imperiului era slăbită înăuntru, mai ales din trei cauze. Mai întâi,

era puterea absolută a împăratului. Împărații aveau în mâna lor toată conducerea statului, dar împărații erau o jucărie în mâna soldaților, cari îi schimbau după voie, aprinzând războaie civile cu ocazia fiecărei schimbări.

Al doilea rău era decăderea armatei. Romanii își pierduseră spiritul războinic; cariera militară o priveau ca o rușine, încât toată armata, până la cel mai înalt comandant, era formată din barbari lipsiți cu totul de disciplină.

Al treilea rău pentru imperiu a fost răspândirea creștinismului. Creștinii disprețuiau bunurile pământești și visau numai vieța veșnică. Statului nu-i dădeau niciun sprijin: nu mai intrau în armată, nu mai voiau să ocupe funcțiuni publice și-și pierdură dragostea de țară.

Astfel imperiul era foarte slăbit și tocmai atunci au început barbarii dela hotare să-i dea asalt.

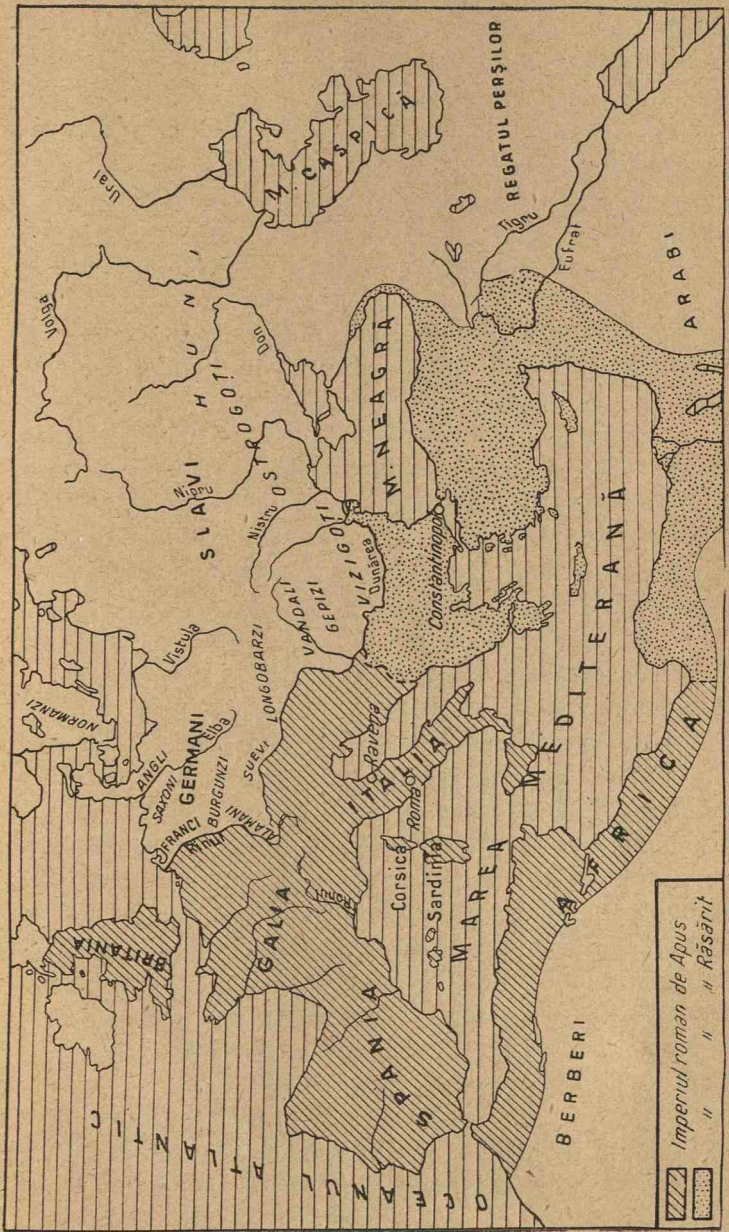
Împăratul Teodosie cel Mare, crezând că doi împărați mai ușor îl pot apăra decât unul singur, îl împărți între cei doi fii ai săi: unul primi imperiul de Apus și al doilea imperiul de Răsărit (395).

Lumea barbarilor.— Imperiul roman era înconjurat din toate părțile de neamuri foarte diferite, pe care Romanii le numeau barbare, pentru că vorbeau altă limbă și aveau alte obiceiuri decât ei.

În Europa, dincolo de hotarul Rinului și al Dunării locuiau *Germanii*, mai departe prin Rusia, *Slavii*, și tocmai la granița Asiei, *Mongolii*, cari au pătruns rând pe rând în Europa, sub numele de *Huni*, *Avari*, *Bulgari*, *Unguri*, *Tătari* și *Turci*. În Asia era ragatul Perșilor, un vecin primejdios, iar în Africa îi avea ca vecini pe *Berberi*.

Din toate aceste neamuri, *Germanii* au avut rolul cel mai însemnat.

Germanii.— Patria lor începea în Germania de azi și se întindea pe lângă granița Rinului și a Dunării până în Ucraina. Pe vremea aceea aproape toată întinderea

 Imperiul roman de Apus
 " " " Răsărit

Imperiul roman după Teodosie cel Mare și popoarele barbare dimprejur.

aceasta de pământ era acoperită cu mlaștini și păduri. Puținul loc, bun de cultură, cât se mai găsea, era lucrat cum da D-zeu, de femei și sclavi, căci bărbații se țineau numai de războaie și de chefuri.

Toți Germanii locuiau, la început, prin sate pierdute în desișul codrilor nepătrunși și fiecare se conducea de capul lui. Mai târziu au început a se grupa și ei. Se uneau adică mai multe sate și astfel formau un *neam*, care își alegea un rege. Apoi prin sec. IV s'au unit și neamurile între ele, formând adevărate popoare.

Astfel în lungul Rinului se înșirau *Francii*, *Burgunzii* și *Alamanii*; coborînd pe Dunăre urmau *Vandalii* și *Lombogobarzii*; apoi veneau *Goșii*, împărțiți în două: *Visigoșii*, cari stăpâneau în țara noastră până la Nistru și *Ostrogoșii*, cari întemeiaseră un imperiu mare dincolo de Nistru, prin Ucraina.

În spatele popoarelor dela graniță se aflau *Anglii* și *Saxonii*, iar totemai la Nord, în Peninsula Scandinavică, *Normanzii*.

Pătrunderea pașnică a Germanilor în imperiu. — Germanii, roși de sărăcie și ademeniți de strălucirea vieții romane, au încercat în multe rânduri să pătrundă în imperiu după jaf, dar totdeauna au fost oprîți de legionari. Romanii i-au primit dela o vreme în slujba lor, fie ca lucrători de pământ, fie ca soldați. Așa s'au strecurat mulțime de triburi, încât prin sec. IV toată armata romană era alcătuită numai din Germani. Roma a ajuns astfel să-și păzească hotarele imperiului cu o armată de Germani, față de Germanii din afară.

Dar Germanii din afară nu priveau cu dușmănie pe Romani și n'aveau decât o singură dorință: să fie luați și ei în slujba Romei. În această situație, ei ar fi rămas liniștiți pe locurile lor și cu încetul s'ar fi civilizat.

Deodată însă, fură loviți de groaznica năvălire a Hunilor. Popoarele germane, cuprinse de panică se urnesc

din loc, dau unele peste altele, apoi se aruncă peste graniță în imperiu, unde împărații au trebuit să-i primească de bunăvoie sau cu sila. Astfel începe marea năvălire a barbarilor, care ține dela 375 până la 568, adică 200 de ani încheiați.

Hunii. — Hunii erau un popor de păstori nomazi, din Mongolia. Multă vreme au ținut sub teroare pe Chinezi, apoi pe la 350 porniră vârtej spre Europa, călărind pe cai mici dar viguroși și repezi. Faima lor a umplut Europa de groază, dela un capăt la celălalt. Infățișarea lor era fioroasă : erau spâni, cu ochii mici, cu fruntea îngustă ; se îmbrăcau cu piei de animale și-și petreceau toată vieța pe spinarea calului : mâncau și beau și chiar dormeau călare.

Hunii lovesc cu furie pe Ostrogoți și-i supun. Visigoții prinși de groază își părăsesc locuințele și trec Dunărea în Bulgaria de azi.

Hunii pătrund apoi în țara noastră și o pornesc pe valea Dunării în sus spre Germania și se fac stăpâni pe toată Europa, până la granița imperiului roman.

Hunii au ajuns cu adevărat groaza lumii, după ce s'a ridicat în fruntea lor *Attila*, supranumit biciul lui D-zeu (430). El își avea reședința în câmpia ungurească, aproape de Budapesta. De aci ținea sub ascultare toată împărăția lui întinsă și teroriza cele două împărății romane. Împăratul din Răsărit îi plătea tribut greu ca să fie lăsat în pace. Attila voi să scoată tribut și dela împăratul din Apus și porni împotriva lui cu o armată mare, compusă din toate neamurile supuse lui. Dar în Galia fu întâmpinat de generalul roman *Aefius*, cu o armată tot așa de mare, formată din neamurile germane intrate în imperiu și-l înfrânse pe o câmpie lângă *Marna*.

Peste un an, Attila mai încercă o lovitură, dar de data aceasta se îndreptă asupra Italiei. Împăratul roman nu știa unde să se ascundă de frică ; atunci ieși în întâm-

pinarea lui Attila papa *Leon I* și prin mari daruri de bani îl convinse să se retragă.

În anul următor, Attila muri în palatul său, tocmai când își serba nunta cu o prințesă germană. Odată cu moartea

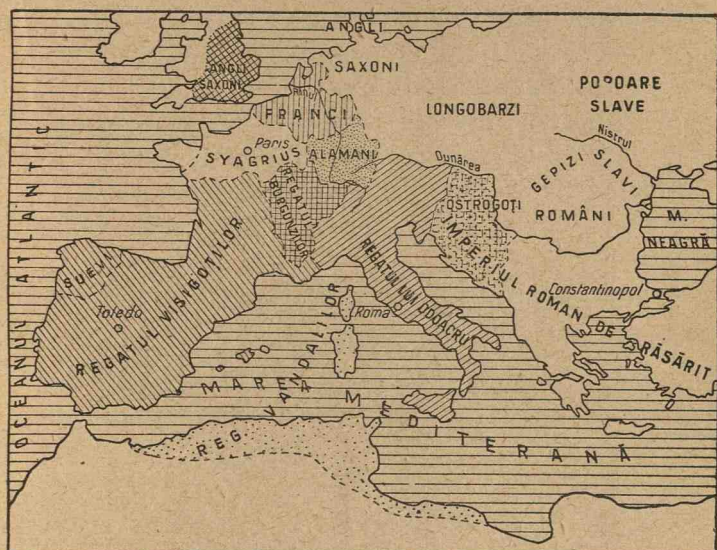
Năvălirea Hunilor.

lui se prăbuși și împărăția Hunilor, iar neamul lor a dispărut pentru totdeauna.

În timpul acesta, Germanii, împinși de Huni, ocupaseră toate provinciile imperiului afară de Italia.

Căderea Romei și sfârșitul imperiului de Apus. —

Apoi în 476 un șef de armată, *Odoacru*, depuse pe ultimul împărat, *Romulus Augustulus*, care era un copil, și s'a proclamat el rege al Italiei. Semnele împărătești, sceptrul și coroana, le-a trimis împăratului din Constantinopol, zicând că ajunge un împărat pentru

Regatele barbare după căderea Romei (476).

tot imperiul. Astfel ajunse și Italia în mâinile barbarilor, punându-se capăt imperiului roman de Apus.

Apoi, după ce împăratul *Romulus Augustulus* a fost depus, imperiul de Apus a dispărut pentru totdeauna și pe ruinele lui s'au ridicat state barbare.

În *Italia* au fost trei regate, unul după altul: mai întâi regatul lui *Odoacru*; peste câțiva ani a venit peste el *Teodoric cel Mare*, care l-a omorât și a întemeiat regatul *Ostrogoților*; la rândul lor au fost nimiciți și ei, și *Italia* a devenit regatul *Longobarzilor*.

În *Galia*, regatul *Burgunzilor* și al *Francilor*.

In *Spania*, regatul Visigoților.

In *Africa*, regatul Voudalilor.

In *Britania*, regatele Anglo-Saxonilor.

Dar statele întemeiate de ei n'au fost de lungă durată, pentrucă barbarii dedându-se la lux s'au moleșit, iar regii lor nu se pricepeau să organizeze un stat trainic.

Din toate, unul singur a rămas în picioare : regatul Francilor, care în timp de 4 secole va supune pe toate celelalte, refăcând astfel imperiul de Apus.

Iar popoarele germane, așezate în imperiu, fiind foarte puțin numeroase cu încetul s'au pierdut în mijlocul populației romane. Din acest amestec de Germani și Romani au luat naștere *Francezii, Italienii, Spaniolii și Portughezii*.

III.

IMPERIUL BIZANTIN.

IUSTINIAN.

Imperiul roman de Răsărit. — Imperiul roman de Răsărit se întindea dela Marea Adriatică și Marea Ionică până la Tigru și Eufrat ; și dela Dunăre și Marea Neagră până la Etiopia (Sudul Egiptului) și deșertul Arabiei. El nu s'a prăbușit odată cu cel de Apus (476), ci a mai durat 1000 de ani, datorită poziției capitalei sale și a diplomației, zisă bizantină, căci dela o vreme i se zice *imperiul bizantin*, după numele vechiu al capitalei, *Fyzanț*.

Cu toate acestea imperiul era destul de slab înăuntru. Erau certuri pentru domnie, certuri religioase și chiar certuri de pe urma alergărilor de cai dela hipodromul

imperial. Singurul lucru bun, ce se constată acum, este civilizația strălucită ce înflorește în el, mai ales la *Constantinopol*, ca o continuare a civilizației romane.

Impărații „cari au ocupat tronul după Arcadiu” au fost toți oameni de nimic. Odată veni la Constantinopol un băiat de țaran din Macedonia, cu numele *Iustin* și intră ca soldat în garda împărătească. El era foarte viteaz și priceput și din treaptă în treaptă ajunsese comandant al gărzii, apoi fu ales împărat. El aduse de acasă pe nepotul său, *Iustinian*, care era tot băiat de țaran și-i dădu o educație îngrijită, pregătindu-l pentru a-l lăsa urmaș la tron.

Iustinian. — Iustinian (527—565) e socotit printre cei

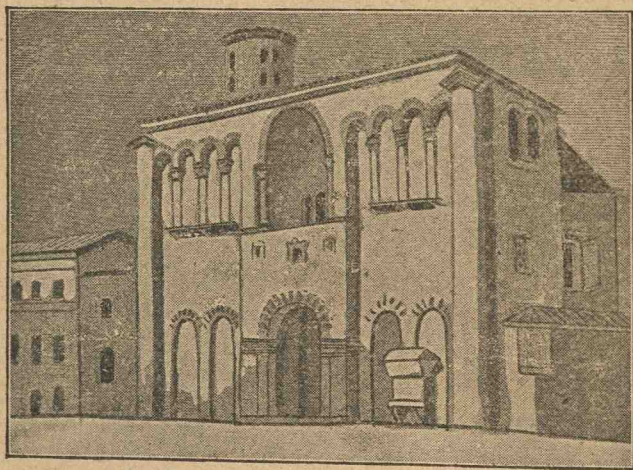

Impăratul Iustinian și soția sa, Teodora.

mai mari stăpânitori ai lumii. Soția sa, *Teodora*, o fostă artistă, i-a fost tovarășă potrivită prin însușirile ei. Totdeauna i-a dat sfaturi bune, iar odată i-a mântuit coroana.

Anume, populația din Constantinopol obișnuia să asiste și să urmărească cu multă patimă alergările de cai și luptele din circ. Tot aici se auzeau știri de ce se întâmplă în imperiu. Intr'un rând acestea au dat naștere unei răscoale, zisă a *Verzilor*, adică a celor ce țineau cu vizitii îmbrăcați în verde și cari erau *ariani* (eretici, cari ziceau că Fiul nu este de aceeași ființă cu Tatăl). Timp de 5 zile, capitala a fost pe mâna lor, dar mulțumită curajului însuflat de Teodora, care zicea că tronul e cel mai „glorios mormânt”, precum și energiei unuia din cei mai buni generali ai lui, *Belizariu*, răscoala a fost înecatată în sânge.

Intregirea imperiului roman. — După ce liniștea fu

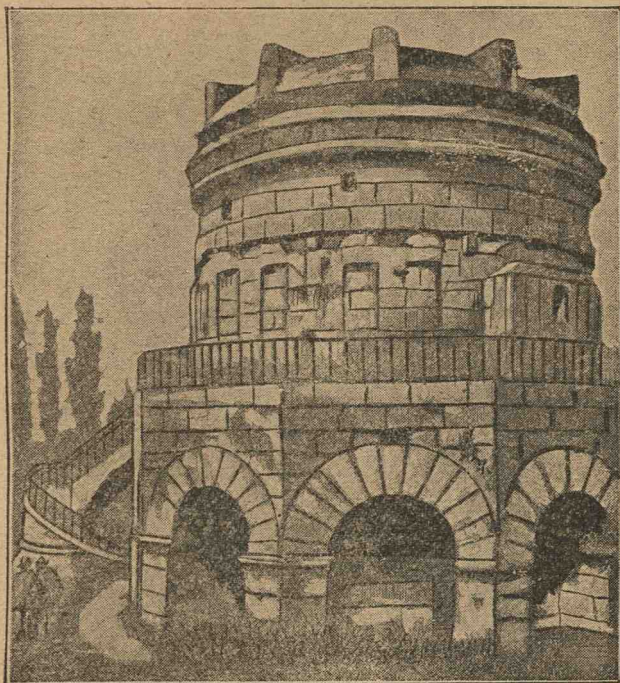
Palatul lui Teodoric cel Mare, la Ravenna.

restabilită în capitală, Iustinian se^{er}putu ocupa de planul său măreț : să distrugă regatele barbare din Apus și să refacă unitatea vechiului imperiu roman. Porni, deci, războaie contra Vandalilor, Ostrogoților și Visigoților.

Iustinian trimise pe generalul Belizariu contra Vanda-

lilor; aceștia au fost învinși în câteva lupte scurte și regele lor fu dus prizonier la Constantinopol, iar regatul vandal căzu în mâinile lui Iustinian (534).

Apoi veni rândul Ostrogoților din Italia. Ostrogoții au fost aduși aci de regele lor *Teodoric cel Mare*, care e

Mormântul lui Teodoric cel Mare, la Ravenna.

socotit ca cel mai de seamă dintre regii barbari. Cât a trăit el, Italia a fost guvernată cu înțelepciune. Regele s'a înconjurat de învățați romani, a făcut legi bune și a împodobit orașul cu monumente mărețe. Unul este mormântul lui dela Ravenna, care se păstrează până astăzi.

Dar urmașii lui s'au pornit pe certuri și de această slăbiciune a profitat Iustinian. Însă lupta aci a fost grea.

Ostrogoții se apărau cu disperare și Belizariu n'a putut să-i învingă. Atunci Iustinian trimise un alt general mare, pe *Narses*. Totuși abia după 19 ani de hărțuială continuă au putut fi răzbiți. Ostrogoții au fost nimiciți cu totul, iar Italia deveni o provincie a imperiului de Răsărit.

Trupele trecură apoi în Spania, unde cuprinseră dela Visigoți țărmul de Sud-Est.

Iustinian stăpânea acum toată Marea Mediterană, încât imperiul roman era aproape refăcut.

În același timp, el trebui să țină piept și altor dușmani. La hotarele de Răsărit a luptat Belizariu ani îndelungați cu Perșii.

Cât privește granița Dunării, pe unde forfoteau barbarii (Gepizii, Slavii, Avarii, Longobarzii, Bulgarii), Iustinian s'a ținut aici mai mult în apărare. Anume s'a mărginit a respinge atacurile lor, a ridica numeroase întărituri împotriva-le și chiar a potoli pe năvălitori cu bani.

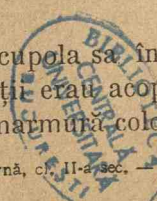
Cultura bizantină. — Paralel cu luptele, Iustinian s'a îngrijit și de îmbunătățiri. Așa a pus pe *Trebonian* ca, în unire cu alți cunoscători, să adune într'o condică toate legiurile vechi și noi ale imperiului.

În acest chip s'a alcătuit *codul lui Iustinian*, care are și astăzi mare preț în știința dreptului.

Apoi a împodobit orașele, mai ales Constantinopol și *Ravenna*, cu palate și biserici. Între acestea e de amintit biserica *Sfânta Sofia* din Constantinopol, o adevărată podoabă. Zece mii de lucrători au lucrat cinci ani la ridicarea ei. Iustinian era atât de mândru de această operă, încât în momentul sfințirii a strigat: „Te-am învins Solomoane”. Într'adevăr, Sf. Sofia e privită și azi ca o minune artistică.

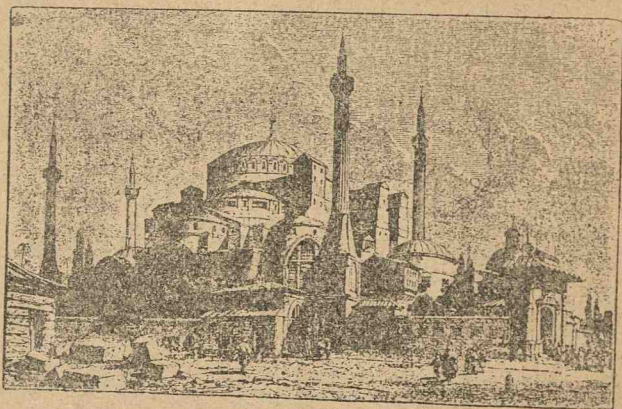
Ea se impune mai mult prin cupola sa înaltă și mare, având 31 m. în diametru. Pereții erau acoperiți cu mozaicuri, lucrute din bucățele de marmură colorată. Felului

68840

acesta de a construi, i s'a zis *stil bizantin*. Biserica a fost prefăcută la 1453 de Turci în moschee.

În timpul lui Iustinian a fost introdusă în Europa creșterea viermilor de mătase. Patria mătăsii este China, dar Chinezii nu permiteau să fie scoși din țară viermii de mătase. Odată ajunseră în China doi călugări; la întoarcere ei ascunseră în bastoanele lor, anume găurite,

Biserica Sf. Sofia din Constantinopol.

ouă de gândaci și le aduseră la Constantinopol. De atunci și până azi industria mătasei este un izvor de venit pentru Greci.

Imperiul de Răsărit sub urmașii lui Iustinian.—

Urmașii lui Iustinian au dus o viață grea pentru imperiu; noroc însă că s'a ridicat la tron un împărat mare *Heracliu* (610—641).

El a purtat războaie cu Perșii și a fost mai norocos. Granița Dunării a apărut-o bine.

Dar din nenorocire, tocmai când imperiul se credea mai asigurat din partea barbarilor, se ridicară cei mai înviersunați dintre dușmanii lui: *Arabii*.

IV.

BARBARII IN RĂSĂRITUL EUROPEI.

Barbarii în Răsăritul Europei. — Europa de Răsărit a fost bântuită de mai multe valuri de barbari și timp mai îndelungat de cât Apusul.

După Goți și Huni, au urmat Avarii, Slavii, Bulgarii și Ungurii.

Avarii. — După căderea împărăției Hunilor, popoarele supuse s'au liberat. În Dacia s'au așezat *Gepizii*, înrudiți cu neamurile gotice, și au întemeiat un regat. Dar peste vreo sută de ani, ei au fost nimiciți de Avari, veniți pe urmele Hunilor din Asia.

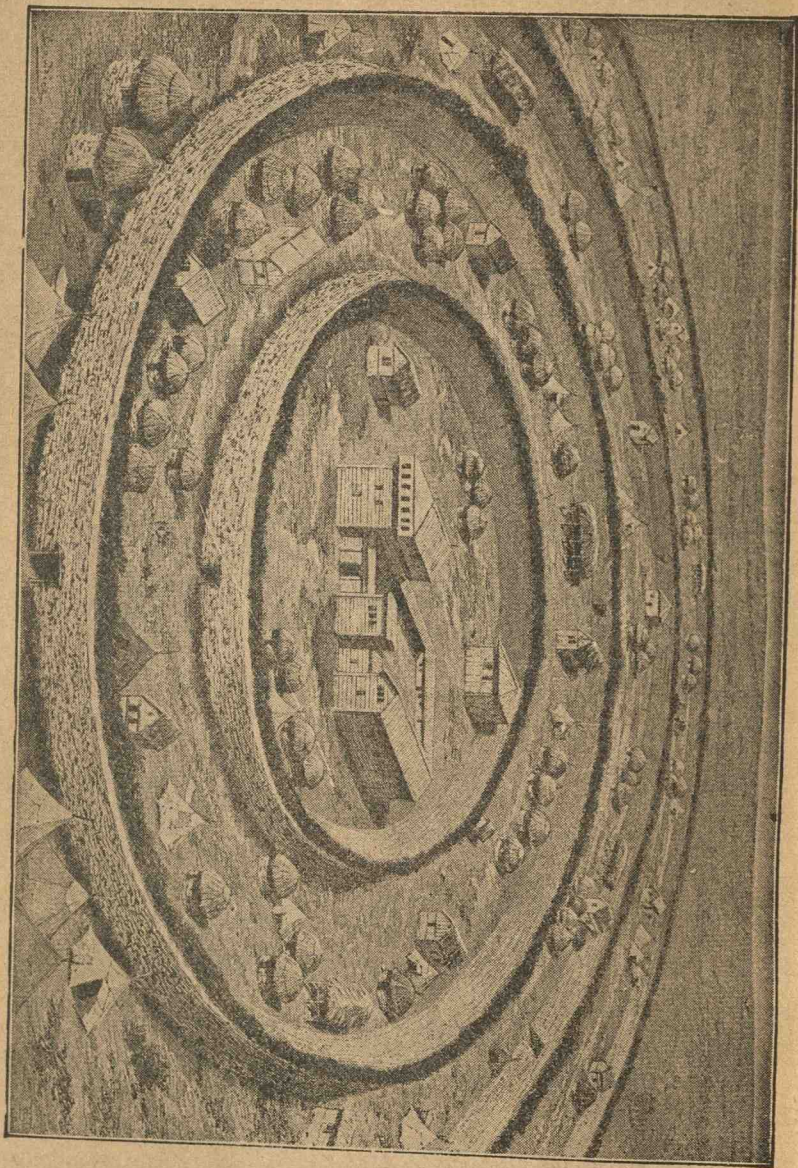
Avarii veneau de prin șesul răsăritean al Europei. Ajunși la Dunăre, supun pe Slavi și trec în imperiu, cerând pământ dela Iustinian. Cererea lor se respinge. Atunci se dau la jefuit, dar fiind înfrânți vin înapoi peste Dunăre și se duc în Polonia. De acolo pornesc spre Apus, de unde fiind gonți de Franci, iar se înapoiază spre imperiu.

În cele din urmă, ei își stabilesc reședința lor, zisă *ring* fiindcă era așezată în formă de inel, în Panonia, ca și Hunii.

Din noile lor sălașuri, Avarii, dimpreună cu Slavii, fac prădăciuni dese în imperiu. Loviturile lor au fost mai mari pe vremea lui Heracliu, când se aliașeră cu Perșii și ajunseseră până la Constantinopol. Dar viteazul împărat i-a bătut strașnic și, pentru a închide calea noilor lor năvăliri, a stabilit în Nord și Nord-Vestul imperiului diferite seminții de Slavi.

De acum puterea Avarilor descrește mai ales că sunt loviți și din spre Apus de Franci și din spre Răsărit de *Bulgari*.

Slavii. — Slavii, un neam de seminție arică, își aveau leagănul lor prin ținuturile mlăștinoase ale Niprului, trăind

din lucrarea pământului și creșterea vitelor. La înfățișare și în obiceiuri se asemănau cu Germanii, dar erau mai puțin războinici și mai domoli din fire. Trăiau împărțiți într'o mulțime de neamuri, conduse de cnezi și voievozi.

În timpul năvălirii Hunilor și Avarilor, Slavii, fiind împinși din locuințele lor, au început a se întinde pe nesimțite și s'au împărțit în trei ramuri :

Slavii de Sud au coborât spre Dunăre, apoi, întovărășind pe Huni și Avari la jafuri, au pătruns în imperiul de Răsărit și s'au așezat acolo. Urmașii lor sunt *Iugoslavii* și *Bulgarii* de azi, cari și-au luat numele dela poporul mongol al Bulgarilor veniți peste ei. O parte se stabilise în țara noastră, dar aceștia s'au pierdut în masa românească.

Slavii de Apus au luat-o pe urmele Germanilor, cari își părăseau țara de teama Hunilor și se așezară în locurile rămase goale până la râul Elba. Dar cu timpul ei au fost germanizați. Cei rămași au alcătuit două popoare : *Cehoslovacii* și *Polonii*.

Slavii de Răsărit sunt *Rușii* de azi. Ei s'au strecurat pe văile râurilor, ajungând să cuprindă toată câmpia. Mai târziu au fost organizați într'un stat mare de *Normanzii*, coborâți din Scandinavia, dela cari și-au luat și numele de Ruși.

Bulgarii. — Bulgarii erau rămășițe de-ale Hunilor. Veniseră de pe lângă Volga, în urma Avarilor, și împreună cu aceștia și cu Slavii luaseră parte la prădăciunile din timpul lui Iustinian. În cele din urmă s'au stabilit în Sudul Basarabiei de azi, ca supuși ai Avarilor. Pe vremea lui Heracliu, ei intră în legături prietenești cu imperiul, împotriva alianței avaro-persane și se declară neatârnați de Avari.

Pe timpul urmașilor lui Heracliu, se împart în mai multe oarde și se împrăștie în toate părțile. Una din ele trece în Dobrogea și o ia în stăpânire. Împărații de Răsărit

se încearcă în zadar a-i izgoni, dar în cele din urmă le dau voie de a se așeza pe lângă Marea Neagră până la Balcani (679).

Din ținutul ocupat, ei se întind cu timpul spre Apus peste Slavi, până la hotarele Sârbilor, așa că toată regiunea dintre Dunăre și Balcani ia numele de *Bulgaria*.

Așezarea Bulgarilor printre Slavi a avut ca urmare *slavizarea lor*. Astfel și-au schimbat limba și și-au pierdut obiceiurile și deprinderile lor sălbatece. După aceea hanul lor *Bogor* sau *Boris* i-a silit să se creștineze (864). La început făceau slujba în limba grecească, dar în curând, venind ucenicii lui *Metodiu* și *Ciril* din Moravia au introdus limba slavonă în biserica bulgărească.

Ungurii. — Ungurii, sau cum își ziceau ei, *Maghiarii*, sunt ca și Hunii, Avarii și Bulgarii, un popor mongol. Ei au plecat, împinși de alți barbari, din regiunea Uralilor, au coborât la Marea Neagră și s'au stabilit în Sudul Basarabiei.

Pentru că dăduseră ajutor Bizantinilor contra Bulgarilor, aceștia, împreună cu un alt neam mongol *Pecenegii*, i-au izgonit de aci. Sub căpetenia lor *Arpad*, apucară spre Apus și se așezară în *Panonia* (896). Aci își stabilesc cuibul noilor lor prădăciuni, după ce desființează populația slavă (din seminția Moravilor), găsită acolo.

Ungurii au cutreerat toată Europa apuseană după jaf, arzând și prădând, până când au fost înfrânți cu desăvârșire într'o luptă de împăratul Germaniei, *Otto I*.

De atunci s'au liniștit și în curând, trecând la creștinism, și-au părăsit obiceiurile barbare, au devenit agricultori, și fiind ajutați de papă au întemeiat un stat puternic, *Ungaria*.

Formarea poporului român. — La începutul evului mediu, coloniștii rămași în Dacia, sau mai bine-zis *Daco-*

Romanii, continuau a fi socotiți ca făcând parte tot din imperiu. Pe de altă parte, legături între ei și populația romană de dincolo de Dunăre existau, pe cât îngăduia piedica naturală a fluviului. Cu toate acestea, trăind în mijlocul barbarilor prădalnici, se cam sălbăticiseră, pierzând cultura de altădată. Trăiau din munca câmpului și din vite, în simple sate prin păduri, văi și ascunzișuri, cârmuiți de *juđeci* sau *juzi*,

Bine-înțeles, că pe lângă această „barbarizare”, *Daco-Romanii* au avut de suferit și un mic amestec de sânge cu năvălitorii, cum se întâmplase odinioară și cu resturile de *Daci*. În măsură mai mare, acest amestec s'a făcut cu *Slavii*.

Astfel s'a format definitiv un nou popor, *poporul român* sau *Românii*. Totdeodată s'a introdus în limba foștilor coloniști multe cuvinte slave (plug, brazdă, smântână etc.), desăvârșindu-se formarea noii *limbi române*.

V.

ARABII.

Arabii. — Pe când în Europa creștinismul lua o răspândire tot mai mare, în Arabia a luat naștere o altă religie : *islamismul*. Tot evul mediu, cele două religii vor sta față în față ca doi dușmani neîmpăcați.

Arabii erau de neam semitic și locuiau în triburi pe peninsula *Arabia*. Cei mai mulți dintre ei se închinau la idoli, al căror templu era *Caaba* în orașul *Mecca*. În curtea patrată a templului era și o piatră neagră cubică, ce se zicea căzută din cer, și care era adorată. Alții erau creștini, alții mozaici, alții în fine credeau în învățăturile lui *Zoroastru* (credința în doi zei a *Perșilor*).

Pe toți însă i-a unit într'o singură credință, pe vremea lui *Heracliu*, profetul lor *Mohamed* și în acest chip le-a dat prilej să desfășoare și ei o civilizație înfloritoare.

Mohamed și învățătura sa. — Mohamed se născuse puțin timp după moartea lui Iustinian, din tribul *Coreișîilor*, trib care îngrijea de templul Caaba. Rămas de mic orfan și sărac, fusese crescut de un unchiu al său; iar dela 14 ani fusese nevoit a-și căuta singur traiul. Așa se apucase de cărăușia cu caravanele. In cele din urmă ajunsese omul de afaceri al unei văduve bogate, pe care apoi o luă de soție.

Mohamed duce de acum înainte o viață retrasă, dedată la meditațiuni religioase, cum era firea lui. După un foarte lung timp petrecut astfel, începu a propovădui, mai întâi celor din juru-i, fel-de-fel de învățături religioase. Ajunsese a se crede sortit să dea Arabilor „religia cea adevărată”. Coreișîții începură a-l prigoni. El fugi în orașul *Yatreb*, care de atunci s'a numit *Medina*, adică orașul Profetului (622). Dela această fugă, credincioșii lui Mohamed numără anii.

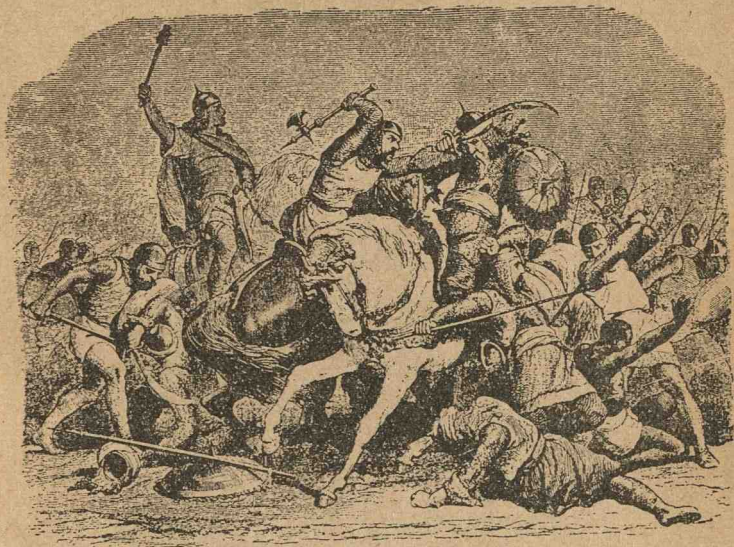
La Medina, profetul întocmi cultul religiei sale, precum și o armată cu care cuceri Mecca și dărâmă idolii. De acum toți Arabii trebuiră să-i primească învățăturile.

Pe când plănuia să impună religia sa și Perșilor și imperiului de Răsărit, Mohamed muri (632).

Coranul. — Religia lui Mohamed se zice *islamism*, adică supunere voinței lui Dumnezeu; iar credincioșii se zic *musulmani*. Cartea sfântă, în care s'au adunat învățăturile profetului, se numește *Coran*.

In Coran se spune, că este un singur Dumnezeu atotputernic, atotștiutor, atotfăcător, *Alah*, iar Mohamed este profetul său. Se mai spune că sufletul este nemuritor și că, după ce omul moare, merge sau în *iad* sau în *raiu*. Deși Alah a sortit pe fiecare la bine sau la rău, totuși musulmanii nu trebuie să facă fapte urite, ci să se iubească, să dea milostenii, să se roage des, să fie curați, să postească, să meargă cel puțin odată pe an la Mecca și mai ales să răspândească cu sabia noua credință.

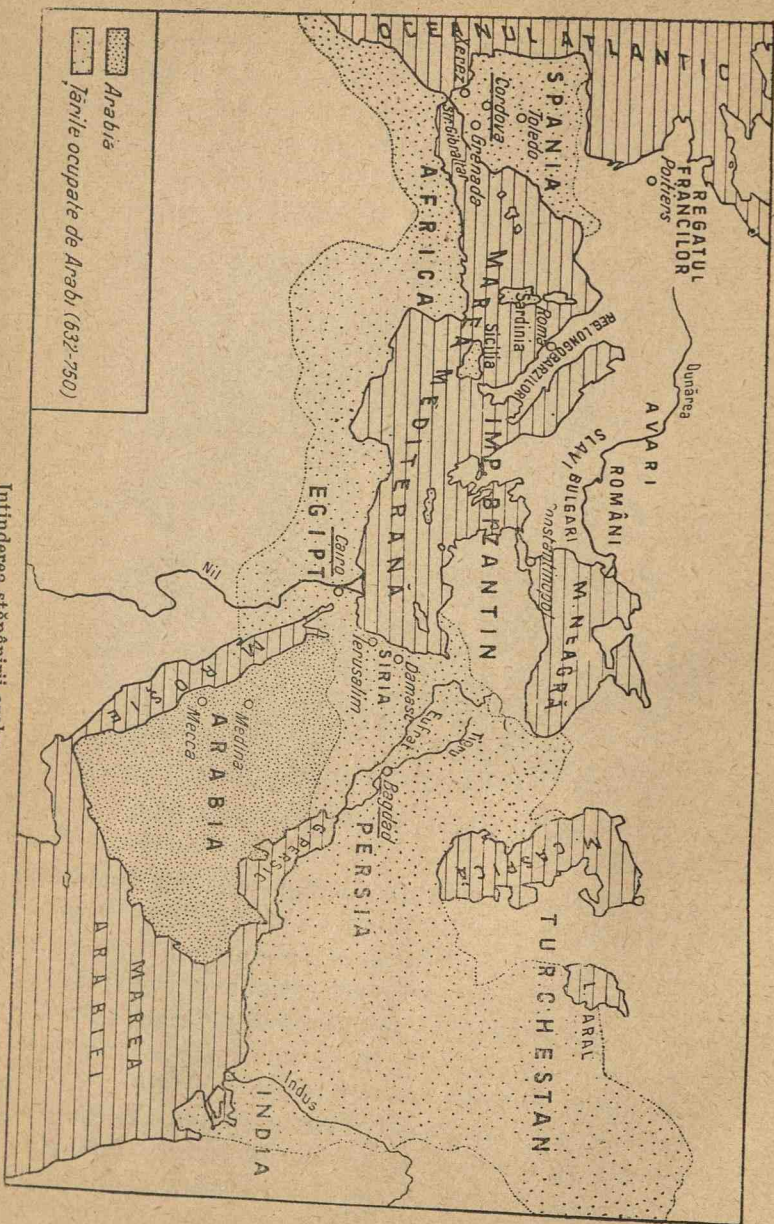
Cuceririle arabe. — Urmașii lui Mohamed au luat numele de *califi*, adică locțiitori ai profetului. Deoarece profetul a impus răspândirea credinței lui prin sabie, îndată după moartea lui, Arabii au început războiul sfânt spre Răsărit, contra Perșilor și spre Apus, contra Bizantinilor. Perșii și Bizantinii, fiind foarte slăbiți în vremea aceea, fură bătuți și Arabii ocupară pe rând

Lupta lui Carol Martel cu Arabii la Poitiers.

Persia și Turkestanul, Siria și Egiptul, apoi înaintând mereu supuseră toată Africa de Nord până la Oceanul Atlantic. Din Africa au trecut în Spania, unde stăpâneau Visigoții. Intr'o luptă de 7 zile, armata visigotă a fost sfărâmată și Arabii au devenit stăpânii peninsulei. Numai în regiunea muntoasă din Nord, au rămas câteva mici regiuni libere. Aceasta a fost ultima cucerire.

După aceasta au încercat să ocupe toată Europa, atacând din Apus Franța și din Răsărit Constantinopolul. Dar n'au reușit. În Franța au fost bătuți la *Poitiers* de

Carol Martel, iar la Constantinopol au fost ținuți pe loc de întăriturile orașului și de focul grecesc, care ardea și în apă, distrugându-le corăbiile.

Decăderea imperiului arab. — Nicio împărăție din lume nu s'a ridicat atât de repede ca cea arabă : în mai puțin de o sută de ani, ea s'a întins dela India până la Oceanul Atlantic. Dar tot așa de repede și căzu.

Pe de o parte, fiind atât de întinsă, era greu de guvernat de un singur om ; pe de altă parte a fost tot timpul sdruncinată de certuri interne. Anume, după primii 4 califi, cari fuseseră aleși, califul *Moaviah*, fiul lui *Omiad*, declară califatul ereditar în familia sa. Astfel se stabili *dinastia Omiazilor*. După un șir de califi glorioși, Omiazii au fost înlăturați. La 750 *Abul-Abas* ucide pe toți membrii acestei familii și întemeiază *dinastia Abasizilor*.

În mijlocul turburărilor, cari se țineau lanț, marele califat arab se desfăcu în trei părți : *califatul de Bagdad*, în Asia, *califatul de Cordova*, în Spania și *califatul de Cairo*, în Africa.

Aceste îmbucătățiri arată slăbiciunea Arabilor, cari treptat vor înceta de a mai juca rol principal în istorie.

Civilizația arabă. — Arabii fuseseră barbari cât timp au trăit izolați în Arabia. Dar după ce au ajuns în contact cu cele două popoare civilizate : Perșii și Grecii, ei fac împrumuturi din cultura acestora și își crează o civilizație proprie, într'o vreme când Europa apuseană zăcea în cea mai plină barbarie.

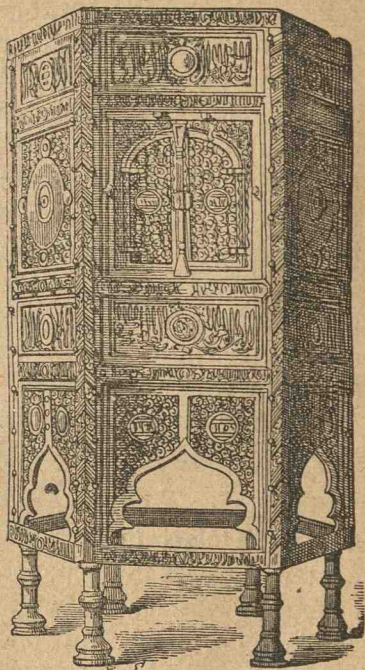
În toate califatele arabe s'a desfășurat o civilizație strălucită.

Astfel s'a dat impuls învățăturilor, literilor și științelor. Cele 3 capitale, Bagdadul, Cordova și Cairo aveau sute de școli și biblioteci, cercetate chiar de creștini. Mai toți oamenii învățați de pe atunci au fost prin școlile arabe. S'au tradus și explicat filosofii greci, mai ales Aristotel ; s'a cultivat poezia, compunându-se lucrarea

poetică de seamă numită *1001 de nopți*; s'au alcătuit valoroase lucrări de geografie și istorie. În fine Arabii au dezvoltat mult științele propriu zise: matematicile și astronomia, lăsând numirile de *cifră* și *algebră*; naturalele, făcând cunoscute o mulțime de plante; medicina, născu-

Sabie arabă.

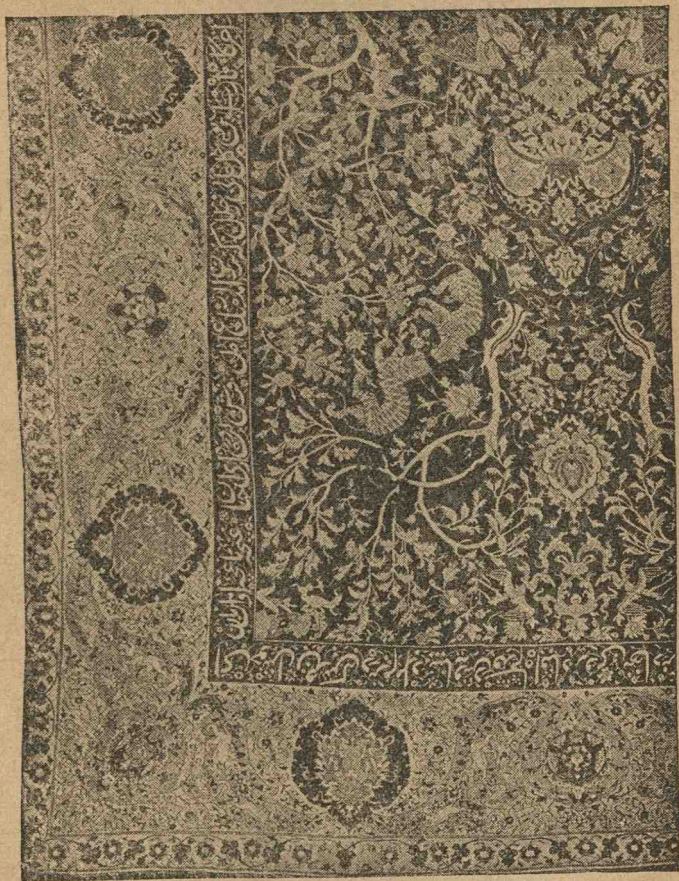

Masă arabă cu incrustațiuni.

sind siropurile, aromatele, narcoticile și diferite medicamente; fizico-chimicile, descoperind alcoolul și proprietăți chimice de-ale ierburilor.

Au excelat apoi în meșteșuguri: bijuterii, vase, mobile, arme, țesături, piei. Așa erau: pieile de Cordova, mătăsurile de Sevilla, armele de Toledo și Damasc, covoarele

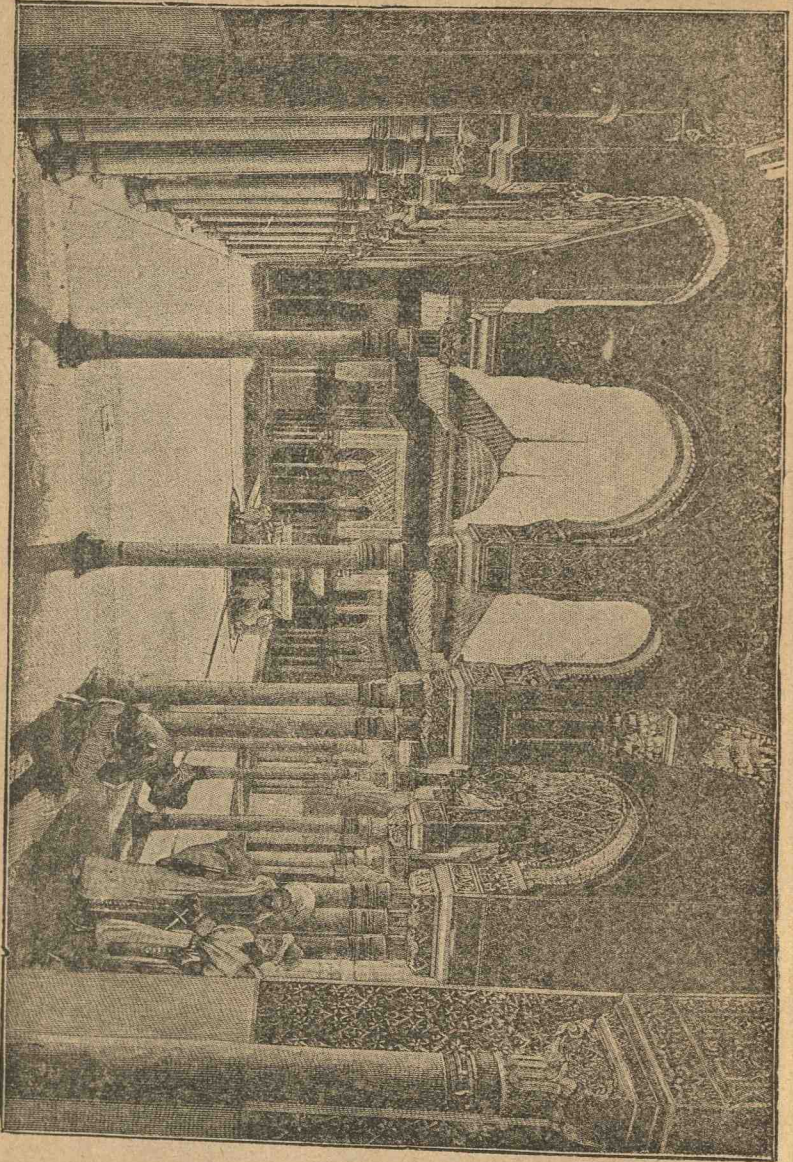
de Bagdad. Nu erau mai puțin vestiți nici în îndeletnicirile lor economice, ca lucrarea pământului, răspândind moda irigațiilor și întrebuițând numeroase plante de

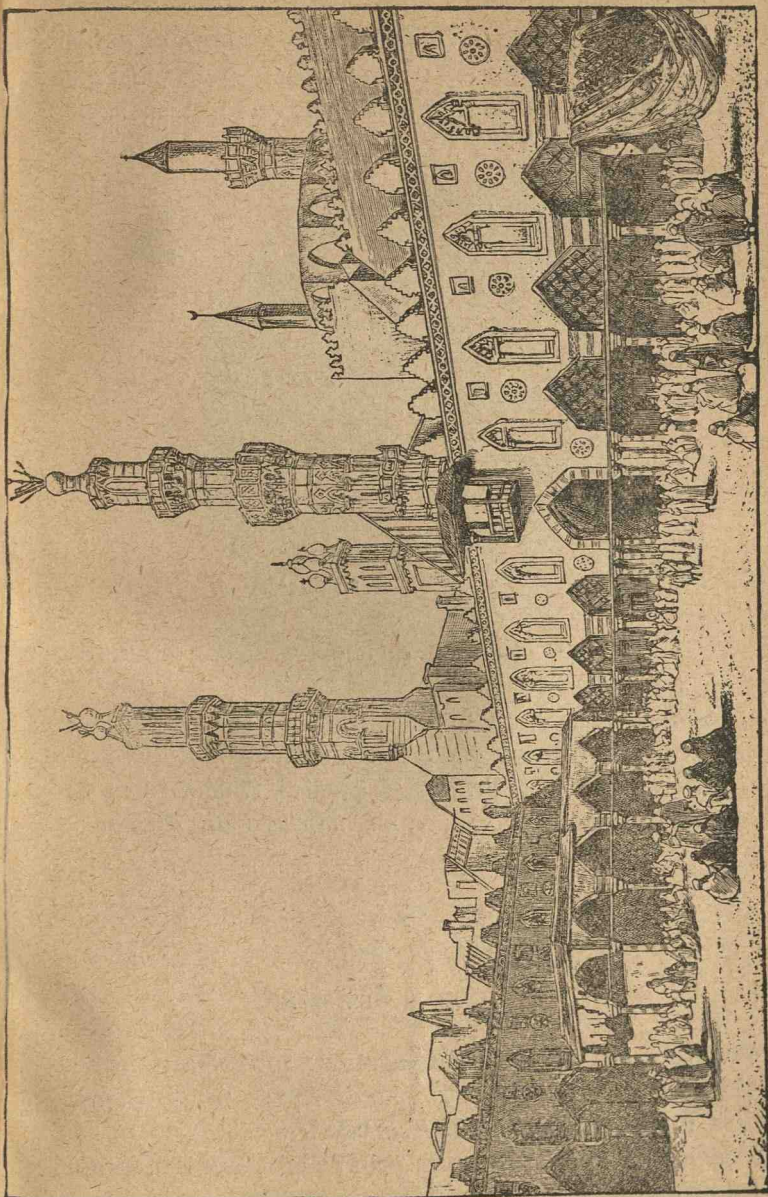
Țesătură arabă.

cultură (orez, trestie de zahăr, zarzavaturi etc.) și negoțul, legând extremul Răsărit al Asiei cu Africa și cu Europa.

Iar în ceea ce privește deprinderile artistice, e destul a

Alhambra. Interior. Court of the Lions.

Moscheea din Cairo.

se spune că mai toate orașele arabe — luminate și pavate — erau împodobite cu monumente de marmoră și cu grădini fermecătoare. Au clădit moschei și palate cu stâlpi svelți, arcuri în formă de potcoavă și cu cupole

Vas arab de metal.

puternice. Aceste clădiri erau împodobite pe dinăuntru cu desemnuri, zise *arabescuri*.

Cele mai vestite au fost: *moscheea lui Omar* din Ierusalim și *palatul din Damasc*; *moscheea din Cordova*, *palatul Alcazar din Sevilla* și *palatul Alhambra* de pe dealul de lângă *Grenada*; apoi *moscheea din Cairo*.

VI.

FRANCI

CAROL CEL MARE.

Francii. — Dintre toate regatele, întemeiate de barbari pe ruinele imperiului roman de Apus, unul singur a rămas în picioare: *regatul Francilor*.

Francii locuiau la început prin Belgia, apoi în timpul năvălirilor au coborât mai jos și s'au așezat în Nordul

Galiei. Ei erau unul din cele mai mici popoare germane și trăiau împărțiți în mai multe triburi, fiecare trib având în frunte un rege al său.

Clovis întemeiază regatul Francilor. — Printre regii aceștia mărunți se afla unul *Clovis*, nepotul lui Meroveu, după care toată familia s'a numit merovingiană. Clovis era tânăr și ambițios. El își făcu dela început planul să ocupe pentru sine toată Galia. Pe vremea aceea Galia

Franci din timpul lui Clovis.

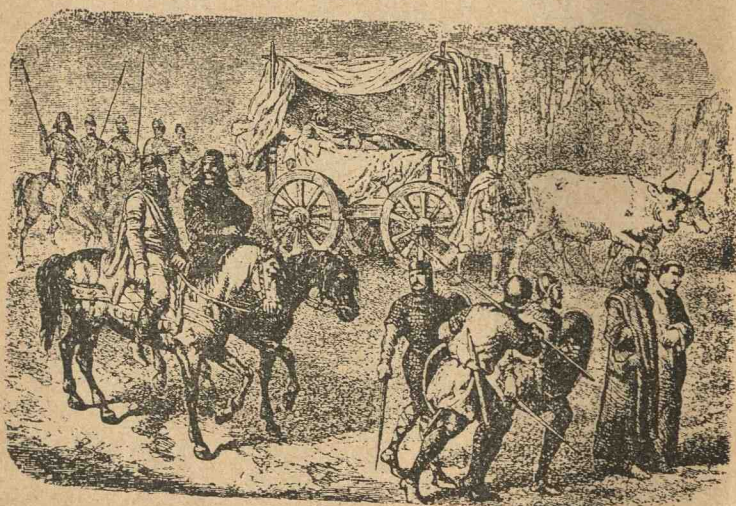
era împărțită sub trei stăpâniri : la Apus domnea un rege cu numele *Siagrius*, la Sud stăpâneau Visigoții, iar la Răsărit Burgunzii.

Cu o armată mică, cum erau toate armatele pe atunci, Clovis îi învinse pe toți aceștia și-și întinse stăpânirea până la Pirinei. Fiii lui au înțins și mai departe hotarele, încât regatul Francilor cuprindea toată Galia și toată Germania, afară de Saxonia, și era statul cel mai puternic din timpul acela.

Creștinarea Francilor. — Dar Clovis mai are un merit tot așa de mare și anume : pe când toți ceilalți barbari au primit creștinismul sub forma ariană și erau disprețuiți de creștinii adevărați, Clovis a primit creștinismul sub forma catolică și a fost sprinjit de toată lumea împotriva arienilor. Așa se explică succesul lui în luptele cu Burgunzii și Visigoții arieni.

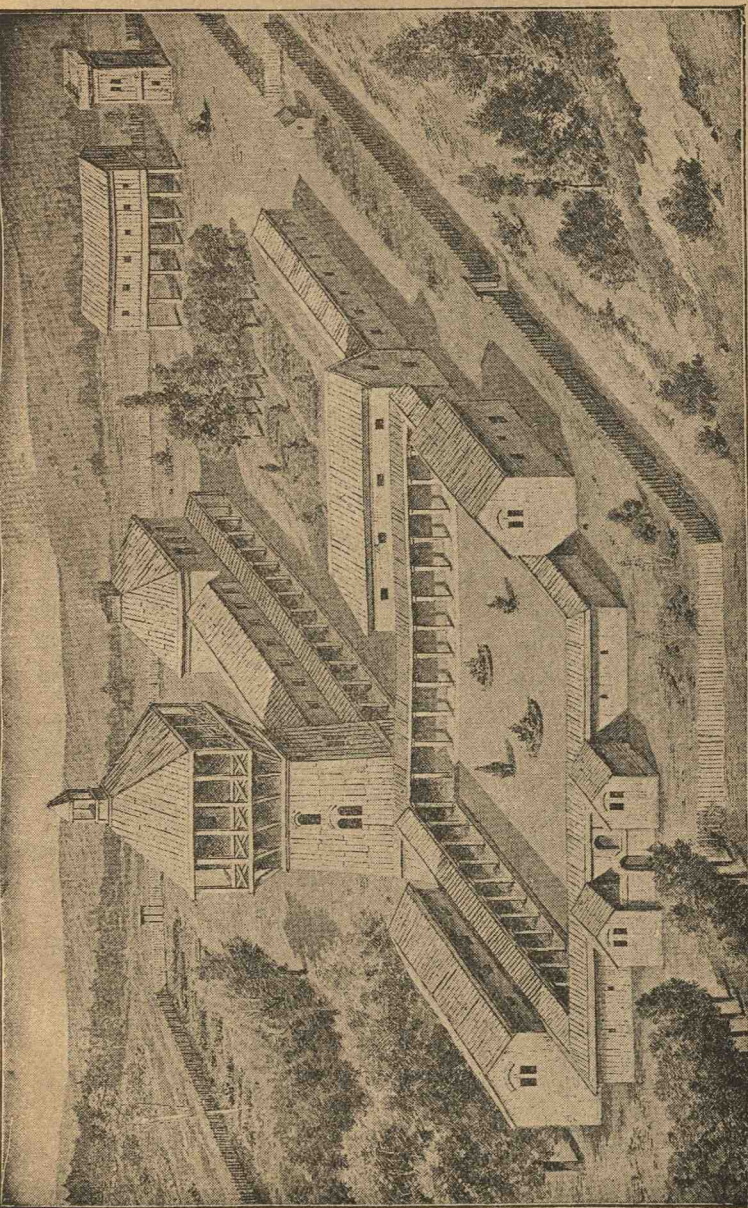
Clovis a murit la 511, în vârstă abia de 45 de ani.

Regii merovingieni și puterea maiordomilor. — Familia merovingiană mai domnește încă 200 de ani. Dar

Un rege merovingian în călătorie.

după moartea lui Clovis, regatul decăzu repede. Germanii pe atunci considerau statul ca o moșie a regelui, care trebuia împărțită între moștenitori. Regatul franc a fost deci mereu împărțit între mai mulți regi, cari duceau lupte nesfârșite între ei ; iar spre sfârșit au ajuns să domnească regi cu totul incapabili și stricați, cari își petreceau vieța în desfrânare și mureau de tineri. Aceștia sunt cunoscuți sub numele de „regi de nimic” și se spunea

Vilă n. erovingiană.

despre ei : „regi la 10 ani, tați la 15, bătrâni la 25 și morți la 30 de ani”.

Regii aceștia trăiau retrași în vilele lor la țară și toată grija statului ajunsese pe mâna maiordomilor. Maiordomii erau la început îngrijitorii palatului, dar acum ajung să fie mai ascultați și mai temuți decât regii. Unul dintre ei, *Carol Martel*, a fost acela care a învins pe Arabi la Poitiers, oprind înaintarea lor în Europa.

Dinastia carolingiană. — Fiul lui Carol Martel, *Pe-pin cel Scurt*, a fost cel din urmă maiordom. El se puse în legătură cu papa și după ce făcu între ei o înțelegere, detronă pe ultimul merovingian și se proclamă rege. Cu el începe dinastia carolingiană, numită astfel după numele fiului său, *Carol cel Mare*.

Carol cel Mare și războaiele lui. — Carol cel Mare (678—814) a fost cel mai de seamă suveran din tot evul mediu. El era un om înalt și voinic, aproape un uriaș, foarte inteligent, muncitor și îndrăzneț. În primul rând s'a deosebit prin războaiele sale, făcute mai ales din dorința de a răspândi legea creștină și binefacerile civilizației însușite dela Romani.

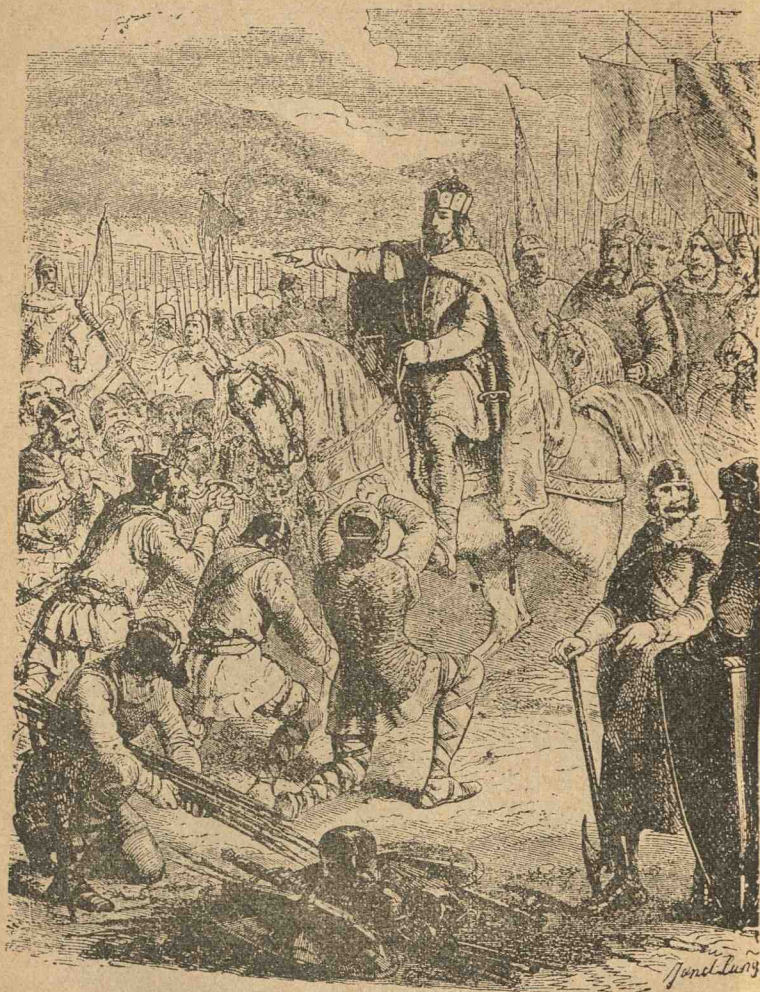
Cele mai îndelungate și mai crunte din ele au fost cu *Saxonii*. Aceștia ocupau mai toată întinderea Germaniei de astăzi și țineau la credințele lor păgâne și la deprinderile lor barbare. Carol a întrebuițat în contra lor cele mai strașnice mijloace de supunere : pustiind totul, ucigând fără milă, botezându-i cu sila și strămutându-i în mase dintr'o parte în alta. Iar pentru a păstra cuceririle, el a zidit biserici, a înființat episcopii și a ridicat cetăți întărite pe pământul Saxonilor. Aceștia însă se răsculau de câte ori biruitorul se retrăgea, dărâmând și măcelărind totul. Cu toate acestea Saxonii au putut fi supuși definitiv.

În răstimpul războaelor cu Saxonii, Carol a avut lupte cu *Longobarzii* (ce se așezaseră în Nordul Ita-

Statuea lui Carol cel Mare.

lei și cari voiau să stăpânească întreaga peninsulă) și cu Arabii din Spania.

Carol cel Mare primește supunerea Saxonilor.

Pe Longobarzi a căutat să-i bată ca să strângă și mai mult legăturile cu papa. Deși regele longobard era socrul

său, totuși l-a detronat și s'a încoronat el ca rege al Longobarzilor.

În același timp întări donația făcută de tatăl său *Scaunului papal*. De acum papii devin și ei un fel de regi pe ținutul acesta din preajma Romei, care se va numi apoi *Statul papal*.

Împotriva Arabilor din Spania, Carol a întreprins o

Imperiul lui Carol cel Mare.

expediție scurtă și a izbutit să cucerească dela ei partea nordică a peninsulei Iberice, până la Ebru.

După aceea, Carol porni împotriva Avarilor din părțile noastre, îi înfrânse și le desființă imperiul. De atunci a dispărut din istorie neamul Avarilor.

Refacerea imperiului roman de Apus. — Statul franc avea acum o întindere aproape cât a fostului imperiu roman de Apus. Cuprindea Galia, Nordul Spaniei, cea mai mare parte a Germaniei și a Italiei. De aceea și papa *Leon III* a încoronat pe Carol cu coroană imperială,

Papa Leon III.

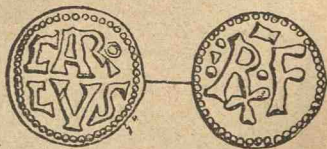
în noaptea Crăciunului din anul 800, în vestita biserică Sf. Petru din Roma. Imperiul roman de Apus era refăcut.

Intocmirile imperiului lui Carol cel Mare: legile, învățăturile. — Carol a știut să dea, feluritelor neamuri cucerite, o cărmuire de pace și propășire.

Imperiul era divizat în provincii: cele dela margini, zise *mărci*, erau conduse de *duci*, iar cele dinlăuntru de *comiți*. Guvernatorii aceștia erau inspecțaii de *missi dominici* (trimișii domnești), din care unul era cleric și altul laic. Ei trebuia să guverneze după legile făcute de împărat, cunoscute sub numele de *capitulare*, căci erau împărțite în capitole.

Totdeauna marele împărat a răspândit și învățăturile, latinești bine-înțelese. El însuși s'a apucat de învățat pentru a da îndemn tuturor. **A**trăsat la el și învățați străini, cum a fost călugărul anglo-saxon *Alcuin*, dând naștere la o mulțime de scrieri.

Carol a împodobit apoi imperiul său cu construcții deosebite, mai ales biserici și palate.

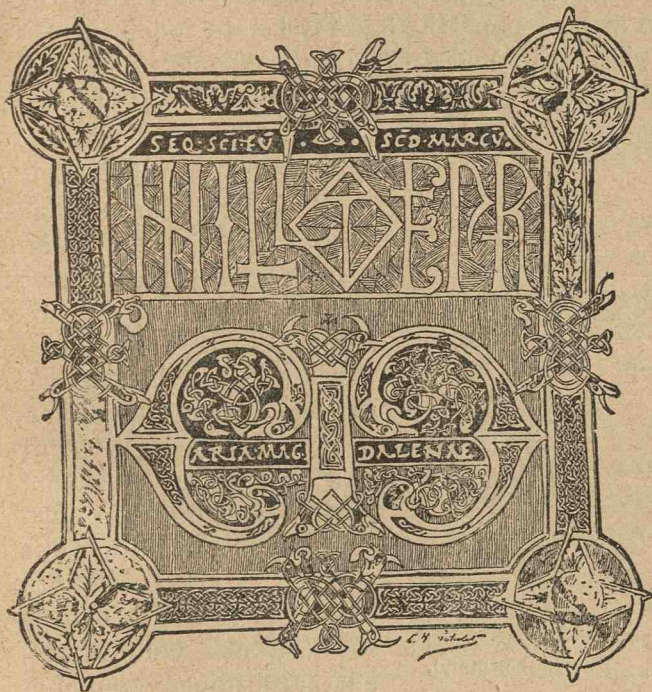
Monedă dela Carol cel Mare.

În mijlocul strălucirii sale, acest „părinte al lumii” a murit la 814 și a fost înmormântat în capela din reședința sa *Aachen* (Aix-la-Cahpelle).

Urmașii lui Carol cel Mare și desmembrarea impe-

riului. — După moartea lui Carol cel Mare nu trecură nici 30 de ani și imperiul lui se prăbuși.

Carol cel Mare a lăsat un singur fiu, pe *Ludovic Piosul*, care a fost un împărat slab, fără energie și lipsit de voință.

Podoabă de evanghelie din timpul lui Carol cel Mare.

EXPLICITUNT CAPITULA.

PLERIQUEMORTALIUM.

*studio et gloria saeculari inanis
dedra exinde perennem ut putabast*

Manuscris din timpul lui Carol cel Mare.

El însă avea trei fii. În vremea lui se mai păstra încă vechiul obicei german de a împărți statul între copii,

ca pe o moșie particulară. Ludovic împărți deci imperiul între cei trei fii ai săi. Dar aceștia, nemulțumiți cu partea primită, începură lupte crâncene între ei, până când oboșiră. Atunci se împăcară și făcură o nouă împărțire, printr'un tratat, încheiat la *Verdun*, în 843. Din această împărțire ieșiră trei state independente care se păstrează până azi: *Franța, Germania și Italia*.

Fărămițarea imperiului în feude. — În timpul acesta începură noi invazii de barbari, cari loveau din toate părțile: la Răsărit jefuiau *Ungurii*, veniți de curând din Asia, la Sud *Arabii*, iar la Apus *Normanzii*, coboriți tocmai din Scandinavia.

Un Normand.

Urmașii lui Carol cel Mare fiind toți slabi, barbarii aceștia cutreeră țara în lung și'n lat și lăsau pustiu în urma lor. Locuitorii erau lăsați la voia întâmplării. Atunci cele trei regate se desfăcură într'o mulțime de state mărunte, căci fiecare ținut trebuia să se apere singur, cum putea. Regii nu mai erau respectați; adevărații stăpâni erau în aceste state mărunte nobilii. Așa va fi de acum până la sfârșitul evului mediu. Starea aceasta de lucruri se numește *feudalitate*.

Barcă normandă.

VII.

FEUDALITATEA.

Originea feudalității. — Regii merovingieni, fiind slabi, răi și disprețuiți de supușii lor, au căutat să-și asigure serviciul unor oameni de credință, pe care îi răsplăteau din belșug, fie că le dădea o moșie, numită *beneficiu*, fie că-i însărcina cu guvernarea unei provincii. Dar regele și-a păstrat dreptul de a lua înapoi beneficiile și de a scoate pe cineva din funcțiunea de guvernator, când voia el.

Aceasta a ținut așa până în timpul lui Carol cel Mare. Dar îndată după moartea lui, când fiii lui Ludovic Piosul au început războaie pentru împărțirea imperiului, nobilii n'au vrut să-i ajute pe aceștia, decât dacă îi răsplăteau cu beneficii noi și le dădeau dreptul să-și conducă moșiile după bunul plac al lor, fără amestecul regelui.

Astfel nobilii obținură dela regi *credita* *beneficiilor* și a *funcțiunii* de guvernator; adică beneficiile primite dela regi devin proprietate deplină și pot fi lăsate moștenitorilor; de asemenea provinciile devin proprietatea guvernatorilor, cari le pot lăsa urmașilor ca moștenire. Așa s'au format feudele.

Incepând din sec. IX, toți cei cari primiseră beneficii dela rege și toți foștii guvernatori de provincii formează o clasă de mari proprietari, cari își zic seniori sau feudali.

Puterea unui feudal în feuda sa. —

Seniorul era stăpân pe feuda sa întocmai ca un rege: punea impozite, strângea armată, ținea judecată, bătea monedă și își avea miniștrii săi. Se poate spune, deci, că fiecare feudă alcătuiă un stat independent. Regele țării n'avea dreptul să se amestece aci; el era tot un feudal, egal cu ceilalți și era stăpân cu adevărat numai pe domeniile sale.

Monedă feudală.

Feudalii erau acum mai puternici decât regele, totuși ei continuau să-i jure credință ca atunci, când primeau beneficiile și funcțiunile din mâna lui.

Marile feude cresc prin dispariția micilor proprietari. Când au început năvălirile noilor barbari : Normanzii și Ungurii, cari făceau vieața nesigură, feudalii se întăriră și mai mult. Regii dovedindu-se incapabili să înlăture primejdia, locuitorii s'au văzut nevoiți să se apere singuri, cum vor putea. Seniorii își formară câte o armată și se întăriră în *castele*. Atunci micii proprietari din vecinătate, cari n'aveau puterea să se apere singuri, se grăbiră să ceară adăpost și ocrotire dela stăpânul castelului. Cu această ocazie se făcea între ei o învoială. Cel care cerea ocrotirea îi da seniorului toată averea sa și îi jura că-l va servi cu credință ; iar seniorul îl lua sub ocrotirea sa și-i da o moșie, mai mică sau mai mare, după valoarea omului, ca să aibă din ce să trăiască cu familia lui.

Când moșia primită era mai mare, cel care o primise, urma exemplul seniorului și lua alții, mai slabi, sub ocrotirea lui ; aceștia, la rândul lor, făceau la fel cu alții și mai mici. Dela o vreme nu mai exista niciun om liber, care să nu fie legat de altul mai mare decât el.

Ierarhia feudală. — Vedem, deci, că între seniori s'a stabilit un fel de gradație, pe care o numim *ierarhie*, și că toți erau legați între ei.

Intr'adevăr unii erau foarte puternici, feuda lor era întinsă cât un județ ; aceștia își ziceau *conți* și *duci*. Alții stăpâneau abia un sat și-și ziceau *baroni*. Cei mai mulți, însă, nici nu aveau moșie, ci stăteau în serviciul celor mai bogați ; aceștia erau numiți, de obicei, *cavaleri*.

Cavalerii erau legați prin jurământ de credință față de baroni, baronii se legau față de duci și conți, iar aceștia, la rândul lor, erau legați față de rege, care, chiar fiind

mai slab decât ei, era considerat ca cel dintâiu în cinste între toți seniorii țării.

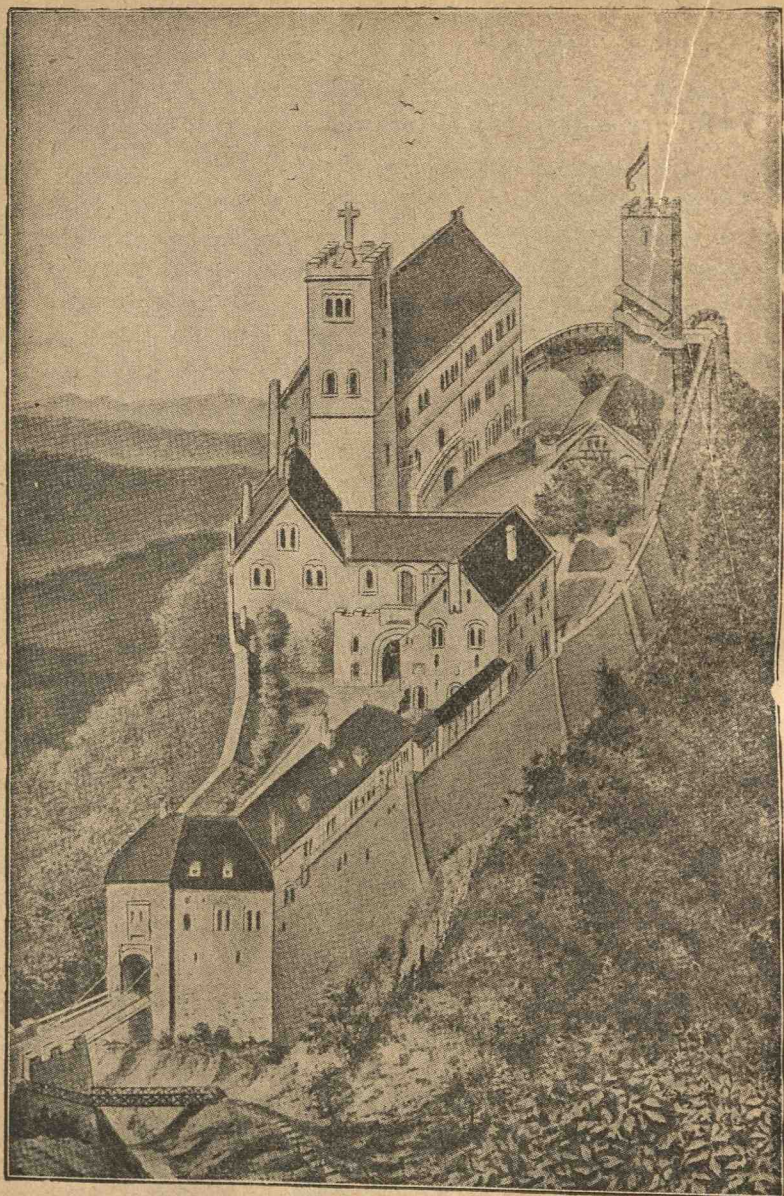
Suzerani și vasali. — Seniorul, care se închina față de altul, se numea *vasal*; iar acela către care se închina,

Sigilli de stat feudal.

se numea *senior*. Cineva putea fi în același timp și suzeran și vasal. De ex. un conte era vasalul regelui și suzeranul unui baron.

Intre suzeran și vasal existau obligațiuni reciproce. Suzeranul trebuia să ocrotească pe vasal, să-l apere, dacă era atacat și să-l ajute la procese. Vasalul trebuia să urmeze pe suzeranul său în războiu, să-i facă unele

Castel feudal.

servicii și să-i dea unele ajutoare în bani, în anumite împrejurări; de ex.: când suzeranul căzut prizonier trebuia să se răscumpere, când își mărita fata cea dintâi, sau când își făcea băiatul cavaler.

Un vasal nu era obligat să asculte de nimeni, decât de suzeranul său și suzeranul nu avea putere decât asupra vasalilor săi. Astfel regele, din stăpân absolut al țării, cum fusese până la Carol cel Mare, ajunge acum un simplu suzeran, care nu mai e ascultat de nimeni decât de vasalii săi.

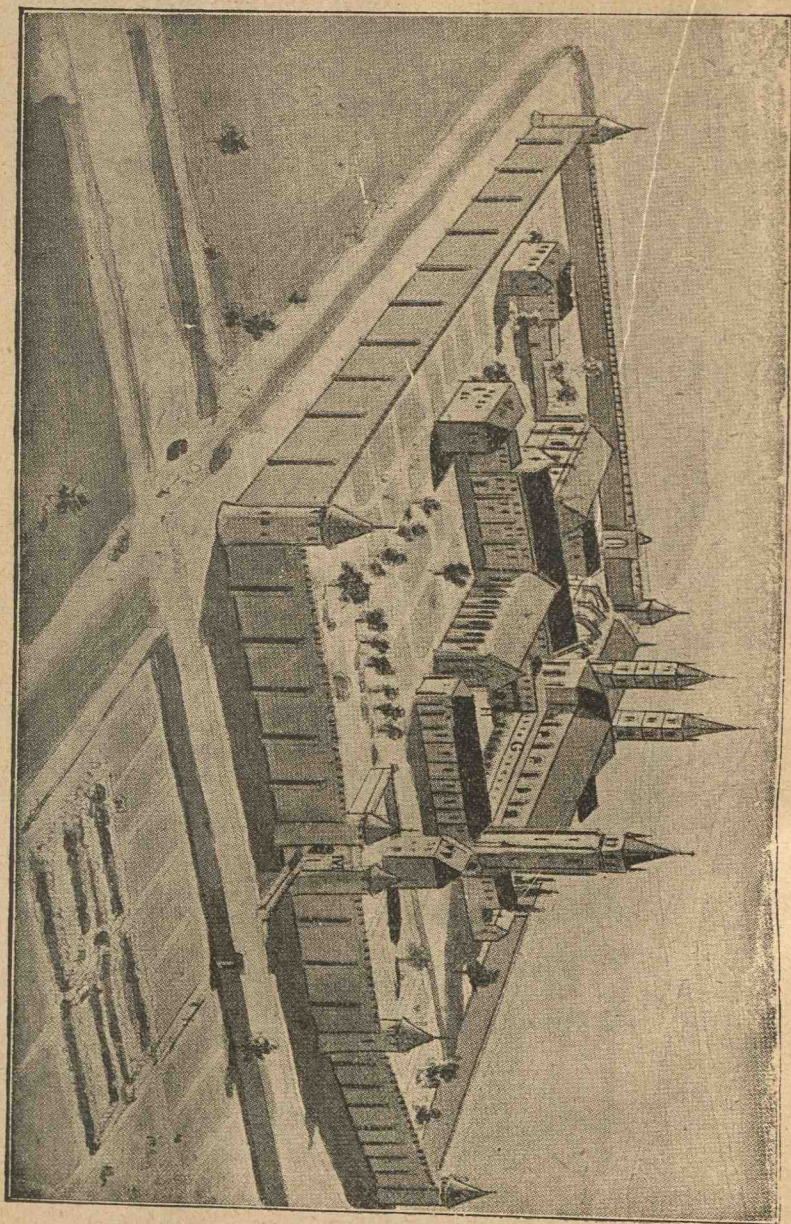
Vieța seniorilor în castele. — Seniorii feudali trăiau în castele ridicate pe locuri înalte, înconjurate de prăpăstii, sau în insulele râurilor. Castelul feudal era înconjurat cu un șanț plin de apă și cu mai multe rânduri de ziduri groase.

În mijlocul curții se înălța un turn mare cu 4—5 etaje. Aci își găseau refugiu seniorul și familia sa în caz de primejdie. În vârful lui stătea straja, care vedea în depărtare și suna din corn când se apropia cineva de castel. Iar dedesubt se aflau pivnițele, în care se păstrau proviziunile, și închisorile pentru prizonieri.

Vieța castelanilor era simplă și plicticoasă. Seniorii erau niște incuți, cari nu știau nici citi, nici scrie și cari n'aveau nici gusturi deosebite de traiu. De altfel, numai iarna stăteau în castele mai mult. Atunci singura lor distracție era de a primi vizite și de a asculta poeți și cântăreți ambulănți, numiți *trubaduri*, cari cântau isprăvi militare și erau întovărășiți de saltimbanci. Incolo, își petreceau toată vremea în războaie, în dueluri sau la vânătoare.

Trubadur.

Mănăstire feudală.

Țăranii. — La poalele castelului se întindeau satele în

Șerbi.

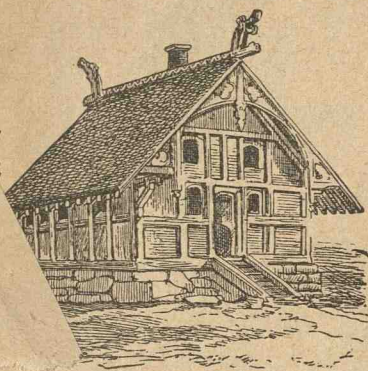
care locuiau supușii seniorului, țăranii. Aceștia duceau o viață chinuită. Ei n'aveau pământul lor și trebuia să muncească pe moșiile seniorilor. Unii erau *șerbi*, adică legați de glie. Aceștia n'aveau voie să se însoare decât cu învoirea stăpânului, nu puteau să strângă avere pe care s'o lase copiilor, în schimb, seniorul putea să-i vândă, dar numai împreună cu moșia. Alții erau țăranii *liberi*, adică puteau să plece de pe o moșie pe alta, aveau voie să se însoare și puteau să strângă avere și s'o lase moștenire copiilor, în schimb erau obligați să meargă în războiu.

Țăran.

Dar și unii și alții erau supuși la îndatoriri foarte grele față de stăpân. Plăteau biruri grele, făceau corvezi și cărăușie și erau obligați să ma-

cine grâul numai la moara stăpânului, să coacă pâinea în cuptorul stăpânului și altele,, toate plătite din greu.

Case țărănești.

Nu se puteau plânga nimănui să le facă dreptate, pentrucă numai stăpânul lor avea dreptul să le facă judecată. Abia mai târziu li se va mai ușura traiul.

Orășenii. — Orășenii erau supuși ca și țăranii seniorului feudal. Dar vieața lor era mai ușoară pentrucă între ei se aflau negustori și meseriași, cari aduceau venituri bune stăpânului și de aceea erau cruțați de multe obligațiuni. Cu timpul orășenii vor forma o clasă puternică : *burghezimea*.

VIII.

CAVALERISMUL.

Inceputurile cavalerismului. In evul mediu nu mai existau decât armate de călăreți ; infanteria era disprețuită. Călăreții își ziceau *cavaleri*. Deoarece echipamentul de cavaler era foarte costisitor, numai cei

bogați puteau să și-l procure și de aceea, era o mare onoare să fie cineva cavaler.

Cu timpul ei formară o clasă aparte, în care nu se primeau decât nobilii. Dar nu orice nobil era cavaler. Ca să devină cineva cavaler, se cerea ca la orice meserie o ucenicie îndelungată, cu exerciții și examene grele. Trei condițiuni se impuneau mai ales unui cavaler : să aibă o creștere îngrijită, să mânuiască armele cu îndemânare și să fie om de onoare.

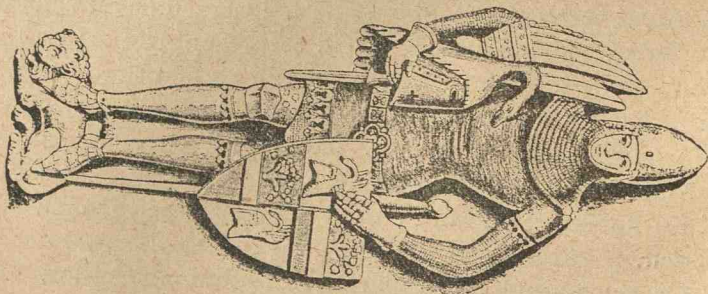
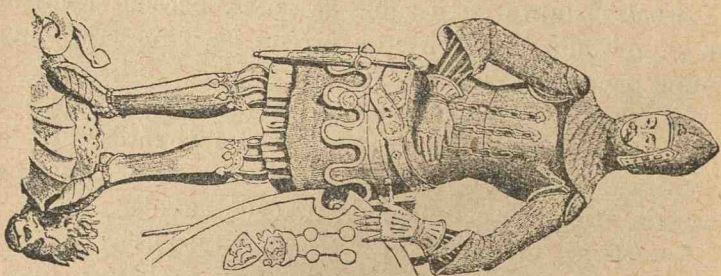
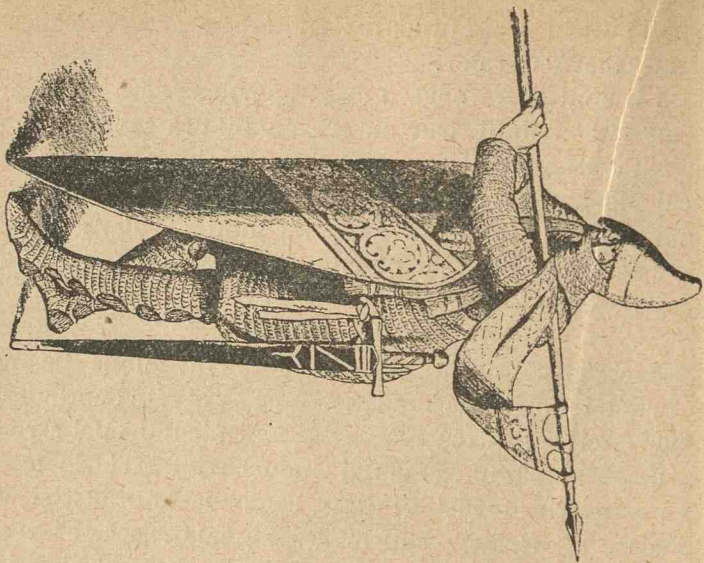
Educația. — Copilul unui senior era trimis de mic în castelul unui senior mai bogat, ca să învețe deprinderile bune. Aci servea câțiva ani ca *paj*, făcând mici servicii pe lângă stăpânul castelului : aducea bucatele la masă, tăia carnea în bucăți, ajuta pe senior la îmbrăcat și de-sbrăcat. În același timp învăța să călărească, să tragă cu arcul, să lupte cu o sabie de lemn. Scrisul și cititul nu se obișnuia ; acestea erau privite ca o meserie bună numai pentru preoți.

La 14 ani devenea *scutier*. Trebuia să îngrijească de armura și calul seniorului și să-l întovărășească la vânătoare sau în luptă. La 20 de ani, elevul cunoștea meseria armelor ; acum putea fi făcut cavaler.

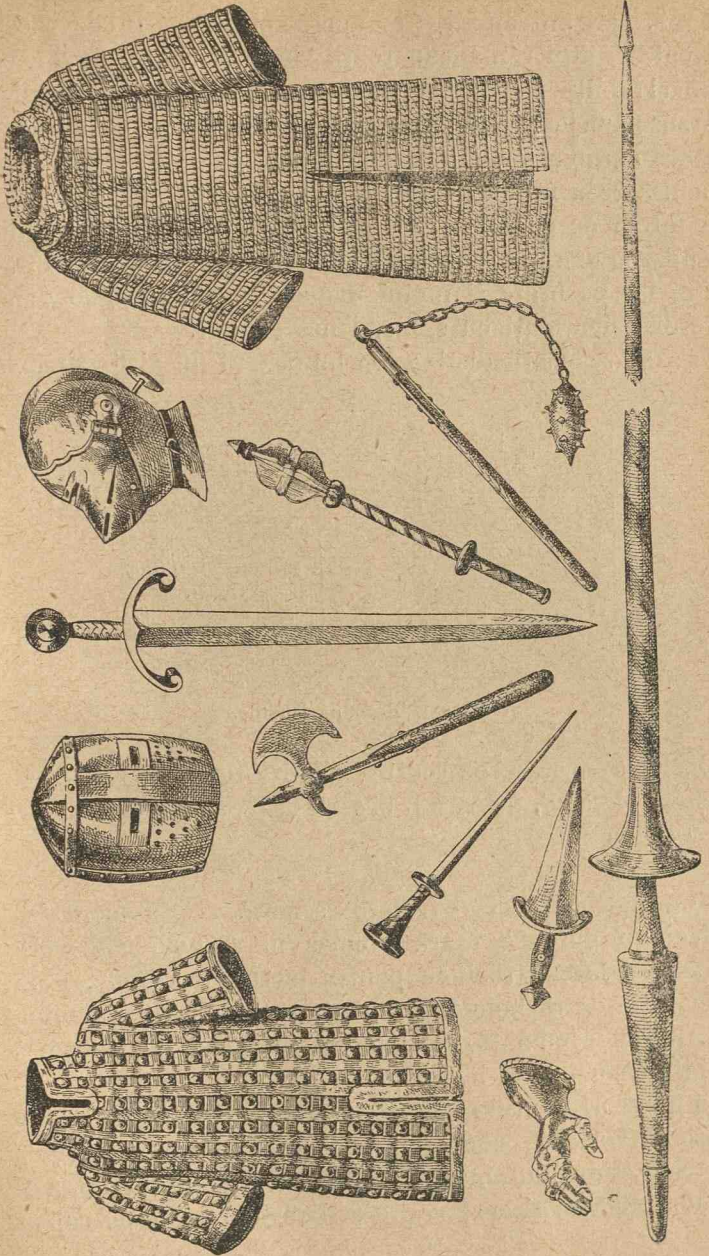
Aceasta se făcea cu o ceremonie deosebită, de obicei la Crăciun, sau cu ocazia altei sărbători mari. Tânărul petrecea o noapte în post și rugăciune ; a doua zi se îmbrăca într'o haină albă și se prezenta în fața altarului, unde jura că va apăra dreptul, va ocroti pe văduve și orfani, va cinsti biserica și pe servitorii ei și va lupta împotriva necredincioșilor. Atunci un cavaler distins, iar mai târziu preotul, îl atingea ușor peste spate cu sabia și i-o înmâna zicându-i : te declar cavaler în numele lui D-zeu.

De aci înainte făcea parte din rândul cavalerilor.

Echipamentul unui cavaler. — Numai cei cu dare de

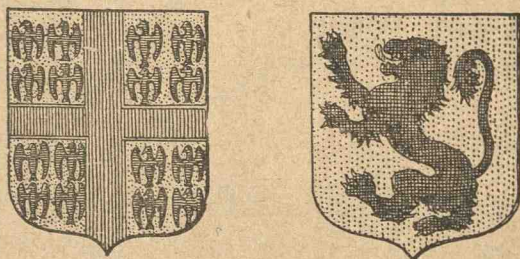
Costume de cavalier.

Arme de cavalier.

mână, cari puteau să-și cumpere echipamentul deveneau cavaleri; alții rămâneau toată vieața scutieri, servind pe unii și pe alții. Cavalerii mergeau la luptă, îmbrăcați în fier de sus până jos; nicio parte a corpului nu rămânea descoperită. Pieptul și spatele erau acoperite cu o cămașă de zale, închisă pe la mijloc; capul și fața erau apărute de un coif în formă de cilindru, care avea două găuri în dreptul ochilor și una în dreptul gurii; pe picioare trăgeau pantalonii, iar pe brațe și mâini, mâneci și mănuși de zale. Umblau înarmați cu sabie, lance și scut.

Ca să se poată distinge în luptă unii de alții, au luat

Steme sau blazoane feudale.

obiceiul să picteze pe scuturi diferite figuri; așa a luat naștere *blazonul*, pe care îl păstrează până astăzi familiile de origină nobilă.

Războaiele dintre cavalerii seniori. — Cavalerii își petreceau aproape toată vremea în războaie. Seniorii vecini își făceau războiul pentru lucruri de nimic. Fără declarație de războiul pătrundeau pe moșia dușmanului, distrugeau semănăturile, omorau vitele și pe țărani și se întorceau înapoi încărcăți de pradă. Din această pricină adeseori bântuia foametea. Când se întâmpla uneori să se întâlnească două trupe de cavaleri, se ciocneau; dar așa cum erau îmbrăcați în fier, cu greu putea fi cineva omorât; fiecare căuta să-l răstoarne de pe cal pe

adversar și, cum cel căzut nu se mai putea ridica de jos, îl lua prizonier și-l ținea închis până își răscumpăra libertatea cu o sumă mare de bani.

Luptele de întrecere. — Când nu era războiu, aranjau

Luptă de întrecere între cavaleri.

jocuri de întrecere, numite *tournois*, unde cineva își putea dovedi vitejia în fața publicului. Aceste jocuri erau prilej de serbări strălucite; veneau cavaleri dela depărtări mari și se adunau negustori cu mărfuri, ca la târg.

Pentru ziua hotărîtă se împrejmuia o arenă pentru luptători; de jur-împrejur se îngrămădea lumea curioasă, iar din tribune priveau nobili. Intre aceste jocuri și adevăratul războiu nu era nicio deosebire. Cavalerii se împărțeau în două tabere, care trebuiau să se ciocnească. Odată au luat parte la o asemenea luptă 3000 de cavaleri. Cine arunca din șea pe adversarul său, avea dreptul să-l ia prizonier și să-i ceară preț de răscumpărare, ca în războiu. Mulți cavaleri s'au îmbogățit din jocurile acestea, dar și mai mulți s'au ruinat. La început cădeau destui răniți și chiar morți. Cu timpul s'au mai împlânzit obiceiurile sub influența bisericii.

Acum cavalerii invitau și doamne ca să asiste la jocuri, se îmbrăcau în costume scumpe și luptau cu săbii neascuțite și cu lănci fără vârf; iar la sfârșit doamnele împărțeau premii celor învingători: lanțuri de aur, inele sau săbii scumpe, cum se obișnuia în antichitate la jocurile olimpice.

Femea nobilă.

Virtuțile cavaleresti. — Biserica a căutat să mai împlânzească apucăturile sălbatece ale seniorilor și mai ales să pună capăt războaielor dintre ei, cari aduceau atâtea nenorociri pe capul poporului. Prin sec. XI, ea reuși să impună încetarea războaielor în anumite zile din săptămână, și anume de miercuri seara până luni dimineața; acest timp se numea *răgazul lui D-zeu*.

Odată cu împlânzirea moravurilor se desvoltă și sentimentul onoarei. Un cavaler, care cădea prizonier, dacă promitea pe cuvânt de onoare, că-și va plăti la timp prețul de răscumpărare, era lăsat liber. Un punct de onoare mai era pentru cavaler respectul femeii, care nu

era cunoscut în antichitate, și ocrotirea celor slabi, mai ales a văduvelor și orfanilor.

Decăderea cavalerismului. — Dar aceste moravuri ideale nu durară mult. Încă dela mijlocul secolului XIII, se uitară aceste virtuți și cavalerii ajunseră adevărați bandiți. Prindeau negustorii și-i jefuiau, atacau mânăstirile, luau prizonieri pe țărani desarmați și-i țineau închiși până erau răscumpărați cu bani.

Iar prin secolul XIV, când apărură armele de foc și armura lor nu mai rezista ghiulelelor, ei își pierdură toată importanța ca forță de războiu și veni iar în cinste infanteria.

IX.

APUSUL EUROPEI DUPĂ CAROL CEL MARE

Regatele desfăcute din imperiul lui Carol cel Mare

După tratatul dela Verdun, imperiul lui Carol cel Mare a rămas definitiv împărțit în trei state independente : Franța, Germania și Italia. Dinastia carolingiană slăbind, seniorii feudali o înlăturară și în toate trei statele făcură coroana electivă.

Franța. — În 986, nobilii francezi înlăturară pe ultimul carolingian și aleseră rege pe unul dintre ei, *Hugo Capet*. Cu acesta începu dinastia Capețienilor.

Hugo Capet s'a gândit să-și asigure dinastia sa și obțină dela feudali ca fiul său să fie uns ca rege -asociat și moștenitor. Și așa au făcut mai toți urmașii lui, timp de un secol, stabilind principiul moștenirii tronului în folosul primului născut.

În tot timpul acesta regele era un simplu feudal, egal cu ceilalți. El era stăpân adevărat numai pe moșia sa. Mulți dintre vasalii lui erau mai puternici. De aceea ei n'au niciun rol în istorie; rolul important îl joacă feudații, cari fac isprăvi mari în afară.

Anglia. — În timpul marilor năvăliri barbare, Britania a fost ocupată de neamurile germane: *Anglii* și *Saxonii*, veniți din părțile Elbei. Aceștia, după ce izgoniră în munți pe Celții băștinași, au întemeiat în câmpia Londrei 7 regate, cari mai târziu se uniră într'un stat puternic, sub numele de Anglia. Ca și Franța și Germania,

Hugo Capet.

nici Anglia n'a fost cruțată de jafurile Normanzilor din Danemarca; iar după ce invaziile încetară, pe neașteptate căzu pradă ducelui francez din Normandia, *Wilhelm Cuceritorul* (1066).

Lui Wilhelm i se făgăduise tronul Angliei de un șef anglo-saxon, *Harold*, care se ridicase contra Danezilor. Făgăduiala însă n'a mai fost ținută și Harold se făcuse el rege. Atunci ducele Normandiei cu vreo 60 mii de aventurieri a pornit și a dcbareat în Anglia unde a bătut și

a ucis pe Harold. Apoi s'a făcut el rege și a început despoierea învinșilor. Astfel puse mâna pe vistieria regală, pe odoarele bisericilor și pe cele mai multe și însemnate ca-

Wilhelm Cuceritorul.

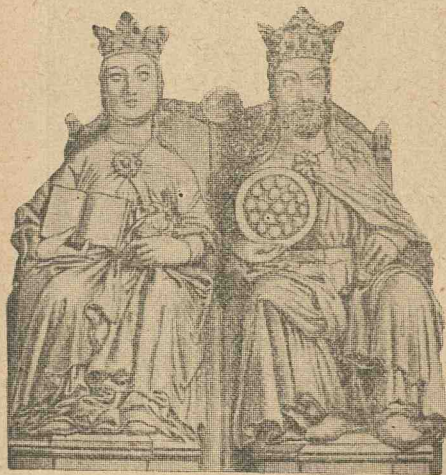
stele și domenii. Restul țării îl lăasă la dispoziția oamenilor săi, cari din simplii foști servitori acum deveneau seniori. Iar pentru a preîntâmpina răscoalele anglo-saxone, Wilhelm ridică o mulțime de fortărețe

Expediția lui Wilhelm.

și întocmi diferite legiuiri strașnice. Chiar limba anglo-saxonă a fost atinsă, căci în locu-i se întronează cea franceză, care rămase multă vreme limba oficială a țării.

Germania. — Sub regii carolingieni, cari n'au fost în stare să apere țara de năvălirile Normanzilor, Slavilor

Otto I cel Mare și soția sa.

și Ungurilor, Germania se împărți într'o mulțime de feude dintre care 7 erau mai puternice, și anume, patru ducate : *Saxonia*, *Franconia*, *Suabia* și *Bavaria* și trei episcopate : *Mainz*, *Colonia* și *Trèves*. După ce ultimul carolingian a fost înlăturat, regele deveni electiv. Dar feudalii germani nu lăsară să se formeze

o dinastie ereditară ca în Franța, ci dădură coroana pe rând ducilor din Saxonia, Franconia și Suabia.

Dinastia saxonă. **Otto cel Mare, reînființarea imperiului.** — După înlăturarea carolingienilor, seniorii aleseră rege pe ducele Saxoniei, *Henric I Păsărarul*. Dinastia acestuia a ținut mai bine de un secol (919—1024).

Cel mai însemnat dintre regii saxoni a fost *Otto I cel Mare* (936—973), fiul lui *Henric I*.

Otto a avut ciocnirile inevitabile cu feudalii și a purtat lupte contra statelor slave, eșite din sfărâmarea Moraviei (*Boemia*, pe Elba de sus, și *Polonia*, pe lângă Vistula),

silind pe șefii lor să i se declare vasali și să introducă creștinismul latin. Apoi a sdrobit definitiv pe Unguri la

Imperiul german.

Augsburg (955), făcându-i să se gândească și ei la întemeierea unui stat civilizată. În sfârșit s'a folosit de continua

anarhie feudală din Italia pentru a veni la Roma și a se încorona împărat (962). Astfel a fost constituit *sfântul imperiu romano-german*, care a durat mai multe veacuri. Papalitatea obținu o sporire a domeniilor, dar totdeodată deveni de fapt vasală imperiului.

Urmașii saxoni ai lui Otto n'au însemnătate.

Dinastia franconă și dinastia suabă. — După ce se stinseră urmașii lui Otto cel Mare, seniorii germani aleg pe ducele Franconiei, a cărui dinastie a durat tot un veac (1024—1125). Cel mai cunoscut dintre împărații franconi a fost *Henric IV*, care a deschis o luptă mare cu papii, numită *lupta pentru investitură*.

Urmează apoi dinastia suabă, din care au ieșit cei mai mari împărați germani: *Frederic I Barbăroșie* și *Frederic II*; aceștia vor continua luptele cu papii până la distrugerea dinastiei lor și a imperiului.

X.

PUTEREA PAPIILOR.

LUPTA LOR CU ÎMPĂRAȚII.

Creșterea puterii papilor. — Rolul cel mai însemnat în evul mediu l-a avut biserica apuseană..

În fruntea ei se afla *papa*, a cărui putere ajunge superioară regilor și seniorilor.

La început papa era episcopul Romei și se alegea de populația orașului. Totuși el se considera mai mare decât ceilalți episcopi, pentrucă își avea reședința în capitala lumii și își zicea urmaș al Sfântului Petru. Mai târziu ajunge să fie recunoscut cap al întregii creștinătăți apusene. Această ridicare se datorește mai multor împrejurări fericite, dar mai ales vredniciei unora dintre papi.

În timpul marilor năvăliri barbare, după ce imperiul se prăbuși, papa își luă sarcina de a apăra pe credincioși în locul împăratului și misiunea de a converti pe barbari. Și reuși. Episcopii încurajau pe creștini, iar călugării răspândeau cuvântul evangheliei printre barbari. Rând pe rând fură câștigate la creștinism toate popoarele germane : Francii, Anglo-Saxonii, Germanii și în cele din urmă Longobarzii și Visigoții, cari fuseseră arieni.

Prin aceasta puterea papii crescuse mult, pentru că atât vechii credincioși cât și noii convertiți îl priveau ca pe ad vărătul conducător sufletesc al lor. Și mai mult se întări papa, când regii Franței îi dădă ră în stăpânire Statul papal și după ce imperiul lui Carol cel Mare s'a fărâmițat în mii de feude. Nici regii, nici seniorii nu puteau eși din cuvântul lui ; împotriva celor nesupuși, el dispunea de două arme îngrozitoare pe vremea aceea : *excomunicarea* și *interdictul*. Cel lovit de excomunicare era scos din rândul credincioșilor și nimeni n'avea voie să se apropie de el, ca de un ciumat ; interdictul se arunca pe o țară întregă ; în țara afurisită, bisericile se închideau, slujba religioasă era interzisă, nu se făceau nici botezuri, nici nunți, nici înmormântări.

Decăderea bisericii. — Dela o vreme însă, biserica începu să decadă : împărații germani se amestecau în alegerea papii și puneau pe cine voiau ei ; episcopii și mânăstirile erau date feudalilor bătăioși și incuți, care vindeau darurile sfinte pe bani și-și lăseau fiii moștenitori, ca și când ar fi fost moșia lor.

Papa *Grigore VII* își făcu planul să scoată biserica din mâinile împăratului și a seniorilor.

Astfel începu lupta dintre papi și împărați, care ținu 200 de ani și se sfârși cu triumful papii și distrugerea imperiului.

Grigore VII.—Înainte de a ajunge papă, Grigore VII

fusese călugăr și avea numele *Hildebrand*. El petrecuse mai mulți ani în mănăstirea *Cluny*, unde călugării duceau o viață exemplară și cereau înlăturarea abuzurilor din

Papa Grigore VII.

biserică. De aci fu adus la Roma ca secretar al papii. După sfaturile lui se iau multe măsuri de înălțare a bisericii. Așa, se hotărăște ca episcopii și egumenii să fie aleși de clerici și enoriași; se dispune ca papii să fie aleși de *cardinali* (clerul înalt din Roma și orașele vecine dependente de Sf. Scaun), iar în 1054 se rup definitiv legăturile cu patriarhul din Constantinopol, care nu recunoștea autoritatea papală.

Lupta pentru investitură. — Ajungând apoi papă *Grigore VII* (1073), acesta nu numai că tinse a

Henric IV, împăratul Germaniei, la Canossa.

înlătura definitiv autoritatea laică din treburile bisericești, dar născoci și ideea de *dominare a papalității asupra tuturor suveranilor*. Astfel a ajuns în ceartă cu Henric IV, împăratul Germaniei. Henric îl destitue și-l arestează. Dar și Grigore, liberat de o răscoală a poporului, excomunică pe Henric și autoriză alegerea altui împărat. Atunci Henric e părăsit de toți și se vede nevoit a cere iertare papei. Insoțit de soția și de pruncul său, în toiul iernii (1077), se duce la *Canossa*, unde Grigore se retrăsese pent u adăpost și, după o pocăință grea de 3 zile, Henric capătă iertarea de afurisenie.

Totuși dușmanii lui aleg alt împărat, pe care Grigore VII îl recunoaște. Atunci Henric se ridică din nou; proclamă alt papă și asedie Roma pe care mai apoi o și ia. Grigore caută scăpare la regele normand al Neapolului și acolo a și murit (1085). Dar și Henric IV a avut un sfârșit trist, fiind detronat de însuși fiul său și a murit în mizerie.

După moartea lor se ajunsese la o învoială numită *concordatul dela Worms* (1122), prin care se hotăra ca investitura să se facă și de papă și de împărat.

Dar pacea nu ținu mult. Papii urmăreau acum să scoată Italia cu totul de sub autoritatea împăratului, și lupta se continuă sub urmașii lui Henric IV și Grigore VII.

Lupta dintre Frederic I Barbăroșie și papa Alexandru III. — Ea fu deschisă de Frederic I Barbăroșie, unul din cei mai puternici împărați ai Germaniei. Cetățile italiene refuzând să i se supună, Frederic intră cu armata în Italia ca să le pedepsească. Papa Alexandru III se temea, pe drept cuvânt, că Frederic învingând se va face stăpân și pe biserică; de aceea intră în alianță cu liga formată de cetăți. După mai multe expediții, împăratul sfârși prin a fi înfrânt într'o luptă, la *Legnano*. În pacea care urmă, el recunoscă independența orașelor

italiene și recunosc superioritatea papei, sărutându-i picioarele și ținându-i frâul calului (1177). Tocmai se împlineau 100 de ani dela Canossa.

Papa Inocențiu III. — Peste puțin, se urcă pe scaunul papal *Inocențiu III* (1198—1216), cel mai mare papă din câți a avut biserica. Papalitatea atinge acum apogeul puterii. Toți regii și prinții din Europa se supun voinței lui. Când într'o țară erau certuri pentru tron, el hotăra cine să-l ocupe.

Papa Inocențiu III.

Astfel, impuse în Germania ca împărat pe nepotul lui Frederic Barbaroșie, tânărul *Frederic II*, care era rege al Neapolei.

Frederic II în luptă cu papii Grigore IX și Inocențiu IV. — Când i s'a dat coroana, Frederic a trebuit să promită trei lucruri, cari interesau de aproape papalitatea : că va face o cruciată, va renunța la regatul Neapolei și nu va ataca cetățile italiene. Dar murind curând Inocențiu III, Frederic nu se mai ținu de cuvânt și nu ținu seamă nici de îndemnurile papilor următori *Grigore IX* și *Inocențiu IV*, de aceea fu excomunicat. In cele din urmă, așa excomunicat cum era, a făcut o cruciată (cruciata VI), dar celelalte două promisiuni nu le-a ținut.

Lupta se deschise cu și mai multă îndârjire acum. Papii au pus la cale răscoale în Germania și l-au excomunicat din nou ; Frederic potoli răscoala, amenință Roma cu armată și făcu apel către toți prinții contra lăcomiei și

perfidiei papilor. Dar totul a fost în zadar. În cele din urmă fu răzbit și muri plin de amărăciune (1250).

Sfârșitul luptelor și triumful papalității. — Papii au continuat lupta până când au avut toată victoria în mână : familia Hohenstaufen a fost nimicită cu desăvârșire, Germania a fost lăsată să cadă în anarhie, iar regatul de Neapole a fost desfăcut de Germania și dat dinastiei franceze d'Anjou.

Papa era acum mai mare și decât împăratul. Dar această mărire nu fu de lungă durată ; peste 50 de ani, veni și rândul bisericii să cadă în anarhie întocmai ca imperiul. Lovitura i-a fost dată de regele Franței, *Filip IV cel Frumos*.

XI

CRUCIATELE.

Cauzele cruciatelor. — Cruciate se numesc expedițiunile militare, întreprinse de creștinii din Apus pentru cucerirea Locurilor Sfinte din mâna musulmanilor. Numele lor vine dela crucea de stofă, pe care o purtau pe piept sau pe umăr cei ce luau parte la ele, adică *cruciații*.

Cea mai însemnată cauză a cruciatelor au fost pornirile religioase ale creștinilor din evul mediu, cari credeau că se apropie sfârșitul lumii și faptul că pelerinajele credincioșilor la Sf. Mormânt din Ierusalim erau împiedicate de *Turcii selgiucizi*. Aceștia veniseră de curând (în sec. XI) din Turkestan, au distrus califatul arab din Bagdad și s'au făcut ei stăpâni, ocupând și Ierusalimul (1078).

Cruciatele au fost în număr de 8 și au ținut, cu întreruperile dintre ele, vreo două veacuri (1095—1270).

Prima cruciată și luarea Ierusalimului. — Inceperea cruciatelor a fost stârnită de plângeri e pelerinilor la Locurile Sfinte. Printre aceștia se deosebea francezul *Petre Eremitul* (Pustnicul), mic de statură dar cu suflet mare și vorbă blândă. Papa *Urban II* convoacă un sinod la *Clermont* (Franța) în 1095, unde vin numeroși clerici, mii de cavaleri și o mulțime imensă de popor. Aci printr'o înflăcărată cuvântare de îndemn la cruciată, papa umple de entuziasm pe ascultători, cari într'un glas primesc propunerea, exclamând: „*Dumnezeu vrea*” și-și pun pe umărul drept o cruce roșie.

Chiar din primăvara anului următor, marea mulțime a celor înflăcărați (șerbi, femei, copii), pornesc nerăbdători spre Ierusalim sub conducerea lui *Petre Pustnicul*. Dar nefiind pregătiți cu nimic, acești înflămânziți începură a prăda și ucide lumea pe unde treceau. De aceea până să ajungă la Constantinopol, 3 sferturi din ei pier pe drum în luptă cu popoarele peste care dădeau. Împăratul *Alexie*, îngrozit de acești sdrențăroși, cari puteau râvni și la bogățiile Constantinopolului, se grăbi să-i treacă în Asia, unde îi măcelăresc Turcii.

Adevărata expediție au făcut-o în anul următor seniorii. Plecând pe drumuri diferite, ei își dădură întâlnirea la Constantinopol, de unde au trecut în Asia-Mică peste Bosfor. Ei formau o armată de vreo. 100 mii de cavaleri, la care se alăturară încă vreo 6—700 de mii de tot felul de oameni, între care femei și copii. Cel mai de seamă dintre conducători e *Godefroy de Bouillon*.

După ce iau *Niceea* cu mare greutate, cruciații străbat

Un cruciat.

Asia-Mică. Decimați de căldură, de foame și sete ei trec în Siria, unde ocupă o altă cetate foarte întărită, *Antiohia*. Aci, însă, pieriră o mulțime. În sfârșit, după mari efortări, în anul următor ajunseră la *Ierusalim*. Dar acum, abia mai erau din toată armata vreo 30 de mii.

Cetatea era bine întărită. Creștinii o asediază mai bine

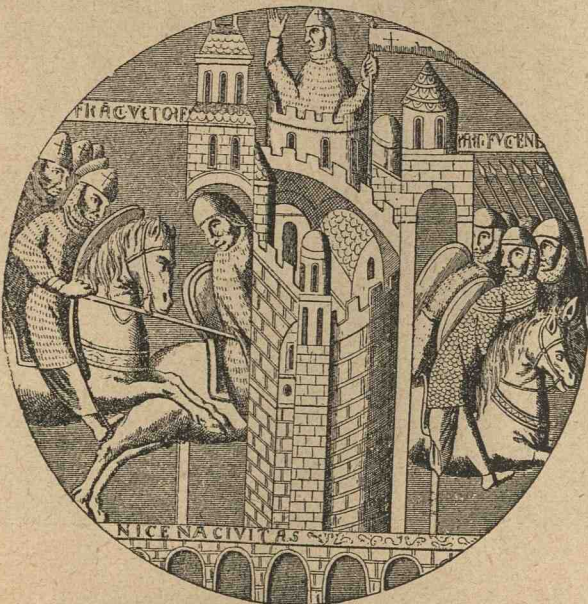
Conciliul dela Clermont.

de o lună fără rezultat; în sfârșit, în ziua de 15 Iulie 1099, dădură un asalt general și Ierusalimul căzu. Musulmanii au fost măcelăriți fără cruțare; se zice că sângele era până la genunchi prin templele păgânești.

Regatul Ierusalimului; ordinele călugărești. — Seniorii au înființat acolo regatul Ierusalimului și au introdus feudalitatea. Pentru apărarea acestei stăpâniri creștine s'au creat *ordine militare călugărești* :

Hospitalierii, înființați de Italiani, *Templierii*, alcătuiți de Francezi și *Teutonii*, ordin înființat de Germani.

Regatul Ierusalimului s'a dovedit dela început a fi cât se poate de slab pentrucă era împărțit în feude, care tindeau să devină state independente unul față de altul,

Luarea Niceei.

iar certurile dintre creștini nu mai conțineau. Starea aceasta nenorocită dădu curaj musulmanilor, cari începură atacul pentru alungarea creștinilor.

Cruciata II. — Nu trecură nici 50 de ani și una din cele mai puternice cetăți, Antiohia, fu luată de Turci.

Papa predică a doua cruciată ; doi regi, al Germaniei și al Franței, pleacă în ajutor (1149), dar de geaba. După ce au pierdut toată armata, s'au întors amândoi cu rușine acasă.

Cruciata III. — Mai trecură 40 de ani. Un sultan

Asediul Antiohiei.

din Egipt, *Saladin*, uni toate statele musulmane din Asia în mâna lui, apoi ocupă Ierusalimul (1187). Toată Europa creștină fu sguduită de această nenorocire. Cei mai mari suverani de atunci luară crucea și porniră în expediție : *Frederic Barbăroșie*, împăratul Germaniei, pe uscat, *Filip August*, regele Franței și *Richard Inimă-de-Leu*, regele Angliei, pe apă. Dar nici de data acesta, cruciații n'au avut noroc. Frederic, abia

sosit în Asia-Mică s'a înecat într'un râu, iar ceilalțidoi se luară curând la ceartă. Filip se întoarse în Franța și începu războiul cu Anglia. Richard Inimă-de-Leu, după ce a petrecut doi ani în Palestina, unde s'a acoperit de glorie în nenumărate lupte, a încheiat un armistițiu cu Saladin și s'a întors și el acasă. Astfel s'a sfârșit și cruciata III, fără niciun câștig.

Cavaler Hospitalier și cavaler Templier.

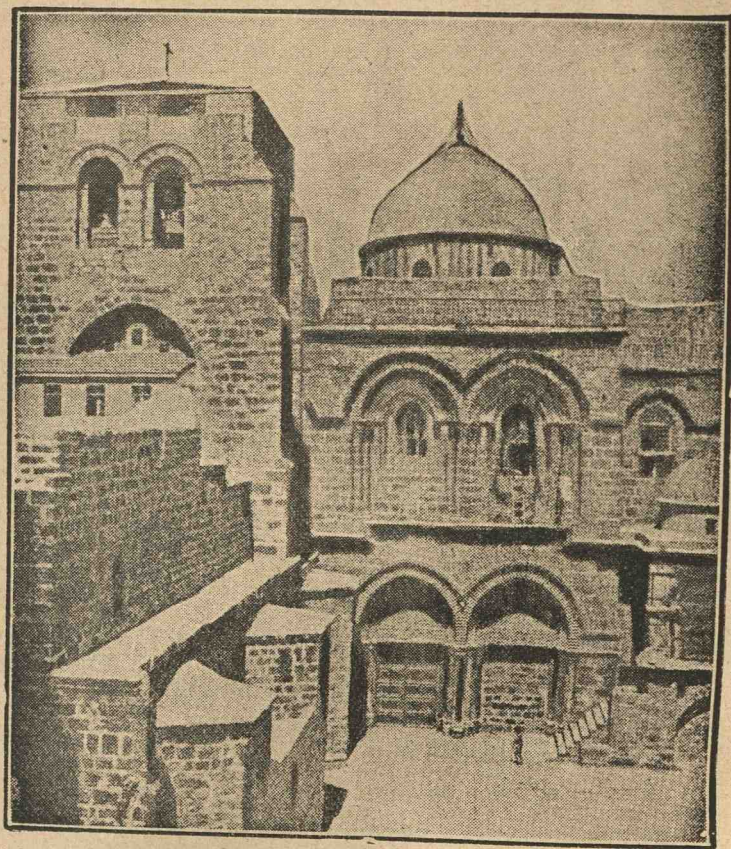
Cavaler Teuton.

Creștinii abia mai stăpâneau acum o mică fâșie de țărnam cu cetatea *Acra*.

Cruciata IV și ocuparea Constantinoplei. — Ne-izbânda acestei cruciate umplu de amărăciune pe toți bunii creștini. De aceea Inocențiu III, cel mai mare dintre papi, îndată ce se urcă pe scaunul papal, puse la cale o nouă cruciată.

La această expediție nu luară parte decât cavalerii francezi, în frunte cu *Balduin de Flandra*.

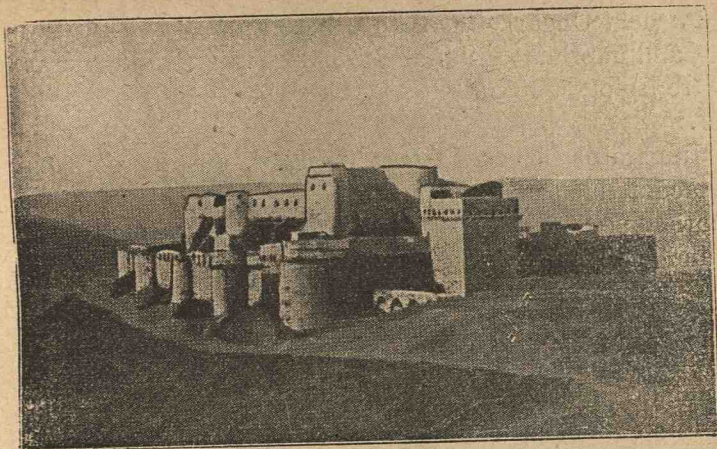
Cruciata fusese hotărîtă pentru anul 1202 cu scopul

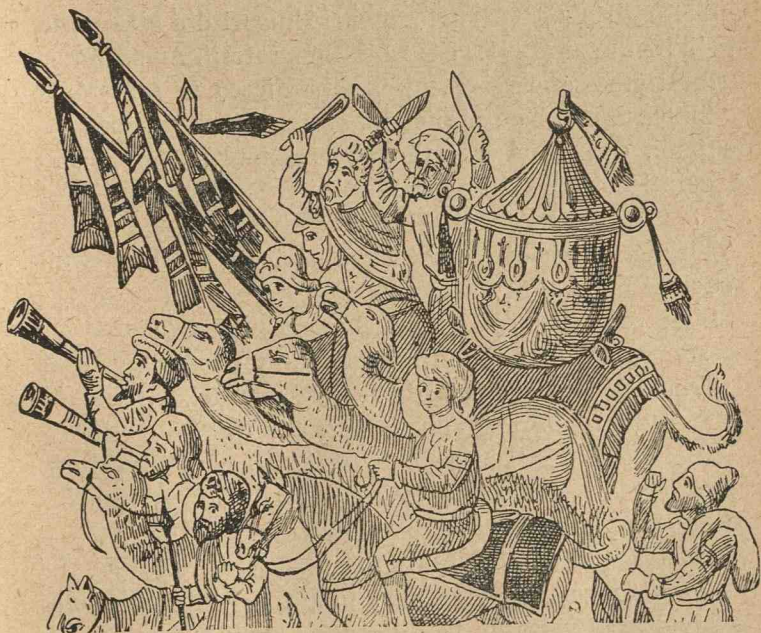
Biserica Sf. Mormânt din Ierusalim.

de a ataca Egiptul, centrul puterii musulmane. Dar dela început cruciații se abătură dela scopul adevărat.

Voind să înlătore oboselile drumului, intrară în vorbă cu Veneția, să le pună la îndemână corăbii. Aceasta

Fortificație la Locurile Sfinte

Expediția Turcilor contra Ierusalimului.

le ceru, drept plată, să cucerească pentru ea cetatea Zara dela Unguri. Cavalerii o cuceriră.

Când în primăvara anului următor erau gata de plecare către Egipt, se ivi un alt prilej, care să-i abată dela ținta lor.

Împăratul bizantin, *Isac Anghelos*, fusese răsturnat și acum fiul său cerea cruciaților, ca în schimbul unei mari sume de bani, să restabilească pe tatăl său pe tron. Fiind îndemnați de Venețieni, cruciații primiră.

Dar după ce îndepliniră și isprava aceasta, împăratul n'avu cu ce să-i răsplătească. Atunci ei cuceriră a doua oară Constantinopolul și după ce-l prădară groaznic alungară dinastia grecească și aleseră împărat pe Balduin de Flandra. Astfel rezultatul cruciatei IV a fost înființarea *imperiului latin de Răsărit* (1204); de Sfântul Mormânt nu mai fu nicio vorbă.

Dar și acest imperiu fu de scurtă durată. Atacat de Greci dintr'o parte, de Români și Bulgari din altă parte, după 57 de ani (1261), căzu fără greutate în mâna împăratului grecesc, care se stabilise la Niceea în Asia-Mică.

Singurii, cari s'au ales cu un câștig serios, au fost Venețienii, cari rămaseră stăpâni pe o mulțime de insule și cetăți comerciale de pe țarm.

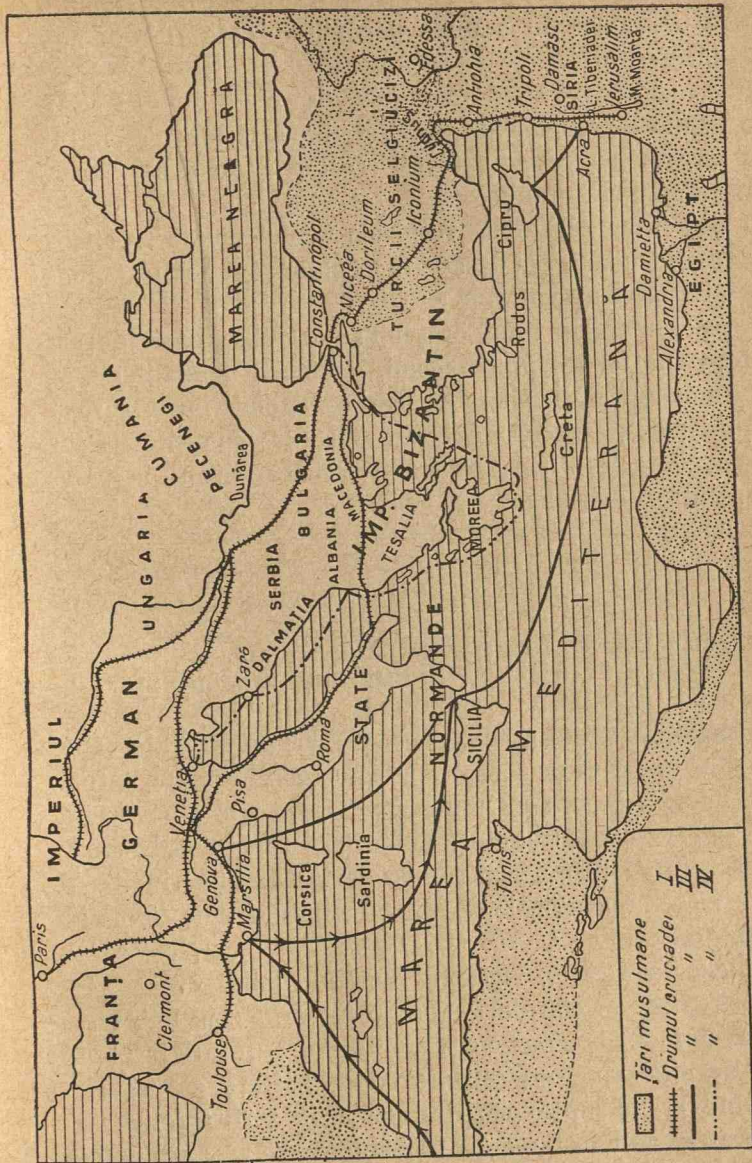
Ultimele cruciate. — Aceasta a fost cea din urmă cruciată mare.

S'au mai făcut încă patru expediții cruciate, dar acestea sunt de mică importanță și n'au avut niciun rezultat.

Cruciata V e condusă de regele Ungariei, *Andrei II*, în Egipt și se sfârșește cu un dezastru desăvârșit.

Cruciata VI e făcută de *Frederic II*, care însă nu se luptă, ci tratează prietenește cu sultanul și obține intrarea pelerinilor în cetatea sfântă.

Cruciatale VII și VIII sunt pornite de *Ludovic IX cel Sfânt*, regele Franței, una în Egipt, alta în Tunis, unde se și prăpădește (1270).

Țări musulmane
 Drumul cruciadei I
 " " III
 " " IV

Drumurile primelor cruciade.

Creștinii n'au mai fost capabili să ocupe Ierusalimul, care a rămas în mâinile păgânilor, peste 700 de ani, până în 1918.

Urmările cruciatelor. — Deși Ierusalimul n'a putut fi păstrat de creștini, totuși cruciatele au avut urmări însemnate și durabile.

Mai întâi, cele două forțe ale evului mediu : papalitatea și feudalitatea decad ; în locul lor se ridică pe planul întâiu puterea regilor.

Apoi în același timp, orășenii și țăranii scapă de iobăgie și vor da tot sprijinul regelui, împotriva feudalilor.

În sfârșit, se stabilesc legături comerciale între Europa apuseană și Orient. Aceasta duce la bună-stare. Iar prin contactul cu Arabii și Grecii mai civilizați, ia avânt cultura medievală.

XII.

IMPERIUL BIZANTIN ÎN TIMPUL CRUCIATELOR.

IMPERIUL ROMÂNNO-BULGAR.

Imperiul bizantin înainte de cruciate. — După Heracliu, imperiul de Răsărit se grecează. Limba latină e înlocuită în stat cu limba grecească, care era vorbită de popor și se întrebuița chiar dela început în biserică. Din sec. VIII, imperiul roman devine un imperiu grec și i-se zice după numele vechiu al capitalei sale *imperiul bizantin*.

Dela moartea lui Heracliu până în timpul cruciatelor, adică timp de 400 de ani, a trecut prin cele mai grele încercări ; pe de o parte era lăvit de barbari fără încetare, pe de altă parte era sdruncinat de nesfârșite turburări înăuntru, fie lupte pentru domnie, fie certuri religioase. Hotarele i-au fost mereu îngustate, dar a continuat să trăiască. Norocul acesta, de a fi scăpat de soarta imperiu-

lui de Apus, se datorște așezării capitalei sale, care era cea mai întărită cetate din lume, și câtorva împărați destoinici, cari apărură tocmai în momentele cele mai grele și înlăturară primejdia. Acești împărați fac parte din cele trei dinastii, cari s'au succedat în acest interval: *dinastia isaurică și armeană* (717—867) și *dinastia macedoneană* (867—1057).

Imperiul în luptă cu barbarii. — Imperiul bizantin era lovit de barbari din două părți: din Asia-Mică și dela Dunăre.

În Asia-Mică, locul Perșilor a fost luat de Arabi, un dușman cu mult mai înviersunat, pentrucă lupta în numele unei religii noi, pe care voia s'o răspândească în toată lumea. După ce au ocupat Siria și Africa de Nord, Arabii s'au îndreptat împotriva Constantinopolului, poarta Europei, și l-au atacat în mai multe rânduri. A fost mântuit însă de o invenție fericită: focul grecesc, care ardea și în apă. Apoi Arabii au slăbit de tot și nu mai erau primejdioși pentru imperiu.

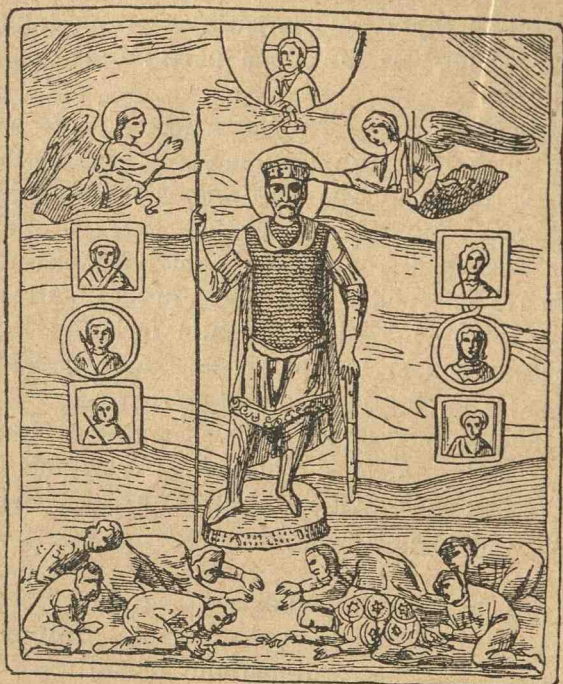
La Dunăre, după ce s'a prăbușit puterea Hunilor, au venit *Avarii, Slavii și Bulgarii*. Avarii au dispărut după o vreme, dar Slavii și Bulgarii s'au așezat în imperiu, ocupând o mare parte din el.

Imperiul în luptă cu Bulgarii. — Bulgarii și după ce trecuseră la creștinism au rămas tot sălbateci, și 300 de ani au fost groaza imperiului bizantin.

Fiul lui Boris, *Simion* (893—927), ocupase cea mai mare parte din peninsula Balcanică și-și puse în gând să ocupe și Constantinopolul și să ia locul împăratului grecesc. De aceea își luă titlul de țar, adică împărat, dar nu reușește; iar după el începură certuri între moștenitori și puterea Bulgariei decăzu. Împăratul bizantin, *Vasile II*, numit *Bulgaroctonul*, înfrânge într'o luptă mare pe Bulgari și le desființează țaratul, întinzând iar

granițele imperiului până la Dunăre (1018). Se spune că pentru a băga frica în Bulgari, Vasile II a pus să se scoată ochii la 15.000 de prizonieri și i-a trimis așa acasă, duși de mână, câte o sută de către unul, căruia i-a lăsat vederea.

Frământările din imperiu. — Pe cât era de amenin-

Impăratul Vasile II.

țat imperiul din afară, pe atât era turburat înăuntru. Impărații bizantini erau atotputernici, ca foștii împărați romani, dar fiindcă nu exista o regulă, care să stabilească cine are dreptul să ocupe tronul, oricine putea ajunge împărat. Din această cauză intrigile și revoluțiile nu se mai sfârșeau nici chiar sub împărații cei mai tari. La cea

mai mică nemulțumire se deslănțuia revoluția, care umplea țara de crime și de jafuri.

Lupta contra icoanelor. — Tot atât de turburată era și biserica. Aci se discutau chestiunile religioase cu multă patimă și credincioșii se împărțeau în tabere vrăjmașe. O asemenea ceartă s'a iscat cu privire la închinarea la icoane.

Deoarece închinarea la icoane ajunsese aproape o idolatrie, împăratul *Leon Isauricul*, cu care începe noua dinastie de după Heracliu, precum și toți urmașii lui imediați au persecutat groaznic pe închinătorii la icoane și au șters chipurile sfinților din biserici. Ba au desființat și mănăstirile și le-au prefăcut în cazărmi și în închisori. Persecuțiile au ținut aproape 120 de ani și au slăbit mult imperiul.

Cearta dintre patriarh și papă și despărțirea bisericii. — Lupta contra icoanelor a surpat și unitatea bisericii, prilejuind desbinarea între patriarh și papă.

Dela început nu prea fusese unire între creștinii apuseni și cei răsăriteni, și anume din două cauze : biserica apuseană întrebuința limba latină, iar cea răsăriteană limba greacă ; apoi, atât patriarhul din Constantinopol, cât și papa dela Roma, fiecare avea pretenția să fie recunoscut cap al întregii biserici creștine. Astfel era de așteptat să se producă o ruptură între cele două biserici. Inceputul îl făcu un papă care nu voia să recunoască pe un patriarh nou numit. Apoi, mai târziu patriarhul *Mihail Cerulariu*, nevoind să se înțeleagă cu trimișii papali pentru împăcarea vechei certe, a dat naștere la anateme și din o parte și din alta. In acest chip s'a despărțit definitiv biserica creștină în *biserica apuseană* sau *catholică* și *biserica răsăriteană* sau *ortodoxă* (1054).

Imperiul bizantin în timpul cruciatelor sub împă-

rații Comneni. — Cu câțiva ani mai înainte de începerea cruciatelor, tronul Bizanțului a fost ocupat de familia *Comnenilor*, cari au dat o nouă strălucire imperiului.

Primul din această dinastie a fost *Alexie Comnenul* (1081—1118). În vremea lui, puterea Arabilor decăzuse de tot și locul lor îl luaseră *Turcii selgiucizi*, cari se

Costume bizantine : un demnitar, o împărăteasă, un soldat.

apropiau tot mai amenințatori de Constantinopol. Alexie n'avea destulă putere ca să li se împotrivescă și în strâmtorarea lui ceru ajutor dela Apuseni ; el promitea că în schimb va primi să se unească din nou cele două biserici.

Astfel au fost pornite cruciatele, cari au ținut pe loc înaintarea Turcilor.

Cel mai de seamă dintre Comneni a fost însă *Manuil* (1143—1180). El era foarte instruit și prin contactul cu Apusenii a introdus și la Bizanț apucăturile cavale-rești. Tot timpul cât a domnit, a purtat războaie norocoase cu dușmanii imperiului, cari îl atacau din toate părțile,

dar mai ales cu *Cumanii*, cari se aşezaseră în țara noastră și cu *Ungurii*, cari se întindeau peste Transilvania până la Carpați, iar peste Dunăre până departe prin Iugoslavia de azi. Impărăția era așa de puternică, încât Manuil își făcea planul să refacă unitatea vechiului imperiu roman, cum o făcuse odată Iustinian.

Decăderea imperiului. — Dar, curând după moartea lui, s'a produs o revoluție sângeroasă și tronula fost ocupat de generalul *Isac Anghelos*. Acesta, prin nepriceperea lui, a adus asupra imperiului cea mai mare nenorocire din câte se pot închipui. Mai întâi, prin lăcomia lui produse o răscoală a Românilor și Bulgarilor, cari rup jumătate din împărăție și întemeiază *imperiul româno-bulgar*; apoi, după câtăva vreme, a adus urgia cruciaților, cari ocupă restul imperiului și întemeiază *imperiul latin de Răsărit*.

Imperiul româno-bulgar. — Isac Anghelos, pregătindu-se de nuntă mare cu o prințesă din Ungaria, puse biruri grele pe popor. Românii și Bulgarii din Balcani, trimiseră pe doi frați români, *Petru* și *Asan*, la Constantinopol, cu delegația de a cere scăderea birurilor. Plângerea fu respinsă, iar delegații palmuiți. Cei doi frați, plini de dorința răzbunării, răsculară pe Români și pe Bulgari. Mai primiră ajutor și dela frații lor, Românii din Nordul Dunării, și dela *Cumani*, cari stăpâneau aci; bătură armatele imperiale și se făcură stăpâni (1186) peste toate provinciile, cari formaseră odată țaratul Bulgarilor în timpul lui Simion

Urmașul lor, *Ioniță*, purtă lupte victorioase cu Bizantinii și-și mări țara. El voi să se facă împărat la Constantinopol și intră în corespondență cu Papa *Inocențiu III*, cerându-i titlul de împărat și trecând la legea catolică.

Papa îi recunoscă numai titlul de rege al Românilor și Bulgarilor, pentrucă, în timpul acesta, Latinii din cru-

ciata IV, ocupaseră Constantinopolul și întemeiaseră imperiul latin de Răsărit. Aceștia purtară lupte cu Ioniță, dar împăratul lor, *Balduin de Flandra*, căzu prizonier și muri în închisoare.

Ioniță fu și el curând asasinat. Nepotul lui, *Ioan Asan II* (1218—1241), a fost cel din urmă țar român mai însemnat. El părăsi credința catolică și reveni la legea ortodoxă. Cu el se stinge dinastia Asăneștilor și cade și mărirea imperiului Imperiul ajunge sub o dinastie bulgară, iar mai târziu se împarte în mai multe țarate neînsemnate.

XIII.

APUSUL EUROPEI ÎN TIMPUL CRUCIATELOR.

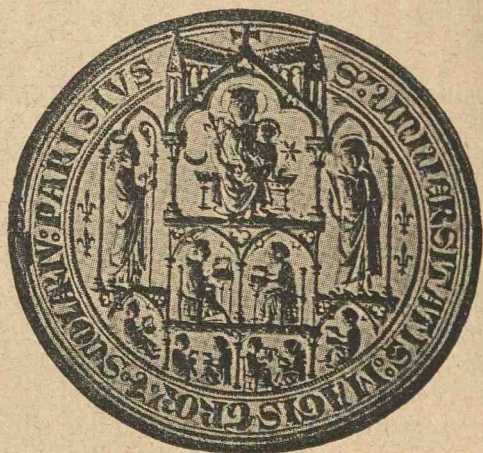
Situația în Apusul Europei. — În vreme ce sute de mii de creștini apuseni luptau în Răsărit pentru mântuirea Locurilor Sfinte, nici acasă, în Apusul Europei, nu era liniște. Aci regii erau în harță neconținută cu vasalii lor, iar pe lângă aceasta se încinseseră războaie între țări: regii Franței se luptau cu regii Angliei, iar împărații Germaniei luptau ca să țină sub ascultare Italia.

Franța — Primii Capețieni fuseseră niște simpli feudali, mai slabi decât vasalii lor. Dar în timpul cruciatelor puterea lor începu să crească. Ludovic VI distruse castelele seniorilor mai mărunți și le anexă la domeniul său; apoi căsători pe fiul său cu *Eleonora, ducesa Acvitaniei*, alipind și această feudă la domeniul regal. Astfel regele deveni cel mai puternic dintre feudali.

Dar peste puțin timp, Eleonora se despărți de el și se căsători cu unul din cei mai puternici vasali ai regelui, *Henric Plantagenetul*, care ajunsese în curând rege al Angliei. Stăpânirea lui Henric în Franța era acum de 8 ori mai mare decât domeniul regelui.

Filip II August (1180—1223). — Urmaşul lui Ludovic, *Filip II August*, a fost unul din regii cei mai dibaci. Gândul care-l preocupa era ocuparea posesiunilor engleze din Franța. Când se sui pe tronul Angliei *Ioan fără-Țară*, el profită de slăbiciunea acestuia și-i declară războiu. Ioan se aliă cu împăratul Germaniei, dar Filip ieși învingător în lupta decisivă dela *Bowines* (1214) și puse mâna pe cea mai mare parte din posesiunile engleze.

Ludovic IX cel Sfânt (1226 —1270). — *Ludovic IX cel*

Sigiliul universității din Paris.

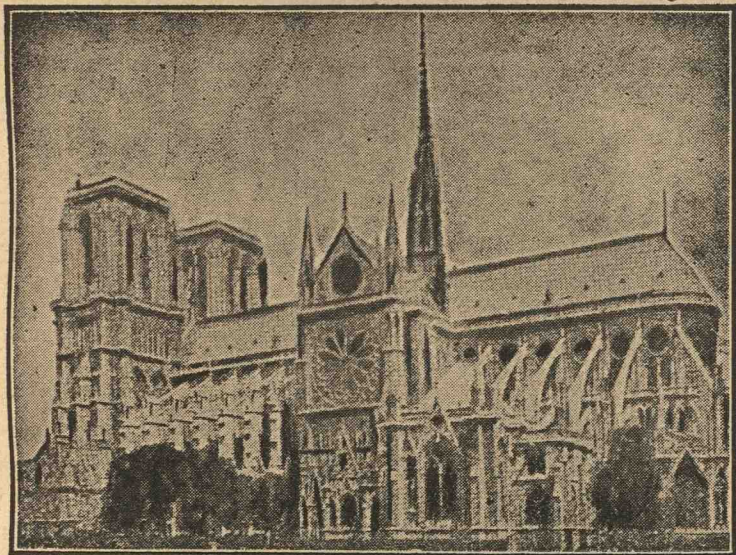
Sfânt a fost un rege blând, foarte evlavios, dar hotărît și viteaz. Guvernarea lui a fost una din cele mai glorioase.

Maî întâi Ludovic, căutând să fie în pace cu vecinii, restitui Englezilor o parte din posesiuni și încheie pace cu ei.

Apoi înzestră țara cu așezăminte. A interzis războaiele private, duelul judiciar și luptele de întrecere, ca neplăcute lui Dumnezeu. A forțat pe toți să respecte dreptul.

A făcut în urmă spitale, aziluri și ospătării pentru săraci.

Iar în universitate a înființat, prin preotul său *Sorbon*, un internat pentru săraci, de unde vine și numele vestitei universități parisiene : *Sorbona*. Ludovic a ridicat și

Biserica Notre-Dame din Paris.

biserici strălucite în Paris ca : *Notre-Dame*, *Sainte Chapelle* etc.

La sfatul și judecata lui recurgeau și străinii.

Anglia. — După ce se stinseră urmașii lui Vilhelm Cuceritorul, a urmat dinastia înrudită a *Plantagenetilor*, întemeiată de *Henric II*.

Stăpânind în afară de Anglia o mare parte din Franța, el era un rege foarte puternic. Vieța lui însă a fost plină de amărăciuni. Se încumetă să înfrângă cerbicia bisericii, numind arhiepiscop pe ministrul său *Thoma Becket*. Iar când și acesta se declară împotriva-i, el pune de-l omoară chiar în catedrală. Papa *Alexandru III* îl pune atunci să facă penitența pe mormântul

martirului. După aceea *Filip II August* se amestecă în Anglia, răsculând pe fiii lui Henric, pe *Richard* și pe *Ioan fără-de-Țară*. Trădarea fiilor săi îi aduse moartea.

Urmașul său, *Richard Inimă-de-Leu*, a luat parte la cruciata III, unde se distinse prin bravura și cavalerismul său. Pe când se întorcea din Palestina, căzu în mâinile împăratului Germaniei, cu care se afla în dușmănie,

și acesta îl ținu prizonier, până când s'a răscumpărat cu o mare sumă de bani. Dar curând după aceea căzu în luptă cu vasalii săi din Normandia.

Tronul fu ocupat de *Ioan fără-de-Țară*, după ce acesta omorîse pe adevăratul moștenitor. *Filip II August*, fiind suzeranul lui, îl chemă la judecată pentru crimă și, fiindcă a refuzat să se prezinte, i-a luat posesiunile din Franța.

După aceea ajunse în conflict cu papa *Inocențiu III*, care-l excomunică și-l însărcină pe *Filip August* să-i ocupe țara. Atunci ca să nu-și piardă tronul, se umili, declarându-se vasal al Sfântului Scaun și obligându-se

să-i plătească un tribut.

Un rege englez.

Magna Charta și parlamentul englez. — În urma acestor fapte nedemne de un rege, nobilii se răsculară, declarând că nu vor să i se mai supună, până când nu le va acorda câteva drepturi : și el fu nevoit să le acorde *Magna Charta* (1215).

Prin acest act, regele se obliga să nu mai ridice impozite fără consimțământul nobililor și să nu pedepsească niciun om liber înainte de a fi fost judecat de un tribunal. Așa a luat naștere *constituția engleză*.

Apoi nobilii, printr'o nouă răscoală, obligară pe rege

să-i convoace cel puțin odată pe an și să asculte părerile lor. Din aceste adunări a luat naștere *parlamentul*.

La început nu luau parte la adunările parlamentului decât nobilii cei mari, numiți lorzi; peste câțiva ani căpătară dreptul să-și trimită deputați și proprietarii dela țară și orășenii. Astfel în parlament se formară două camere: *Camera Lorzilor și Camera Comunelor*.

Celelalte popoare vor trebui să lupte 600 de ani, până vor avea și ele parlament.

Germania. — După stingerea dinastiei francone, fu ales rege *Conrad de Hohenstaufen*; el pune bazele dinastiei suabe, care domnește cam 100 de ani (1137—1250).

Din familia Hohenstaufen s'au ridicat doi împărați de seamă: *Frederic I Barbăroșie și Frederic II*.

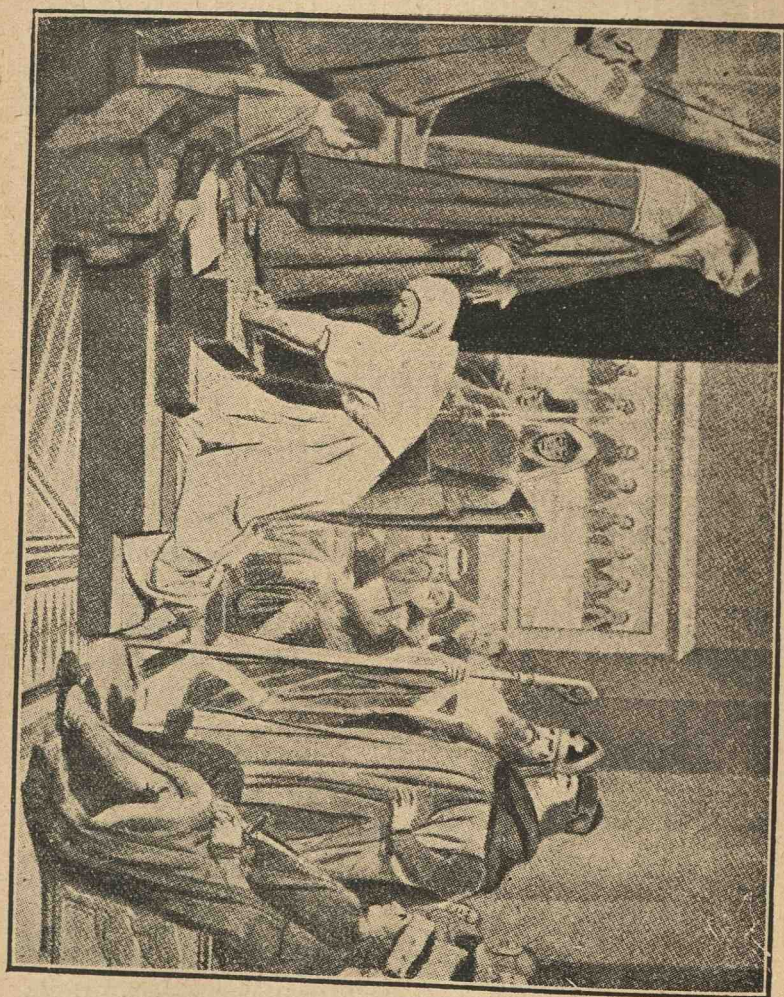
Frederic I Barbăroșie (1152—1190) a fost cel mai puternic din toți împărații germani. Era un bărbat voinic cu figura frumoasă, încadrată de o barbă mare roșcată, de unde îi și dădură Italienii porecla de *Barbarossa*, adică Barbăroșie. Avea toate calitățile bune: știa să se facă iubit și ascultat în același timp de supușii săi.

El se considera urmaș al împăraților romani și înțelegea să fie respectată autoritatea lui de împărat, atât în Germania cât și în Italia.

În Germania era într'adevăr ascultat, cum nu mai fusese niciun rege. El îngerzise prinților germani de a-și face războiuri între ei, dărâamă castelele celor nesupuși și restabili liniștea în toată țara. Cel mai îndărătnic se arăta *Henric Leul*, ducele Saxoniei, din familia Welf, dar Frederic îi confiscă toate feudele și-l exilă din țară.

Italia în timpul lui Frederic I Barbăroșie. — Italia în schimb nu voi să se supună. Pe atunci în Italia se aflau trei state mai mari: la Sud, regatul normand al celor două Sicilii, care era independent; la mijloc Statul papal

și la Nord mai multe cetăți îmbogățite prin comerț și industrie, în fruntea cărora se afla *Milano*. Statul papal

Frederic I Barbarosie și ducele Saxoniei.

și cetățile din Nord formau regatul Italiei și aveau ca rege pe împăratul Germaniei.

Am văzut că papa Alexandru III și cetățile s'au răsculat

împotriva împăratului, vrând să scape țara de sub stăpânirea Germanilor. Și într'adevăr, după lupta dela *Legnano*, Frederic I recunoscă independența cetăților.

Dar el reuși să câștige pentru familia sa regatul celor 2 Sicilii, căsătorind pe fiul său cu moștenitoarea acestei țări.

Frederic Barbăroșie a fost cel mai popular împărat. După moartea lui în cruciata III, poporul povestea că el n'a murit, ci doarme într'o peșteră cu capul răzimat pe o masă de piatră și va dormi încă până când barba lui va înconjura de trei ori masa. Atunci se va deștepta și va veni să restabilească ordinea în Germania.

Frederic II (1218—1250), — Frederic II a fost un împărat tot așa de mare, ca și bunicul ău.

Pe lângă Germania el mai stăpânea și Italia de Sud, moștenită dela mama lui. Din această pricină a avut el luptele cu papa, cari s'au sfârșit, precum știm, cu nimicirea familiei Hohenstaufen și cu sfărâmarea puterii împăraților în Germania.

Frederic II și-a petrecut mai toată vieța în Italia de Sud, pe care o iubea ca pe adevărata lui patrie, și se simțea mai mult italian de cât german. Vorbea mai multe limbi, dar nu cunoștea limba germană.

În timpul lui, Italia și Germania s'au bucurat de liniște și s'au îmbogățit.

După moartea lui, însă, ele căzură pradă anarhiei. Timp de 23 de ani, nu se mai alege împărat; și în lipsa unei autorități supreme, a fost o epocă de tâlhării, de războaie între feudali și de sărăcie, încât niciodată nu s'a mai refăcut imperiul din această decădere.

XIV.

**SCĂDEREA PUTERII FEUDALILOR ȘI A PAPIILOR.
CREȘTEREA PUTERII REGILOR.**

Schimbările politice după cruciate. — În timpul cruciatelor erau două puteri în Europa apuseană : feudații și papalitatea. Cruciatele sunt opera lor. Regii n'aveau nicio autoritate și erau mereu hărțuiți și de feudați și de papă.

După cruciate lumea are altă înfățișare : feudații și papii își pierd puterea și deasupra lor se ridică autoritatea regilor. Regii de după cruciate nimicesc independența seniorilor și, unind feudele sub autoritatea lor, formează state naționale, în care nu mai permit amestecul papii.

Cel dintâiu stat național, în care puterea feudaților dispărea și puterea regelui e totul, a fost Franța. Exemplul ei a fost apoi urmat și de alte state.

Intărirea regalității franceze prin slăbirea feudalității. — Seniorii francezi au slăbit în urma cruciatelor și a războaielor dintre ei. În același timp regii francezi, începând cu Ludovic VI, au tot întins domeniul regal în paguba lor, recurgând la tot felul de mijloace : căsătorii, cuceriri, cumpărări. Pe măsură ce-și măreau puterea, regii ridicau drepturile feudale, adică dreptul de a face războiu, de a judeca, de a bate monedă. Nu le-a mai rămas decât câteva privilegii, ca scutire de biruri etc.

Decăderea bisericii și pretențiile lui Bonifaciu VIII. — După înfrângerea lui Frederic II, papii și-au atins ținta : imperiul era nimicit și ei dispuneau acum de coroa na țărilor și erau judecătorii regilor. Profitând acum de puterea ei, biserica devine lacomă, căutând cu orice preț să se îmbogățească, și pune biruri peste biruri pe credincioși.

Din cauza aceasta, popoarele își pierd încrederea în ea și în mai multe țări lumea protestează contra amestecului papii în stat.

Totuși papa Bonifaciu VIII, o fire mândră și ambițioasă, încercă să restabilească puterea papilor și intră în conflict cu mai mulți suverani. Astfel s'a iscat cearta între el și Filip cel Frumos.

Cearta dintre Filip IV cel Frumos și Bonifaciu VIII.—Filip cel Frumos era un om crud, lacom, îndrăzneț și viclean. Fiind mereu în lipsă de bani, el puse la contribuție averile cele mari ale clerului. Papa *Bonifaciu VIII* interzise clericilor plătirea acelor dări. Filip expulză atunci pe clericii străini și totdeodată opri ieșirea banilor pentru papă din țară. Bonifaciu cedă.

Mai târziu însă cearta izbucni.

Papa făcu episcop și delegat al său pe lângă rege pe un dușman personal al acestuia. Filip răspunse: arestă pe episcopul-delegat, îl dădu în judecata parlamentului și-l condamnă la moarte.

Bonifaciu atunci trimise lui Filip o bulă (scrisoare) cu obseravțiuni, pe care însă regele o arde solemn și confiscă averile episcopilor ce țineau cu papa. Totdeodată el întrunește la Paris o *adunare națională*, compusă din reprezentanții celor 3 clase sau stări (clerici, nobili, burgezi), zisă *statele generale*, care trimise papei o comunicare, prin care i se arată, că în treburile politiceș i regele nu are pe altul mai mare decât numai pe Dumnezeu.

De astădată papa recurse la excomunicare. Atunci o nouă întrunire a statelor generale hotărăște convocarea

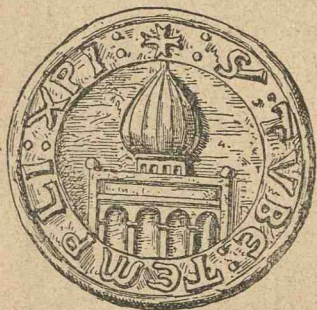

Filip IV cel Frumos.

unui sinod, care să judece pe Bonifaciu VIII pentru simonie și erezie. Cancelarul regelui merge în persoană să aducă pe papă. Cu o trupă de câțiva seniori și aventurieri plătiți, el dă peste papă în biserica unui mic orașel de lângă Roma, pe când făcea sfânta slujbă. Aci îl insultă, îl lovește și-l arestează. Este drept că credincioșii liberează pe bătrânul papă, dar în curând Bonifaciu moare de supărare (1303).

Peste puțin se urcă pe scaunul papal un episcop francez *Clement V*, care după stăruința lui Filip părăsește Roma și se stabilește la *Avignon* în Sudul Franței.

De acum papalitatea era la dispoziția regelui francez, și Filip căută să se folosească de papă.

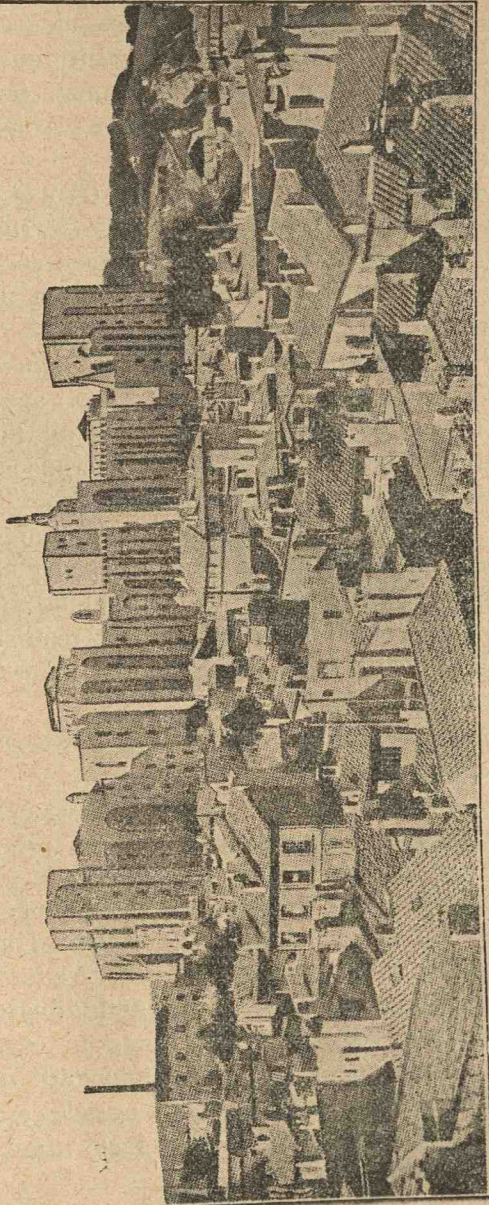

Sigiliul Templierilor.

Desființarea ordinului Templierilor. — Cum mereu suferea de lipsă de bani, el își puse ochii pe averea ordinului Templierilor, cari erau foarte bogați. Ii arestă deci pe toți, acuzându-i de erezie, îi su-

puse la schingiuri grozave, apoi desființă ordinul și-i confiscă toată averea. Atât de mult decăzuse papa, încât consimți la această nelegiuire.

Captivitatea dela Avignon a papilor, marea schismă, ereziile. — Strămutarea papilor la Avignon a fost o mare lovitură pentru biserica catolică. Pe de o parte vieța molatică și plină de vicii a aceluia oraș atinge și curtea papală. Pe de altă parte papii la Avignon erau socotiți ca prizonieri ai Franței. În același timp statul papal se destramă. Față cu această stare de lucruri, papalitatea se mută în sfârșit la Roma, după vreo 70 de ani de „captivitate”.

Palatul papilor dela Avignon.

Intâmplându-se însă îndată vacanța scaunului papal, se nasc neînțelegeri în privința alegerii urmașului. Cardinalii din Roma aleg un papă italian. Cei francezi aleg însă un papă francez, la Avignon. Această desbinare a lumii catolice se numește *marea schismă* și a ținut și ea vreo 70 ani.

Starea aceasta a papalității dă naștere la *erezii*, cum au fost a lui *Wicliff* din Anglia și *Huss* din Boemia. Aceștia atacau autoritatea papei și cereau : secularizarea averilor bisericești și introducerea limbilor naționale în slujba religioasă.

În cele din urmă împăratul *Sigismund* convoacă un sinod la *Constanța* (Elveția) și acesta condamnă pe *Huss* să fie ars pe rug și alege alt papă. Partizanii lui *Huss* (*Hussiții*), însă, începură crâncene războaie cu *Sigismund*, iar schisma reapăru.

Tocmai peste câțiva ani, un nou sinod întrunit la *Florența* pune definitiv capăt certurilor și ereziilor bisericii apusene (1449). Ba încă acest sinod încercă și o unire cu biserica ortodoxă, după cum o cereau și Bizantinii, silință zădărnicită însă prin căderea Constantinopolului sub Turci (1453).

XV.

ORAȘELE ÎN EVUL MEDIU.

Originea și organizarea comunelor. — Vechile orașe romane au fost distruse de barbari. După trecere de mai multe veacuri, vieța orășenească a luat ființă în timpul cruciatelor, din cauza avântului industriei și comerțului. Locuitorii din orașe, cari erau în cea mai mare parte negustori și meseriași, s'au îmbogățit din aprovizionarea expedițiilor cruciate. Dar orașele erau în stăpânirea feudalilor cari le exploatau, încât nimeni nu era sigur de averea lui.

Dela o vreme oraşenii n'au vrut să se mai lase năpăstuiți de seniori și unindu-se între ei rezistau pretențiunilor exagerate. Atunci feudalii, având nevoi mari de bani pentru expedițiunile cruciate, se învoiră să primească o sumă mare de bani, odată pentru totdeauna, și în schimb să dea libertate deplină oraşelor; iar drept dovadă a învoielii le dădeau o *chartă*, în care erau scrise toate drepturile câştigate.

Oraşele libere iau numele de *comune*, întrucât erau sub stăpânirea comună a tuturor locuitorilor, spre deosebire de oraşele nelibere, cari erau în stăpânirea unui

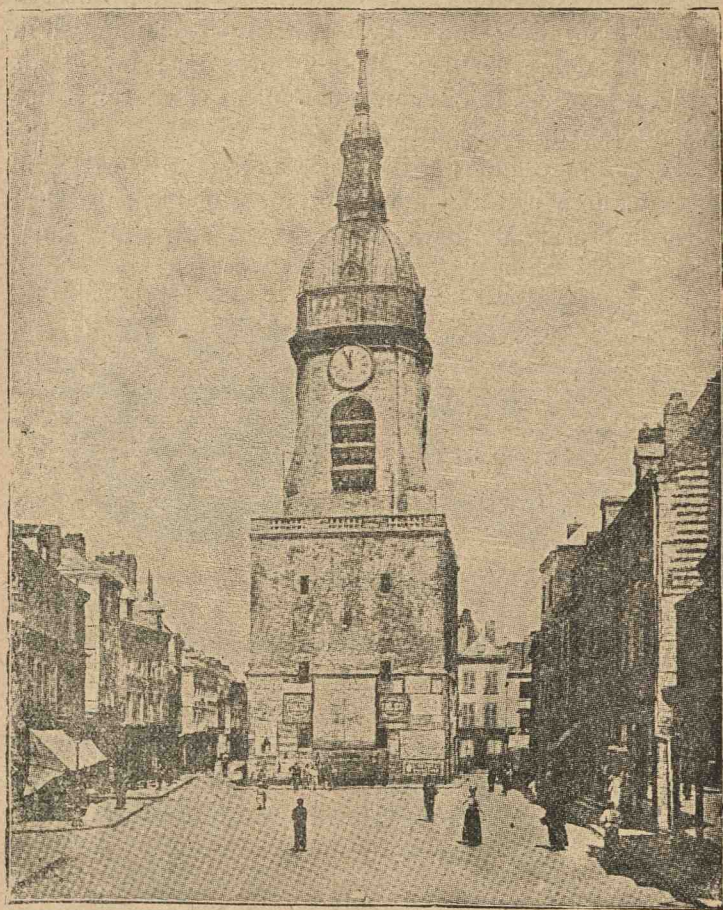
Sigilii comunale.

singur om. Dar cu încetul au ajuns toate oraşele să devină comune.

Comunele se administrau singure. Iși alegeau un consiliu comunal, în frunte cu unul sau doi primari, cari țineau judecată și strângeau birurile. Ele aveau dreptul să țină armată, să facă războiu, să bată monedă, întocmai ca mării feudali.

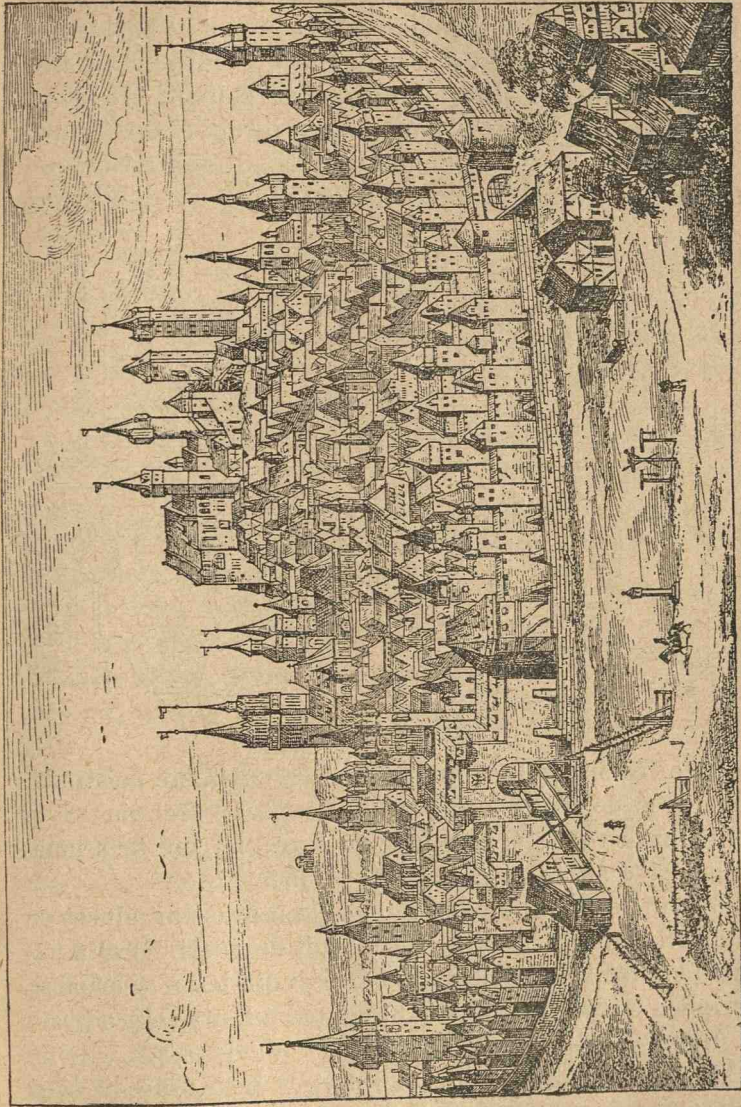
Aspectul oraşelor medievale. — Oraşele din evul mediu erau înconjurate cu ziduri și șanțuri, întocmai ca un castel feudal. Porțile erau păzite, ziua de străjeri înarmați, iar noaptea se închideau. În mijlocul oraşului se ridica un turn înalt; partea de jos servea de primărie, iar în vârful lui stătea o strajă, care observa împre-

jurimile și dădea alarma, trăgând clopotul când era vreo primejdie.

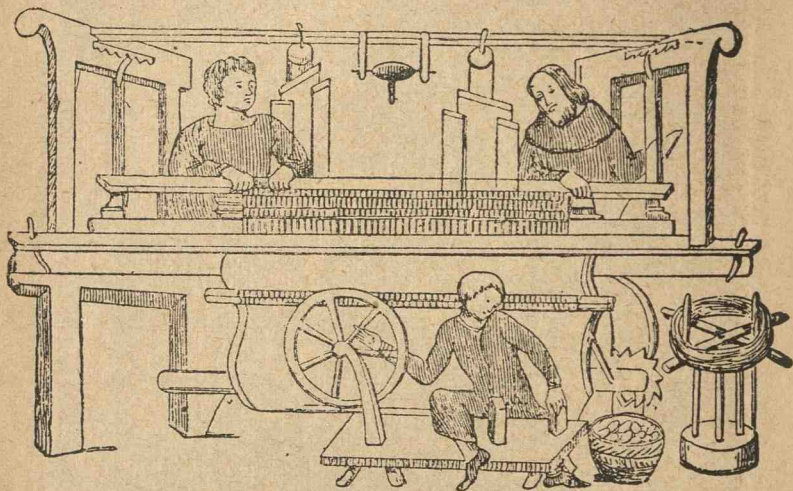
Turnul unei primării orașenești din evul mediu.

În orașe se îngrămădea multă lume, pentru că se simțea în siguranță, de aceea casele erau înghesuite, ca să încapă cât mai multe și de obicei se făceau cu mai multe

Un oraș medieval : Nuremberg.

etaje. Astfel străzile erau foarte înguste și întortochiate și soarele nu pătrundea niciodată, pentru că etajele nu se făceau ca azi, ci erau scoase în afară, încât cele de deasupra se atingeau și formau o boltă. Rareori era câte o stradă pavată, de aceea erau pline de gropi și foarte murdare. Nu erau ca astăzi măturători, dimpotrivă, toate murdăriile se aruncau în stradă, până și dobitoacele

Atelier de țesătorie în evul mediu.

moarte. Apoi vitele umblau toată ziua libere pe stradă. Cine avea de făcut vreun drum noaptea, trebuia să ia un felinar cu sine și să umble cu multă băgare de seamă, pentru că erau întinse lanțuri pe jos.

E ușor de închipuit, că neîngrijirea orașelor aducea cu sine boli cumplite; ciuma secera mii de vieți. O altă năpastă era focul. Etajele se construiau din lemn și când se aprindea o casă, de obicei ardea orașul întreg. Și aceasta se întâmpla cam regulat la interval de 4—5 ani.

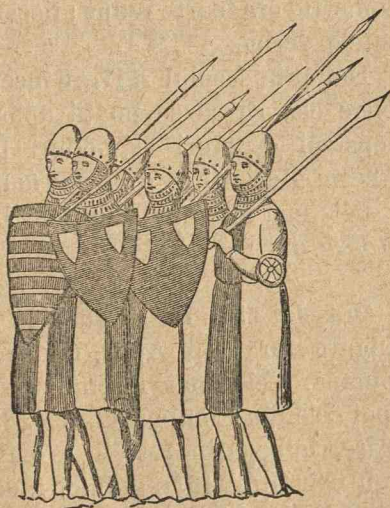
De prin secolul XIII, au început însă orașenii să-și ridice case de piatră și să țină mai mult seama de curățenie; cum am zice azi, au început orașele să se modernizeze.

Pacea oraşelor. — Pe lângă toate aceste rele, oraşele erau foarte preţuite, pentru că între zidurile lor se putea munci în linişte şi siguranţă şi se putea agonisi avere, pe când în afară de ziduri, lumea era bântuită de cavaleri şi de tâlhari de rând şi nimeni nu era sigur nici de viaţă, nici de avere. La poarta oraşului se ridicau ameninţătoare, pentru cei vinovaţi, furcile cu ştreangul atârnat de ele.

Ocupaţia locuitorilor. — Locuitorii oraşelor se numeau burghezi, dela numele ce se da unui oraş întărit, *burg*. Cei mai bogaţi se ocupau cu negustoria, iar marea mulţime a săracilor trăia din meserii.

Meseriaşii erau grupaţi în *bresle* după felul meseriei. Erau atâtea bresle, câte meserii : bresla tâmplarilor, a blănarilor, croitorilor etc. De obicei toţi lucrătorii, cari aveau aceeaşi meserie, locuiau în aceeaşi stradă ; de aci se trag în multe oraşe din Apus şi chiar la noi numele unor străzi, ca strada Blănari, strada Şelari etc.

Fiecare breaslă îşi avea casa ei de adunare, pecetea ei, un drapel cu care defila la serbări sau mergea la luptă, şi cinstea ca patron un sfânt, care avusese aceeaşi meserie. Tâmplarii aveau ca patron pe Sf. Iosif.

Miliţie orăşenească.

Nimeni n'avea dreptul să lucreze într'o meserie, decât dacă făcea parte dintr'o breaslă, iar celui care voia să

între în breaslă i se cerea o pregătire lungă. Mai întâi făcea câțiva ani de *ucenicie* la un maestru, apoi devenea *calfă* și în sfârșit, dacă avea ceva capital, putea cere să dea un examen, adică să lucreze un obiect: o pereche de ghete de ex. și să fie primit ca *maestru* în breaslă. Acum putea și el să-și deschidă atelier, să-și ia ucenici și calfe.

Dar un maestru n'avea dreptul, ca azi, să lucreze ce-i plăcea și cum îi plăcea. Erau regulamente foarte stricte, cari prevedeau câtă marfă are cineva dreptul să facă, cum s'o facă și cu ce preț s'o vândă. Cei cari treceau peste regulament erau pedepsiți cu asprime. De asemenea nu era permis să lucreze decât la lumina zilei, aceasta mai ales de teama incendiilor.

Comerțul. — Drumurile fiind rele, fără poduri, dar mai ales nesigure, din cauza a tot felul de tâlhari, comerțul era foarte redus; fiecare oraș lucra numai pentru satele vecine.

Dar prin secolul XII, au început orașele să se asocieze între ele, ca să se poată apăra de tâlhari și să poată construi drumuri și poduri pentru nevoi comerciale. Aceste asociații se numeau *hanse* sau *ligi*.

Cele mai însemnate au fost *Liga lombardă* din Italia și *Hansa* din Germania.

Orașele din Italia și Liga lombardă. — Italia era singura țară din Apus, unde se păstrau orașele vechi romane. Cele mai însemnate erau *Veneția* și *Genova*, apoi cele din Lombardia, ca *Milano*, *Genova* etc. Aceste orașe, îmbogățindu-se în urma comerțului cu Orientul, s'au constituit în republici independente, apoi formând *Liga lombardă*, siliră pe împărații Hohenstaufen să le recunoască independența. Dar aceste republici trăiau într'o luptă necurmată unele cu altele, sau erau frământate de lupta dintre partide înăuntru și la sfârșitul evului

mediu au ajuns să cadă în stăpânirea câte unui tiran puternic.

Orașele din Germania și Hansa. — Orașele germane au format mai multe ligi. *Hansa germană*, care era cea mai însemnată, cuprindea 80 de orașe în frunte cu *Lübeck*, *Hamburg* și *Bremen*. Lübeck era capitala unde se întruneau deputații orașelor odată pe an. Hansa avea o flotă de comerț și una de războiu și o armată de mercenari, pentru a se apăra și pe apă și pe uscat. A ajuns așa de puternică, încât a pus stăpânire pe M. Nordului și M. Baltică și nu mai permitea nimănui să treacă mărfuri pe acolo. În patru țări a întemeiat piețe vestite : în Rusia, Norvegia, Anglia și Flandra. Dar spre sfârșitul evului mediu, când drumurile au devenit mai sigure și nu mai era nevoie de atâtea măsuri de pază, s'a desființat și Hansa.

Cele mai vechi orașe din țările noastre. — Ca și în Apus, vechile orașe romane din țara noastră, ca *Sarmizeghusa*, *Apulum* etc., au dispărut fără urme, în timpul năvălirilor. Toată lumea se retrăsese la țară și trăia din plugărie și din păstorit. În timpul cruciatelor, regii Ungariei au adus *Sași* din părțile Germaniei de Sud și i-a colonizat în Transilvania. Sașii au întemeiat mai multe orașe, după felul celor din Germania, între ele erau mai însemnate *Brașovul*, *Sibiul* și *Bistrița*. Aceste cetăți, așezate la trecătorile Carpaților, au înflorit curând prin industrie și mai ales prin comerțul pe care-l făceau cu locuitorii din țara noastră și cu porturile dela Marea Neagră, *Chilia* și *Cetatea-Albă*. După aceea au trecut unii dintre ei munții și au făcut orașul *Câmpulung* în Muntenia de mai târziu și *Baia* și *Suceava* în părțile Moldovei. Când s'au întemeiat principatele noastre, domnii și-au așezat scaunele în aceste orașe, căci altele nu erau.

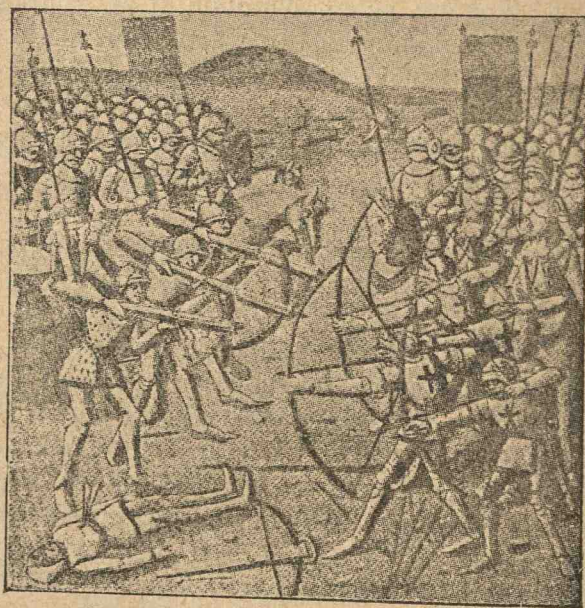
Orașele, înființate în țara noastră de Sași, se administrau întocmai ca cele din Germania : alegeau un

consiliu comunal, în fruntea căruia sta un primar; iar meseriașii erau și ei organizați în bresle.

XVI.

RĂZBOIUL DE O SUTĂ DE ANI.

Cauzele războiului de 100 de ani. — După moartea lui Filip IV cel Frumos, familia Capetienilor se stinse

Scenă din lupta dela Crécy.

în câțiva ani și tronul a fost ocupat de nepotul lui de frate, *Filip VI*, din familia *Valois*.

Dar regele Angliei, *Eduard III*, care era nepot de fiică al lui Filip cel Frumos, pretindea că el are mai multe drepturi la coroana Franței, fiind rudă mai apropiată.

Din această ceartă a început un războiu, care cu unele întreruperi a ținut 100 de ani (1337—1453).

În acest războiu se disting două părți, fiecare având pentru Franța o epocă de înfrângeri și una de izbânzi.

Partea întâia a războiului. — Ostilitățile le-au început Englezii. Eduard III a debarcat în Franța cu o armată bine disciplinată, formată mai ales din infanterie, înarmată cu arcuri mari și bune. Filip VI îl întâmpină cu o armată de cavaleri, cari nu cunoșteau ce-i disciplina și mergeau la luptă ca la jocurile lor de întrecere. Cele două armate se ciocniră la *Crécy* și cavaleria franceză suferi o înfrângere rușinoasă, pe când Englezii abia au pierdut câțiva oameni. Eduard se îndreptă apoi spre mare și ocupă portul *Calais*. Acum el avea un port, unde putea să debarce în Franța trupe, când voia, și nu-l mai putea împiedeca nimeni.

După o altă victorie, la *Poitiers*, Englezii ocupă toată partea de Apus a Franței.

La sfârșit însă tot Francezii ieșiră victorioși. *Carol V*, zis *cel Înțelept*, un tânăr bolnăvicios din fire, a fost un rege mare, care a știut să-și aleagă oamenii cu cari să lucr eze. Mâna lui dreaptă era *Duguesclin*, un cavaler sărac dar foarte priceput și viteaz.

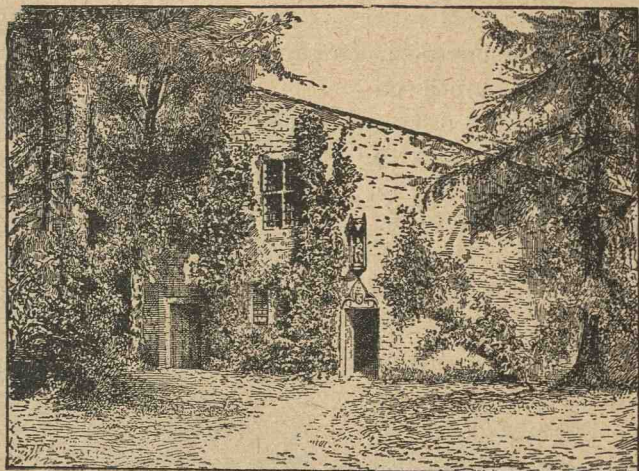
Mai întâi întări toate orașele, apoi, când fi veni

Carol V cel Înțelept.

bine, reîncepu ostilitățile cu Englezii. Dar nu mai dădu bătălii mari, ca înaintașii săi, ci îi hărțui pe dușmani fără încetare, până când aceștia, sleiți de oboseală, se retraseră pas cu pas. Anglia nu mai rămase decât cu Bordeaux și Calais.

Partea a doua a războiului. — După moartea lui

Casa Ioanei d'Arc.

Carol V începură iar timpuri nenorocite pentru Franța, Urmașul lui, regele *Carol VI*, înebuni de tânăr, iar unchiul lui, ducele Burgundiei, și fratele lui se luară la ceartă. Fiecare vrând să guverneze în numele regelui nebun. Fiecare se sprijinea pe un partid puternic și țara se desbină în două tabere dușmane, care se sfâșiau între ele.

Anglia se folosi de aceste împrejurări nenorocite și reîncepu războiul. Lângă satul *Azincourt*, armata franceză a fost zdrobită cu desăvârșire și Englezii ocupară tot Nordul Franței până la râul Loara. Dar n'a fost numai atât, Când muri bietul Carol VI, Franța de Nord re-

cunoscă ca rege pe regele Angliei, iar Franța de Sud, pe moștenitorul legitim, *Carol VII*, fiul lui *Carol VI*.

Englezii porniră acum împotriva acestuia ca să-l înlăture de tot și căutară să ocupe orașul *Orléans*, cea din urmă cetate întărită pe care se mai sprijinea *Carol*. Neputându-l lua deodată, îl blocau, înconjurându-l cu fortificații. Orașul rezistă cu energie, dar dela o

Ioana d'Arc ascultă poruncile arhanghelului *Mihail*.

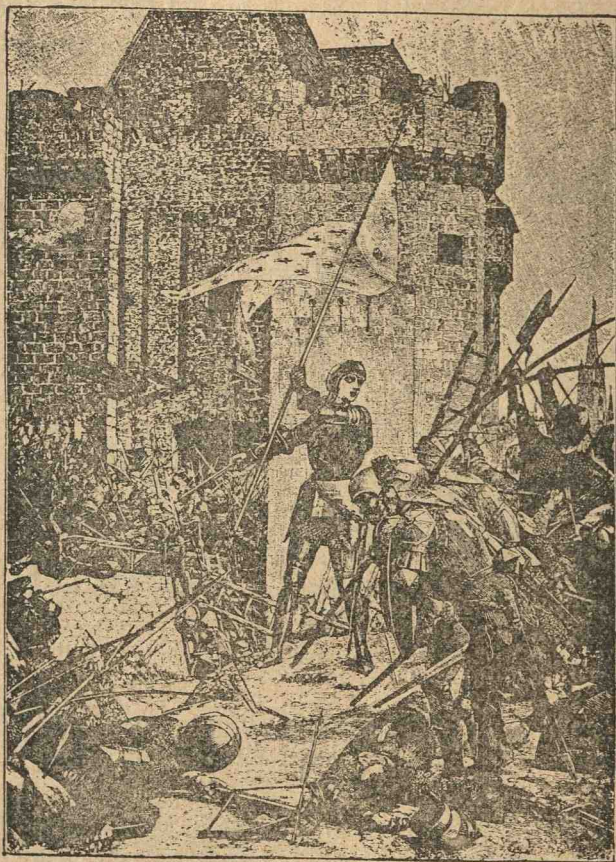
vreme începu să slăbească. *Carol* nu era în stare să-i aducă niciun ajutor și Franța părea pierdută.

***Ioana d'Arc*.** — În această situație desperată, apare *Ioana d'Arc*, o fată de țăran, care atrase cu ea poporul și începu izgonirea Englezilor (1429).

Ioana d'Arc era dintr'un sat de pe lângă hotarul *Lorenei*. Ea fusese impresionată din copilărie de nenorocirile Franței și ale regelui și îi era inima plină de durere. Pe când păzea pe câmp, singură, oile tatălui ei, i se părea că aude glasul arhanghelului *Mihail*, care o îndemna

să plece în luptă ca să scape pe rege și să-l ducă la încoronare la Reims.

Odată când trecu prin satul ei o trupă de dușmani

Ioana d'Arc la asediul cetății Orléans.

și-i aprinse satul, lăsându-l cenușă, ea se hotărî să îndeplinească ordinele arhanghelului.

Dar toți o împiedicau, socotind-o nebună și biciuind-o. În cele din urmă doi cavaleri, subjuogați de energica ei

stăruință, o îmbrăcară în armură de cavaler și o prezentară lui Carol VII, adăpostit într'un castel în Sudul Loarei. Ea-i ceru oameni, cu care să libereze Orléans-ul.

Indeplinindu-i-se cererea, Ioana izbuti să intre în Or-

Arderea pe rug a Ioanei d'Arc.

léans, unde încurajă garnizoana. Apoi în frunte cu ea, Francezii luară la goană pe Englezi, reluând din mâna lor mai multe localități. Curajul se aprinse în țară și din toate

părțile alergau războinici sub steagul „fecioarei din Orléans”. Carol fu dus la Reims și acolo uns rege.

De acum însă întreprinderile Ioanei nu mai au rezultate la fel. Intr’o luptă, chiar ea este prinsă și vândută Englezilor. Aceștia o duc la *Rouen* și un tribunal popesc o condamnă să fie arsă pe rug pentru vrăji și înșelătorie.

Supliciu Ioanei d’Arc, însă, nu salvă cauza engleză. Patriotismul popular francez se trezise și armatele franceze înflăcărate pricinuiră mai multe înfrângeri Englezilor. Aceasta aduse împăcarea celor două partide franceze. Parisul deschise cu entuziasm porțile regelui Carol VII.

Luptele cu Englezii continuară. Carol VII întocmi o armată națională *permanentă* și în răstimp de c țiva ani smulse dușmanilor tot ceea ce ei ocupaseră afară de orașul Calais.

Războiul de 100 de ani încetează dela sine (1453), fără a se încheia vreun tratat de pace, Franța mergând tot spre întărire în interior prin măsurile lui Carol VII; iar Anglia intrând în vâltoarea războiului dinastic, zis *războiul celor 2 roze*, luptele nu s’au mai reluat.

XVII.

STATELE DIN APUS LA SFÂRȘITUL EVULUI MEDIU.

Intemeierea statelor moderne. — După cruciate feudali și-au pierdut cu totul puterea, căci o mare parte au murit în lupte, iar ceilalți au sărăcit. Feudele mici și mari s’au unit sub autoritatea regilor și astfel s’au întemeiat statele naționale, așa cum se găsesc astăzi în Europa. Dar nu s’au format toate în același timp, ci pe rând. Cele dintâi au fost Franța, Anglia și Spania. În aceste state puterea regilor era aproape absolută, adică ei fă-

ceau ce le plăcea fără să dea cuiva socoteală și nimeni nu putea să se împotrivescă voinței lor.

Franța. Ludovic XI | în luptă cu Carol cel Indrăzneț. — Ludovic XI, fiul lui Carol VII, un rege urît și viclean a făcut mărirea Franței. El a doborât unul după altul pe toți marii feudali, cari mai rămăseseră. Cu unul dintre ei, anume Carol Temerarul, a avut însă de dus o luptă pe vieață și pe moarte, pentrucă acesta era mai bogat chiar decât regele. Stăpânirea lui era așa de întinsă încât plănuia să-și facă un regat independent, între Franța și Germania, cum fusese după împărțirea imperiului lui Carol cel Mare.

Ludovic XI.

Ludovic era încântat de noile visuri ale lui Carol, căci ridicau împotriva-i și pe Germani și pe Elvețieni, de aceea în ascuns îi îndârjea pe toți. Pe de altă

parte se folosi de împrejurări și zdrobi pe membrii celorlalte principale case feudale prin orice mijloc (închi-zându-i în cuști de fier, tăindu-i pe eșafod etc.) și le confiscă domeniile.

Cât despre Carol, Elvețienii îl învinseră în 3 rânduri, în cea din urmă luptă, la Nancy (iarna 1477), Carol fu ucis.

Ludovic atunci se repezi la moștenirea lui. Dar fiica lui Carol se căsătorii cu fiul lui *Frederic III*, împăratul german de atunci. De aci ieși un război, care însă se sfârși

repede. Prin pacea ce se încheie, Ludovic luă Burgundia, iar Țările-de-Jos rămâneau Casei de Austria, adică imperiului german.

La moartea sa, Ludovic XI lasă urmașului său minor, *Carol VIII*, o regalitate puternică.

Anglia. Războiul celor 2 roze. — În Anglia atotputernicia regală s'a stabilit în urma unui lung și sân-

Ludovic XI și Carol cel Indrăzneț.

geros războiu civil, cunoscut sub numele de *războiul celor 2 roze* (1455—1485). Acesta s'a petrecut între familia

Lancaster, care era pe tron și cea înrudită cu ea familia *York* și se zice așa, pentru că cea dintâi avea ca stemă o roză roșie, iar cea de a doua o roză albă.

După un șir de lupte, Henric VI de Lancaster este detronat și se proclamă rege *Eduard IV de York*.

În cele din urmă el muri, iar copiii lui au fost omorâți chiar de fratele său, *Richard III*, care se făcu rege. Dar crimele și tirania acestuia ridicară țara în jurul ultimului vlăstar lancasterian, *Henric Tudor*. *Richard III* fu bătut și omorât, iar învingătorul ia tronul sub numele de *Henric VII* (1485—1509). Todeodată, ca să puie capăt luptelor, se căsătorește cu fiica lui *Eduard IV*.

Cu *Henric VII* se începe trainica dinastie a *Tudorilor*.

Spania. Ferdinand Catolicul și Isabella. — Când Arabii au ocupat Spania, creștinii au reușit să se întărească în regiunea muntoasă din Nordul peninsulei. De aci au început lupta pentru liberarea Spaniei, care a ținut 600 de ani. Arabii slăbiți s'au retras pas cu pas; către sfârșitul evului mediu nu mai stăpâneau decât regatul *Grenadei* în Sudul peninsulei. În ținutul liberat se formară mai multe state creștine.

Cele mai puternice erau *Castilia* și *Aragonul*. În 1469 se căsători regele Aragonului, *Ferdinand Catolicul*, cu *Isabella*, regina Castiliei, unind cele două țări sub aceeași conducere.

După aceea, cei doi regi cuceriră regatul *Grenadei* din mâinile Arabilor, silind pe musulmani (1492) să treacă la catolicism sau să fugă în Africa.

Ferdinand și Isabella.

Astfel s'a făcut unitatea Spaniei.

Regele Ferdinand a reușit însă să fie și un domn absolut în Spania. El nimici neatârnrarea seniorilor, ca și a orașelor și se amestecă și în conducerea bisericii. Astfel nimic nu se putea face fără voia lui.

Germania. Sfărâmarea imperiului. — Pe lângă aceste state organizate, Germania, cu toată întinderea ei, și-a pierdut orice însemnătate. În timpul marelui interregn, care a urmat după Frederic II, imperiul s'a sfărâmat de tot. Toți prinții și cavalerii și pe lângă ei toate orașele s'au făcut independente, încât Germania, în loc să fie un stat, cuprindea vreo 4—500 de state de toată mărimea.

După 23 de ani de anarhie cumplită, seniorii germani încep iar să aleagă împărați, trecând coroana dela o familie la alta. Dar coroana nu mai dă nicio autoritate și cei mai mulți nici nu se mai încoronează ca împărați, ci se mulțumesc cu titlul de rege al Germaniei. La Italia au renunțat definitiv. Cei mai mulți împărați au fost aleși din casa de Habsburg și casa de Luxemburg.

Casa de Habsburg și Casa de Luxemburg. — Primul împărat, după marele interregn, a fost *Rudolf de Habsburg*, un senior sărac din Elveția. El știe să restabilească pacea în țară, dărâmând o mulțime de fortărețe ale cavalerilor tâlhari, dar s'a priceput mai ales să mărească domeniile familiei sale. Anume, el bătut în două lupte pe regele Boemiei, care era vasal al împăratului, dar refuza să-i dea ascultare. Apoi îi luă provinciile *Austria*, *Sliria* și *Carintia* și le făcu proprietatea familiei sale. Astfel s'a întemeiat *Casa de Austria*, numită așa după provincia cu acest nume.

Acum familia aceasta era prea puternică de aceea seniorii dădură coroana unui alt nobil sărac din Casa de Luxemburg, dar și acesta reuși să-și facă avere, câștigând pentru familia sa, *Boemia*. Un împărat din această

familie, *Carol IV* (1347 — 1378), promulgă o constituție numită *bula de aur*, prin care se stabilea că împăratul va fi ales de 7 prinți electori (3 episcopi și 4 laici) și că alegerea avea să se facă la *Frankfurt* pe Main, iar încoronarea la *Aachen*.

Urmașul lui, *Sigismund*, a fost un domn slab. Țara era turburată înăuntru de războaie religioase, provocate de învățăceii lui *Huss*, care fusese ars pe rug în *Constanța*; iar în afară era lovită de Turci. *Sigismund* a luptat cu ei în tovărășia lui *Mircea cel Bătrân*, dar fără niciun folos.

Murind fără moștenitori fu ales împărat prințul *Albert* din familia *Habsburg* și astfel Casa de *Habsburg* reuși să ocupe din nou tronul împărătesc, care va rămâne apoi definitiv în această familie. Urmașii lui nu-și bătură capul cu nevoile imperiului, ci căutară să-și mărească și mai mult posesiunile. Și prin căsătorii bune câștigară *Belgia* și *Olanda*, precum și drepturi la coroana *Spaniei*.

Sigismund cu suita lui.

Maximilian I.

Italia. — Peninsula Italică deveni independentă după

Palatul comunal din Florența.

Frederic II, dar era divizată în o mulțime de stătulețe cari se dușmăneau între ele. In afară de *Statul papal* și de regatul Neapolului, mai erau republicile din Nord : Florența, Milano, Veneția.

Florența își stabili o adevărată hegemonie în peninsulă, prin industria sa, prin finanțele sale și mai cu deosebire prin înflorirea-i literară și artistică. Familia, care înlesni Florenței acest rol a fost a marilor bancheri *Medici*. *Milanolul* însă căzu în puterea familiei *Visconti*. Numai *Veneția* își păstră guvernul republican, fiind condusă de un consiliu de 10 aristocrați.

XVIII.

STATELE DIN RĂSĂRITUL EUROPEI.

Situația în Răsăritul Europei. — Popoarele din Răsăritul Europei au avut mai mult de suferit din partea năvălirilor Mongolilor, de aceea nu s'au putut organiza în state trainice decât mai târziu, abia către sfârșitul evului mediu. In același timp, imperiul bizantin se apropia de sfârșit.

Imperiul bizantin. — Imperiul bizantin, reînființat de Mihail Paleologul (1261) cu ajutorul Genovezilor, era numai umbra celui dinainte de cruciata IV. El cuprindea doar Sudul Peninsulei Balcanice, câteva insule din marea Egee și colțul nord-vestic al Asiei-Mici (Anatoliei). Incolo erau o mulțime de alte stătulețe : feude franceze, posesiuni venețiene și genoveze, ba chiar stăpâniri bizantine diferite. Și toate acestea îl dușmăneau. Apoi era și slab înăuntru : n'avea armată, n'avea flotă, străinii luați cu plată se dădeau la jafuri, iar după Mihail Paleologul încep și comploturi dinastice, urzite de familia *Cantacuzinilor*.

Mai avea nenorocirea să fie atacat și de vrăjmașii din afară, adică de *Bulgari*, *Sârbi* și de *Turcii* din Asia.

Bulgarii. — Statul, înființat de Petru și Asan, a încăput pe mâna unei dinastii bulgare și în curând a început să decadă. În cele din urmă după moartea țarului *Alexandru* se împărți în trei : țaratul *Vidinului* îl luă *Sracimir*, al *Târnovei* îl luă fratele acestuia, *Șișman*, iar cel dela *Varna* îi veni lui *Dobrotici*, dela care se trage numele Dobrogei. În această stare vor găsi Turcii pe Bulgari și le vor ocupa țara fără greutate (1393).

Sârbii. — Sârbii s'au așezat în Peninsula Balcanică prin sec. V. Ei au trăit multă vreme împărțiți în triburi, sub stăpânirea imperiului bizantin, dela care au primit legea ortodoxă și alfabetul cirilic. Dar prin sec. X, începură a se grupa și formară un stat unitar, al cărui cârmuitor luă titlul de rege. Statul sârbesc, profitând de slăbiciunea Bulgarilor și a Bizantinilor, s'a întins mereu și s'a întărit, atingând culmea puterii sale, prin secolul XIV, sub regele *Ștefan Dușan* (1331—1355).

Acesta cucerește imperiul bizantin până la fluviul *Marița* și transformă statul sârb în țarat (imperiu), urmărind să ocupe și Constantinopole.

Aceasta însă nu-i izbuti, iar după moartea lui, țaratul Sârbilor se împărți în stătulețe mici, fără putere, cari au căzut în mâinile Turcilor foarte curând.

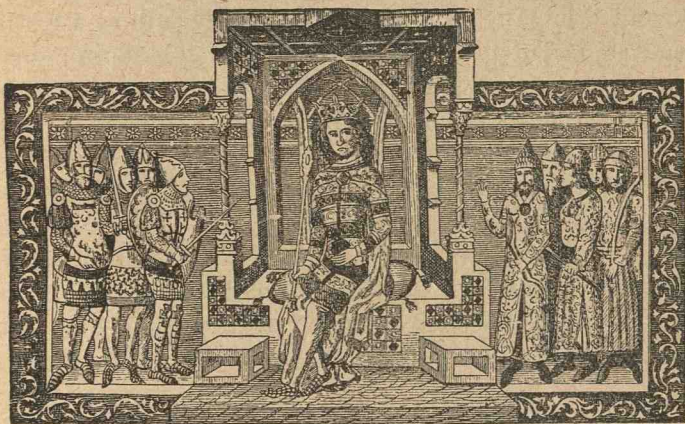
Ungurii. — Pe la anul 1000, *Ștefan cel Sfânt* a creștinat pe Unguri, după legea catolică, și s'a încoronat ca rege cu o coroană primită dela papa. Astfel a luat ființă *Ungaria*. Noul stat maghiar s'a organizat după modelul Germaniei, încât nobilii au căpătat putere foarte mare, iar țărani au devenit iobagi.

Sub regii următori, Ungaria s'a consolidat și și-a întins hotarele în toate direcțiile. Spre Nord a cucerit

Slovacia, spre *Sud Croația*, iar la Răsărit *Ardealul*, care era locuit de *Români*.

În timpul acela, prin părțile noastre stăpânea un popor mongol, anume *Cumanii*, care treceau mereu după jaf în *Ardeal*. Regii unguri au colonizat *Ardealul* cu *Secui* și *Sasi*, cari trebuiau să păzească hotarele.

Ungurii au reușit cu încetul să-și întindă stăpânirea și peste *Carpați*, ocupând aproape toată *Oltenia*, din care au făcut *banatul Severinului*, și părțile muntoase ale *Munteniei*. Aveau de gând să pună mâna pe toată *Mun-*

Ludovic cel Mare și curtea sa.

tenia, ca să aiungă la *Dunăre* și la *Marea Neagră*, dar au fost împiedicați de năvălirea *Tătarilor* (1241).

Pe la 1300 se stinse dinastia lui *Arpad* și pe tronul *Ungariei* au urmat, până la sfârșitul ei, numai regi din dinastii străine.

Cea dintâi a fost dinastia franceză *d'Anjou*, care dădu doi regi însemnați : *Carol Robert* (1310—1342) și *Ludovic cel Mare* (1342—1382).

În timpul lui *Carol Robert* s'a întemeiat *Muntenia*, ca stat național și independent, scuturând jugul ungu-

resc. Regele Ungariei, vrând să aducă din nou pe Români la ascultare, a suferit o înfrângere cumplită în munții noștri la Posada (1330).

Sub Ludovic cel Mare, Ungaria s'a unit cu Polonia, ajungând unul din cele mai puternice state din Europa.

În timpul lui s'a întemeiat al doilea principat românesc, *Moldova*.

La moartea lui Ludovic au rămas două fete, una moșteni Ungaria și alta Polonia.

Moștenitoarea Ungariei, căsătorindu-se cu *Sigismund de Luxemburg*, acesta ajunse rege al Ungariei; mai târziu deveni și împărat al Germaniei. Dar Sigismund a fost un rege slab. Turcii se apropiau de Dunăre și amenințau Ungaria, dar el n'a putut face nimic împotriva lor. În lupta dela Nicopole (1396), unde adusesse o mare armată de cavaleri apuseni, Turcii l-au bătut.

După el urmară regi și mai slabi, unii din dinastia polonă, alții din dinastia de Habsburg. Norocul Ungariei a fost că tocmai în cele mai grele împrejurări s'a ridicat viteazul *Ioan Corvin*, un nobil român din Ardeal, care a oprit înaintarea Turcilor și a salvat-o dela peire pentru o bucată de vreme.

Polonii. — Polonii, așezați prin regiunea Vistulei, s'au creștinat cam în același timp cu Ungurii, primind tot legea catolică, și au întemeiat un stat întins. După aceea Polonia se desfăcu în mai multe state mărunte și slabe și deveni pradă Germanilor.

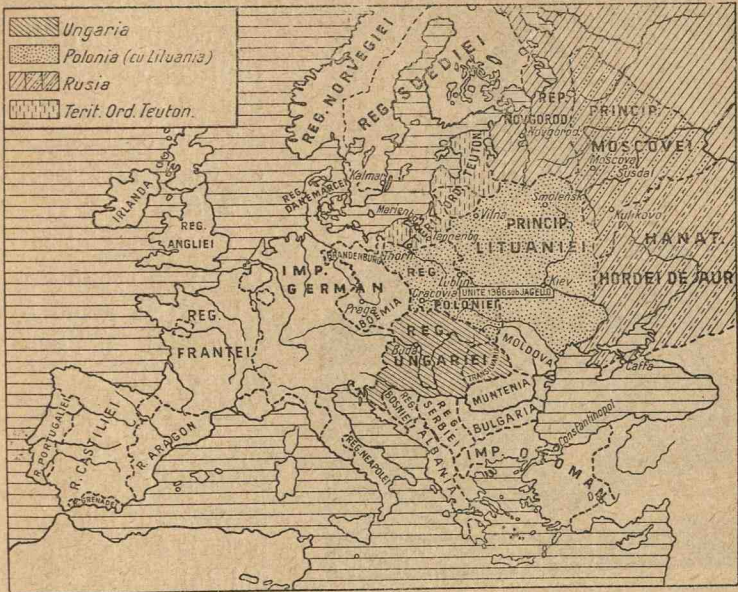
Dar la începutul secolului XIV, se refăcu din nou sub regele *Cazimir cel Mare* (1333—1370), care ocupă Galiția și făcu școli.

Tot țărmlul M. Baltice fu ocupat de Cavalerii Teutoni, iar prin orașele poloneze se așezară o mulțime de negustori germani.

Cea dintâi grijă a lui fu de a da ieșire regatului la Marea Baltică, unde era împiedicat de statul înființat de Cavalerii

Teutoni. Căută apoi să se îndrumeze și în spre Marea Neagră, ocupând *Galiția*. Pe lângă acestea a făcut școli, între altele universitatea din *Cracovia*, contribuind la înflorirea culturală a Poloniei.

Cazimir nelăsând moștenitor, nobilii aleg pe Ludovic,

Europa răsăriteană la sfârșitul sec. XIV.

regele Ungariei; apoi Polonia trecu moștenire fiicei lui Ludovic și prin căsătoria acesteia cu principele Lituaniei, *Vladislav Iagello*, ea încăpu sub *dinastia Iagellonilor*.

Prin unirea cu Lituania, Polonia deveni un stat foarte puternic. *Vladislav Iagello* (1386—1434), apoi fiul său *Cazimir IV* (1445—1492) au reușit să înfrângă pe Cavalerii Teutoni și să-și facă ieșire la Marea Baltică.

Dar sub urmașii lor țara slăbește. Regele pierde tot mai mult din puterea lui, în schimb se întăresc nobilii,

cari ei comandă în stat. Astfel Polonia merge spre o grabnică prăbușire.

Rușii. — *Rușii* erau numeroșii Slavi de pe lângă Nipru, peste care veniseră din spre Marea Baltică niște cete normande, *Varegii* sau *Rosii*, sub conducerea lui *Ruric* (860).

Ivan cel Groaznic,

Aceștia, fiind puțini, s'au slavizat, dar au dat numele lor întregii mase de Slavi răsăriteni (*Rușii*).

Un urmaș al lui *Ruric* a cuprins *Kievul* și acolo a întemeiat o stăpânire. Din aceste părți, *Rușii* se lăsau în *M. Neagră* prădând orașele de pe țărmuri până în fața *Constantinopolului*.

De acum înainte legăturile cu *Bizanțul*

sunt mai dese. *Vladimir* se creștină (990) și luă în căsătorie pe sora lui *Vasile II Bulgaroctonul*.

După el, *Rusia* se împărți în vreo zece principate independente, cari toate căzură în stăpânirea *Tătarilor*. Aceștia înființară un stat mongol, numit *Hanatul Hordei de Aur* (1240). *Tătarii* ținură sub călcâiul lor 200 de ani pe *Ruși*; apoi slăbiră și statul lor se fărâcă în mai multe hanate mici. Atunci unul din principii ruși, *Ivan cel Mare* (1462—1505), scutură jugul tătaresc și detronă pe ceilalți principii ruși, anexând teritoriile lor la *principatul Moscovei*.

Cel ce desăvârși însă lucrarea de centralizare, fu nepotul său, *Ivan cel Groaznic* (1533—1584),

El a făcut o oaste permanentă: *Streliții*. În urmă s'a întins spre Răsărit până în Siberia, cucerind mai multe hanate tătărești.

Și fiindcă bunica sa fusese moștenitoarea ultimului împărat bizantin, Ivan și-a însușit drepturile ei asupra imperiului de Răsărit desființat, luându-și chiar titlul de țar (împărat).

XIX

TĂTARII ȘI IMPERIUL TĂTĂRESC.

Cei din urmă năvălitori. — Abia se așezară Ungurii, și asupra Europei răsăritene se revărsară alte valuri de Mongoli. Prin secolul X au apărut *Pecenegii*, apoi, după ce au pierit aceștia, au venit prin sec. XI *Cumanii*, cari au cuprins sub stăpânirea lor toată Ucraina și țara noastră până în Carpați; dar cea mai groaznică a fost năvălirea *Tătarilor*, cari au prefăcut în ruine și cenușă jumătate din Europa, până la Marea Adriatică și până la hotarele Germaniei.

Gingis-Han și întemeierea imperiului tătăresc. —

Locul de origine al Tătarilor sunt stepele Asiei centrale numite până astăzi *Mongolia*. Acolo trăiau, împărțiți într'o mulțime de triburi nomade, care cutreerău întinsul stepelor cu cirezile lor de oi, cai și boi, căutând mereu pășune nouă. Pe la sfârșitul sec. XII, se ridică dintre ei șeful unui trib, *Temugin*, unește mai multe triburi vecine, supune pe celelalte și întemeiază un imperiu, care cuprindea toată *Mongolia*. El își luă acum numele de *Gingis-Han*, adică împăratul lumii și-și stabili reședința la *Caracorum*. *Gingis-Han* a fost unul din cei mai mari cuceritori ai lumii și în același timp un organizator de seamă. După ce-și consolida statul prin legi înțelepte

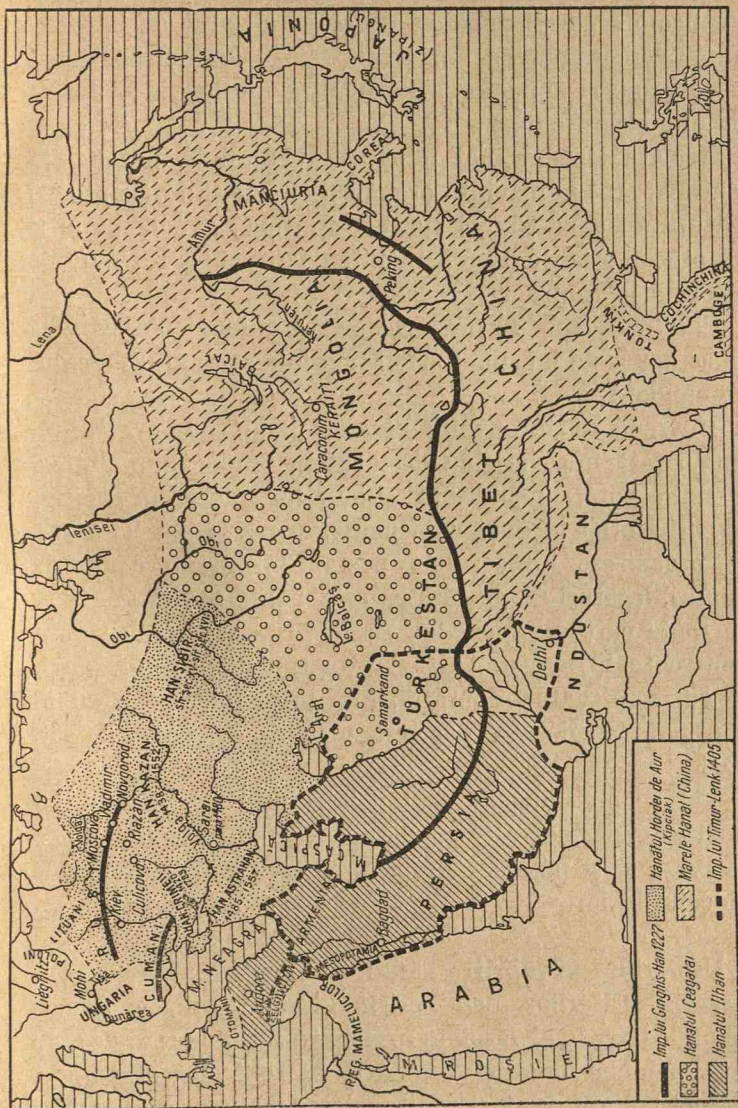
și o administrație riguroasă, a pornit să cucerească lumea. A ocupat China, Persia și încetul cu încetul a pus stăpânire pe mai toată Asia. Dar când a venit rândul Europei, marele han muri (1227).

Năvălirea Tătarilor în Europa. — Totuși Europa n'a scăpat. Urmașul lui Gingis-Han însărcină cu comanda trupelor din spre Europa pe *Batu-Han*. Acesta pregăti o armată de peste 100 de mii de oameni și se aruncă asupra Rusiei, pe care o cuprinse bucată cu bucată, până în Carpați. Aci își împărți trupele în două coloane. Cea dintâi străbătu Polonia și pătrunse în imperiul german, unde zdrobi armata creștină. A doua, care cuprindea grosul hoardelor, s'a revărsat prin toate trecătorile Carpaților asupra Ardealului și Munteniei și arzând, prădând și omorînd totul în calea lor, au pătruns în inima Ungariei, unde regele *Bela IV* îi aștepta cu armata ungurească. Într'o luptă, care s'a dat în aceeași zi cu lupta din Germania, Ungurii au fost nimiciți, iar regele fugi tocmai în Italia (1241).

Drumul era acum deschis spre centrul Europei și lumea îi aștepta cu groaza morții în sân. Dar Tătarii n'au mai înaintat; iar în anul următor, venind vestea că marele Han din Asia a murit, *Batu-Han* a dat ordin de retragere. Europa apuseană a respirat ușurată, a scăpat.

Tătarii au rămas însă în Rusia, întinându-și stăpânirea și asupra Moldovei și Munteniei până la Olt. Din țările noastre au fost alungați după o sută de ani, dar în Rusia au rămas stăpâni peste 200 de ani, sub numele de *Hoarda de aur*, cum își ziceau Tătarii conduși de *Batu-Han*.

Astfel Tătarii au întemeiat un imperiu așa de întins, cum nu s'a mai văzut nici până atunci, nici de atunci; spre Apus se sprijinea pe Carpați, iar la Răsărit atingea țărmul Oceanului Pacific.

Imperiile mongole.

Imp. lui Genghis Han 1227
 Hanatul Hordei de Aur (Kipciak)
 Hanatul Chagatai
 Hanatul Ilhan
 Marete Hanat (China)
 Imp. lui Timur-Lenk 1405

Organizarea imperiului tătăresc. — Tătarii au fost un neam crud și sângeros, dar nu erau atât de barbari, cum se credea până acum. Ei au trăit în contact cu China, pe care au și supus-o și au adoptat multe din sistemul de organizare chinez.

Armata lor era mai bună decât toate armatele din Europa, atât în privința organizației, cât și a disciplinei; Tătarii au adus tunuri cu ei în Europa; aveau spioni și nu atacau orbește o țară, înainte de a fi cules tot felul de informații asupra ei.

Când cucereau un oraș sau o țară, nimeni n'avea voie să se apuce de jaf, până când nu se da semnalul de către comandant.

În vreme ce Europeii nu erau capabili să se organizeze într'o țară mică și s'au desfăcut în feude, hanii tătarii aveau o putere nelimitată și au știut să țină în frâu un imperiu întins pe două continente. Prima grijă a lor a fost să organizeze un serviciu poștal, înființând drumuri, hanuri, legături de poștă etc., ca să poată păstra legătura cu toate părțile imperiului. Astfel drumurile erau sigure pentru toată lumea. Un negustor sau un călător putea să cutreere toată împărăția, fără primejdie, pe când în Europa, la fiecare pas era pândit de seniorii tâlhari.

Tătarii pretindeau tribut de la supușii lor, ridicau impozite grele, dar altfel îi lăseau să-și stăpânească moșiile în pace, să-și păstreze limba și să se administreze după obiceiurile lor.

Urmările năvălirii Tătarilor pentru Români. — Invazia Tătarilor ne-a pricinuit mult rău, pentru că pe unde treceau ei, lăseau în urmă pustiu și jale: satele erau arse, oamenii omorâți sau târâți ca robi cine știe unde. Totuși noi am avut și multe foloase de pe urma lor. Mai înainte de a veni ei, țările noastre erau sub jugul Cumaniilor și al Ungurilor; ei au înlăturat pe Cumani din păr

țile noastre și au slăbit pe Unguri și astfel am scăpat de doi asupritori.

Iar timpul de un veac, cât ne-au stăpânit ei, având liniște, Românii s'au îmbogățit și s'au întărit, apoi când au slăbit și Tătarii, au întemeiat cele două țări românești, *Muntenia* și *Moldova*.

XX.

INTEMEIEREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

MUNTENIA ȘI MOLDOVA.

Vieața Românilor în timpul năvălirilor barbare. — După părăsirea Daciei de Aurelian. (271), Românii au avut de suportat, timp de o mie de ani, toate relele pricinuite de năvălirile barbare. Mai întâi, au fost distruse toate orașele și astfel civilizația romană a pierit din părțile noastre; Românii au devenit un popor de săteni. Apoi, invazia Slavilor și Bulgarilor a rupt neamul nostru în trei grupuri: unul a fost împins spre Sudul Peninsulei Balcanice (Românii macedoneni, cari au format imperiul româno-bulgar), al doilea a ajuns tocmai în Istria (Români istrieni), iar al treilea, cel mai numeros, a rămas în stânga Dunării, în Dacia, fără legătură cu celelalte. În sfârșit, când Bulgarii s'au creștinat (în sec. IX) și și-au organizat o biserică a lor, cu slujba în limba slavă, Românii au fost nevoiți să primească și ei în biserică lor limba slavă; iar din biserică a trecut și în vieața de stat ca limbă oficială.

În timpul năvălirilor barbare, Românii au trăit împărțiți într'o mulțime de stătuțe independente, unele mari cât un județ, altele cuprinzând abia un sat sau două, numite *cnezate* și *voievodate* și conduse de *cnezi* și *voievozi*.

După ce s'au retras și ultimii năvălitori, adică Tătarii, din părțile noastre, micile cnezate și voievodate s'au grupat în două voievodate mari: *Muntenia*, între Carpați și Dunăre, și *Moldova*, între Carpați și Nistru.

Intemeierea Munteniei. — Printre cnezii și voievozii dintre Carpați și Dunăre, se aflau doi mai însemnați: unul la dreapta și altul în stânga Oltului.

În dreapta Oltului era voievodul *Litovoiu*, care stăpânea toată valea Jiului și avea ca posesiune în Ardeal, țara Hațegului. În stânga Oltului se găsea voievodul *Seneslav*, care stăpânea prin Argeș și Mușcel.

Amândoi acești voievozi, ca și toți ceilalți cari se mai aflau prin regiunile muntoase, erau vasali ai regelui Ungariei. Iar în câmpia Munteniei porunceau Tătarii.

La 1272 voievodul din Oltenia, *Litovoiu*, s'a răsculat cu toți oamenii lui, ca să scuture jugul unguresc și, unind toate cnezatele și voievodatele, să facă o țară mare și liberă. Dar el căzu în luptă cu armatele trimise de regele Ungariei împotriva lui.

Basarab I cel Mare. — Ceea ce n'a izbutit voievodul oltean, a putut îndeplini mai târziu voievodul din Muntenia, *Basarab I* (1310—1352), un urmaș al lui *Seneslav*. Acum însă era mai ușor decât în vremea lui *Litovoiu*. Ungaria era turburată de certuri, căci tocmai se stinsese dinastia lui *Arpad* și Ungurii se băteau între ei, unii voind să aleagă un rege german, alții voind un rege francez. După vreo 10 ani de frământare, reuși să ocupe tronul *Carol Robert*, din familia franceză *d'Anjou*.

În timpul acesta, *Basarab* uni prin bună înțelegere sau cu puterea toate cnezatele mărunte din dreapta și din stânga Oltului și ocupă și *banatul Severinului*, care făcea parte din Ungaria. Totodată refuză să mai plătească tributul obișnuit.

Carol Robert, noul rege ungar, căută să restabilească lucrurile. Încercă mai întâi să se înțeleagă cu *Basarab*; neizbutind, în 1330 porni cu armată în contra lui. Cuprinsese mai întâi *Severinul*, unde puse iar ban unguresc, apoi înaintă spre *cetatea Argeșului*, capitala țării. Dar ne mai cunoscând drumurile și ne mai având hrană, căută să se

împace. Basarab se prefăcu că primește toate propunerile regelui. Tocmai însă pe când Ungurii se întorceau în Ardeal, pe drumul Branului, Românii îi atacară în locurile muntoase și strâmte dela *Posada* (în preajma Câmpulungului), prinzându-i ca într'o capcană. Cu săgeți și cu bolovani ei îi nimicesc, apoi îi fărâmă cu ghioagele. Regele deabia scăpă prin fugă și travestire (1330).

Independența țării era salvată, numai banatul Severinului rămase coroanei ungare.

Astfel s'a înființat principatul *Țării Românești*, numit apoi și *Muntenia*.

Tradiția populară atribue această întemeiere unui *Negru-Vodă* și născocoște pentru acesta o întreagă poveste.

La rândul lor cronicarii, adică primii istorici ai țării, pun întemeierea principatului pe socoteala unui alt personaj închipuit, *Radu Negru*.

Întinderea țării și întărirea ei sub urmașii lui Basarab I.
 Urmașii lui Basarab I au mărit țara și au organizat-o. Fiul său, *Alexandru*, încheind alianță cu regele Ungariei, Ludovic cel Mare, izgonește pe Tătari din așezările lor și ocupă toată câmpia *Munteniei*, împreună cu *Sudul Moldovei* și al *Basarabiei*, afară de Cetatea-Albă. Astfel Muntenia a răzbit până la Marea Neagră. Fiind acum țara așa de mare, Alexandru a înființat o *mitropolie* la Curtea-de-Argeș.

Vlaicu-Vodă, un domn viteaz și inteligent, ajută pe Ludovic al Ungariei să alunge pe Turci, cari se apropiiau de Dunăre. În schimbul acestui serviciu, el primi dela rege trei posesiuni : *banatul Severinului* și *ducatele Amlașului* și *Făgărașului*. Mărindu-se țara, el mai înființă o episcopie și pentru Oltenia : *episcopia Severinului*. În domnia lui se înființează primele mănăstiri din țările noastre : *Vodița* și *Tismana*, singurele focare de cultură în vremile acelea.

Muntenia a atins cea mai mare întindere a ei sub

Mircea cel Bătrân, care a pus stăpânire pe Dobrogea, deschizând astfel drumul și spre Peninsula Balcanică. Poate că s'ar fi întins și mai departe spre Sud, dar tocmai atunci s'au aruncat asupra noastră Turcii, punând capăt avântului nostru.

Intemeierea Moldovei. — După ce s'a întemeiat Muntenia, Românii dintre Carpați și Nistru au rămas încă vreo 30 de ani împărțiți în cnezate și voievodate, sub ascultarea Tătarilor. Aceștia treceau mereu în Ardeal după pradă, de aceea *Ludovic cel Mare* a trimis mai multe armate ca să-i alunge din Moldova. Tătarii au fost bătuți și alungați peste Nistru, iar regele Ungariei a înființat în valea râului *Moldova* un stat întărit, cât județul Baia de azi, ca să asigure granița Ardealului din spre Răsărit. El a pus aci un guvernator și anume pe *Dragoș*, un boier român din Maramureș, care luase parte la lupte. Vechiul oraș săsesc *Baia* deveni capitala acestui voievodat.

Așa s'a întemeiat *Moldova*, ca o țară supusă Ungurilor. Ea a fost scoasă de sub ascultarea Ungurilor și mărită de voievodul *Bogdan* și urmașii lui.

Bogdan I și independența Moldovei. — Bogdan susese voievodul Maramureșului. *Ludovic cel Mare* voind iă pună și aci un voievod unguresc, *Bogdan* se răsculă; ar când auzi că voievodul Moldovei, *Sas*, care urmasese după *Dragoș*, a murit, trecu munții cu toți oamenii săi și ocupă Moldova. În zadar au încercat Ungurii să-l alunge de acolo; *Bogdan* îi bătu în mai multe rânduri și rămase stăpân neatârnat al țării ocupate.

Astfel s'a întemeiat voievodatul liber al Moldovei, la 1359.

Intinderea Moldovei și întărirea ei sub frații Mușatini. Familia lui *Bogdan* se stinse cu fiul său, iar tronul fu

ocupat de familia înrudită a *Muşatinilor*. Primii domni din această familie au fost trei frați, cari domnesc la intervale scurte unul după altul : *Petru, Roman și Ștefan*.

Sub domnia lor, Moldova și-a întins hotarele până la Nistru și până la Marea Neagră, unde a cuprins și *Cetatea-Albă*. În același timp a înlăturat definitiv pretențiunile de stăpânire ale Ungurilor și a încheiat legături strânse cu Polonia, unde domnea pe atunci *Vladislav Iagello*.

Capitala țării fu mutată dela Baia, care decăzuse, la *Suceava*, care era un oraș comercial înfloritor.

În timpul lor s'a zidit cea dintâi mănăstire în Moldova, *Mănăstirea Neamțului*, punându-se astfel bază vieții mănăstirești și deci culturii în Moldova.

Urmașul lor, *Alexandru cel Bun*, va moșteni un stat puternic și bine încheiat.

XXI.

TURCII : AȘEZAREA LOR ÎN EUROPA.

CĂDEREA CONSTANTINOPOLULUI.

Turcii și așezarea lor în Europa. — Turcii încheie seria năvălirilor mongole. După ce ocupă Peninsula Balcanică și Constantinopolul, ei devin teroarea Europei întregi, timp de mai multe secole, încercând mereu să pătrundă în inima ei.

Turcii otomani fac parte tot din neamul familiilor turce cunoscute.

Ei se trag din o hoardă turcă refugiată, de frica Mongolilor, din Răsăritul Mării Caspice în Armenia. De acolo au înaintat spre Apus, până când au dat peste vechiul sultanat selgiucid din Asia-Mică. Sultanul de aci îi așează între el și teritoriul bizantin al Niceei.

Dintre capii mai vechi ai acestui nou puhoiu turcesc, cel mai însemnat a fost *Osmán* sau *Otoman* (mort în 1326).

Acesta trecu cu hoarda lui la mohamedanism și întruni astfel sub el pe toți Turcii, adică atât pe Selgiucizii din Asia-Mică, cunoșcuți de pe vreme cruciatelor, cât și pe ai lui. Cuprinse apoi mai multe ținuturi bizantine. In cele din urmă luă el titlu de *sultan* și-și mută capitala la *Brussa*, mai în apropiere de Constantinopol. Acolo i se află și mormântul.

Din *Brussa*, Osman se amestecă și în imperiul bizantin din Europa, chemat de nemernicii împărați ce se răsturnau. Din acest amestec s'a născut și ideea de a se relua vechile străduințe islamice, adică de a pătrunde în Europa, cucerind imperiul bizantin și Constantinopolul.

Dela acest prim sultan, Turcii au luat numele de *Turcii otomani* sau *osmanlii*.

Orkan, fiul lui Osman, după ce-și organizează definitiv armata, împărțind-o în cavalerie sau *spahii* și în infanterie sau *ieniceri* — recrutată mai ales din copii mici, răpiți dela creștini și crescuți în religia musulmană — desăvârșește cucerirea provinciilor bizantine din Asia-Mică. Apoi unul din fiii săi trece într'o noapte, prin surprindere, Dardanelele și ocupă orașul *Gallipoli* (1356). Astfel păgânii pun piciorul în Europa.

Urmașul lui Orkan, *Murad I*, cuceri o parte din Tracia cu cetatea *Adrianopol* (1361) și își mută aci reședința, ca să arate hotărîrea turcească de a nu mai părăsi Europa. Apoi înfrânse pe *Vucașin*, despotul Serbiei de Sud, la *Marița* (1371), ucigându-l; și pe *Lazăr*, despotul Serbiei nordice, la *Kosovo* sau *Câmpul Mierlei* (1389). La *Kosovo* însă a fost și el asasinat de un sârb. Paralel cu cuceririle, *Murad* a zidit peste tot moschei, școale și aziluri. De atunci a rămas *Adrianopolul* o cetate sfântă pentru Turci.

Sub *Baiazid I Ilderim* sau *Fulgerul*, fiul lui *Murad I*, Turcii ajung stăpâni pe toată Peninsula Balcanică și încearcă a trece în Nordul Dunării. In urmă pătrund adânc în Grecia. Dar *Tamerlan* vrând să cuprindă Asia-Mică,

se dă o groaznică luptă între el și Baiazid la *Angora* (1402). Baiazid este bătut, prins și pus la închisoare, unde a și murit de supărare. Iar fiii lui au început să se certe pe moștenirea otomană.

În cele din urmă, unul din ei, *Mohamed I*, izbutește a se face stăpân pe toată împărăția.

Ienicier turc.

Iar urmașul acestuia, *Murad II*, reînvie succesele turcești. El cucerește Grecia, înfrânge pe Albanezi, conduși de *Castriota*, zis de Turci *Scanderbeg*, și pradă Ungaria lui Sigismund. E înfrânt însă de mai multe ori de Iancu Corvin de Huniadi, până când în urmă îi dă și el două mari lovituri între cari una la *Varna* (1444), unde a pierit și tânărul rege ungaro-polon de atunci (*Vladislav*). Astfel

ajunge cu totul stăpân pe întreaga Peninsulă Balcanică.

Mohamed II și ocuparea Constantinopolului. — Din falnicul imperiu bizantin de odinioară nu rămase decât Constantinopolul. De aceea noii împărați, coborâtori

Mohamed II, cuceritorul Constantinopolului.

din Paleologi, fac sforțări uriașe de a obține sprijinul Apusenilor. Descompunerea imperiului era însă așa de mare, că poporul „dorea mai bine turbanul turcesc”, decât pe catolici.

Această stare de lucruri ușură lui *Mohamed II*, urmașul lui Murad, încoronarea operei înaintașilor săi.

bizantin, adică a imperiului roman de Răsărit, sfârșește istoria evului mediu.

XXII.

LUPTELE ROMÂNILOR CU TURCII.

MIRCEA CEL BĂTRÂN, IOAN CORVIN, ȘTEFAN CEL MARE.

Epoca de vitejie a Românilor. — După supunerea Sârbilor și Bulgarilor, Turcii au ajuns cu cuceririle la Dunăre; ei își făcură acum planul să doboare Muntenia, Moldova și Ungaria și să pătrundă în inima Europei.

Românii au trebuit să lupte aproape o sută de ani cu Turcii, pentru a-și păstra libertatea.

În această epocă de vitejie și de luptă pe viață și pe moarte, au trăit cei mai distinși eroi ai neamului nostru, cari au luat pe rând sarcina de a ține pe loc înaintarea năvalnică a Turcilor. Aceștia au fost *Mircea cel Bătrân* în Muntenia, *Ioan Corvin* în Ungaria și *Ștefan cel Mare* în Moldova.

Mircea cel Bătrân (1386—1418). — Intinderea Țării Românești pe timpul lui Mircea era mai mare ca ori când. Mircea stăpânea și părțile de peste munți (Amlașul, Făgărașul și Severinul), apoi ținuturile răsăritene (Sudul Moldovei și Basarabiei cu Chilia), precum și Dobrogea.

Cu statele creștine din vecinătate, Mircea a căutat să trăiască în bună înțelegere, spre a putea ține piept primejdiei turcești.

Mai întâi intră în alianța creștină balcanică de sub bătrânul *Lazăr*, cneazul Sârbilor, și ia parte la vestita luptă de pe *Câmpul Mierlei* (1389), care s'a sfârșit cu înfrângerea creștinilor.

După luptă Mircea încheie cu Vladislav Iagello un tratat de alianță defensivă, iar peste câțiva ani, făcu legătură și cu Sigismund din Ungaria. La acest pas din

urmă fusese îndemnat de faptul că păgânii trecuseră, sub Baiazid I, în țară pe la Vidin și dăduseră lupta dela *Rovine* în părțile de jos ale Doljului (1394). Mircea îi învinse, dar suferi mari pierderi și se retrase în Ardeal, punând la cale alianța cu Sigismund.

În baza tratatului, regele unguresc întreprinse o expediție în Țara Românească, izgonind pe Turci. Iar în anul următor el atacă *Nicopolul* (1396).

Aci aliații neascultând de sfaturile lui Mircea, fură înfrânți cu desăvârșire.

De acum Turcii lovesc din nou și într'una Țara Românească, fiind totdeauna însă respinși, până când li s'au întâmplat și lor marile încurcături în Asia din

Mircea cel Bătrân.

partea lui Tamerlan al Mongolilor. De aceasta s'a folosit și Mircea într'una, iar după liniștirea lucrurilor, el s'a

învoit cu Mohamed I să-i dea un mic dar de bani (*pescheș*) pe fiecare an, numai să-l lase în pace.

Mircea muri în 1418 și fu înmormântat în *Mănăstirea Cozia* (Vâlcea), ce fusese sfârșită de dânsul.

Alexandru cel Bun, domnul Moldovei. — Cât timp a ținut Mircea piept Turcilor la Dunăre, Moldova s'a bucurat de liniște. Contemporanul lui Mircea, *Alexandru cel Bun* (1400—1432), n'a avut războaie cu nimeni și a putut să-și îndrepte toată grija spre înzestrarea țării cu așezăminte folositoare.

El înființă *Mitropolia Moldovei*, la Suceava, și *episcopia de Roman*, apoi ridică mai multe biserici și mănăstiri între cari și *Bistrița*, în care a fost și înmormântat.

Nici Mircea, nici Alexandru n'au avut urmași capabili și regii de atunci ai Ungariei erau de asemenea foarte slabi. Situația era din cele mai critice; se părea că toate trei țările vor deveni o pradă ușoară pentru Turci.

În aceste împrejurări apărură *Ioan Corvin* de Huniadi, eroul Transilvaniei.

Ioan Corvin. — Românii din Banat și din Huniedoara erau țărani liberi, însărcinați de regii Ungariei cu paza hotarului din spre Turci. Ei erau conduși de voievozii lor naționali. Dintre aceștia s'a ridicat Ioan Corvin, fiul lui Voicu din Huniedoara. Prin vitejia lui a ajuns voievod al Transilvaniei și la urmă chiar guvernator al Ungariei.

El reuși să sdrobească pe rând două cete de Turci, cari pătrunseseră în Ardeal după jafuri.

Incurajat de aceste succese, el își puse în gând să alunge pe Turci din Peninsula Balcanică. În 1443 porni, deci, în fruntea unei armate formată din creștinii din toate țările și pătrunse în munții Balcani, unde îl apucă iarna. În anul următor însă, îndemnat fiind de toată creștinătatea, porni o altă expediție și mai mare, la

care a participat și regele Ungariei. Dar în lupta, care se dădu la *Varna* (1444), creștinii au fost învinși.

Curând după aceasta Mohamed II a ocupat Constantinopolul și începu din nou ofensiva la Dunăre, lovind cetatea *Belgradului*, pe unde se trecea în Ungaria. Ioan Corvin însă o apără cu atâta vitejie, încât Turcii, deși cu mult mai numeroși, au trebuit să se retragă (1456).

Ioan Corvin.

În același an muri și marele erou al creștinătății. Ungurii din recunoștință pentru vitejia și credința pusă în apărarea patriei, au ales ca rege pe fiul său, *Matei Corvin*. Lui îi revine acum sarcina de a continua luptele cu Turcii.

Matei Corvin (1458—1490) a fost cel mai popular rege al Ungariei.

Pe atunci se aflau în țările române doi domni de valoare : *Vlad Țepeș* în Muntenia și *Ștefan cel Mare* în Moldova ; dar *Matei* n'a sprijinit pe niciunul și prin aceasta a făcut rău și principatelor noastre și Ungariei.

Vlad Țepeș. — Vlad Țepeș (1456—1462), bizuindu-se pe sprijinul lui *Matei Corvin*, s'a hotărât să libereze

țara de sub jugul turcesc și s'a răsculat în contra sultanului.

De aceea Mohamed II porni cu o expediție împotriva lui (1462). În același timp trimise o flotă ca să atace *Chilia*.

Vlad Țepeș.

Țepeș se retrase în interior, hărțuind neconținut oștirea turcească. În cele din urmă însă, el trecu în Ardeal, cu toată neizbânda atacului turco-moldovean dela Chilia să ia ajutor dela Matei Corvin. Mohamed înscăună pe *Radu cel Frumos*, fratele cel mai mic al lui Țepeș, și se întoarse peste Dunăre. Între acestea, regele Ungariei se cobora spre Brașov ca, dimpreună cu Vlad, să între în țară. Dar aflând că acesta umblă să se apropie de Turci,

se opri, iar pe Țepeș îl duse și-l închise lângă Buda, unde a stat 12 ani.

Turcii și-au întărit astfel definitiv stăpânirea în Muntenia.

Sultanul se întoarce acum în contra Moldovei, unde domnea Ștefan cel Mare.

Ștefan cel Mare. — Ștefan cel Mare (1457 — 1504), îndată ce a ajuns pe tron, și-a dat seama că-i înconjurat din toate părțile de dușmani. Prima grijă a lui a fost deci, să-și întocmească o armată bună și să asigure hotarele țării cu cetăți tari.

Intr'adevăr el a avut de luptat apoi cu toți vecinii. S'a bătut cu Radu cel Frumos dela care a ocupat *Chilia*, a bătut la *Baia* pe Ungurii lui Matei Corvin, care îl dușmănea, și a zdrobit în două lupte pe *Tătari*, cari treceau mereu Nistrul după pradă. În cele din urmă l-au atacat Turcii.

În toamna anului 1474, păgânii trec Dunărea pe la Nicopol și silesc pe domnul Munteniei să-i ajute. Ștefan îi aștepta în smârcurile Bârladului și la locul numit *Podul-Inalt* (Vaslui) a avut loc lupta (1475). Turcii au fost înfrânți și fugăriți.

Peste un an însă, Mohamed porni el însuși o mare expediție de „pedepsire” împotriva Moldovei. Totdeodată și Tătarii, cari se supuseră Turcilor, aveau să treacă Nistrul. Ștefan după ce se împacă cu Matei Corvin, dela care capătă câteva posesiuni de adăpost în Ardeal (*Ciceiu* etc.), se retrase cu ostașii de curte spre munți, lăsând țărănimea ca să se apere de Tătari, și se întări într'o vale strâmtă din codrii Neamțului, lângă apa zisă *Valea-Albă* (în vecinătatea satului *Războeni*).

Aci se dete marea luptă (1476) în care Moldovenii fură striviți de mulțimea vrăjmașilor. Ștefan fugi în munți, dar și Mohamed trebui să se retragă de foame

și de molime. In retragere el fu hărțuit într'una de Ștefan, care își înfiripase o nouă oaste.

Ștefan cel Mare.

Peste câțiva ani însă, Turcii au reușit să pună mâna prin surprindere pe Chilia și Cetatea-Albă (1484).

Ștefan încercă să obțină ajutorul lui Cazimir IV al Poloniei, dar nu făcu nimic. Atunci încheie și el pace cu Turcii (1489), îndatorindu-se a le plăti tribut.

Ștefan, ca să se despăgubească de pierderea celor două cetăți, se întoarse asupra Polonilor și ocupă *Pocuția*.

De aci urmă un războiu, care se sfârși cu victoria Moldovenilor la *Codrul Cosminului* (1497).

Mănăstirea Putna.

In 1504, Marele voevod muri, plâns de toată țara, care l-a cinstit cu numele de *Ștefan cel Mare și Sfânt*. Mormântul lui e adăpostit în *Mănăstirea Putna*.

EPOCA MODERNĂ

(până la 1648)

XXIII.

DURATA EPOCII MODERNE.

SCHIMBĂRI FAȚĂ DE EVUL MEDIU.

Durata epocii moderne. — După căderea Constantinopolului în 1453, începe în istorie o epocă nouă, cu alte obiceiuri și cu alte întocmiri decât ale evului mediu. Aceasta este *epoca modernă*. Ea durează 300 de ani, până la 1789, când izbucnește *Revoluția franceză*.

Epoca modernă a fost pregătită de *trei invențiuni mari* dela sfârșitul evului mediu: *busola, praful de pușcă și tiparul*, ale căror efecte au produs o adâncă schimbare în condițiunile de viață ale omenirii.

Schimbări față de evul mediu. — Timpurile noi se caracterizează prin două trăsături distincte, cari merg împreună: de o parte o civilizație strălucită, ce merge din progres în progres, iar de alta un lanț neîntrerupt de războaie sângeroase, cari împing lumea spre barbarie.

I. Civilizația modernă. — Civilizația modernă se afirmă prin patru momente istorice.

1) Mai întâi, *orizontul istoriei se lărgeste prin mari descoperiri geografice*. În evul mediu, Europa era considerată ca centrul lumii. Celelalte continente nu erau cu-

noscute. Toate faptele mari, pe care le învățăm în istorie, se petreceau numai pe pământul Europei. Acum Europeanii, stăpâni pe busolă se avântă cu curaj în largul oceanelor, descoperă continente noi, ca America și Australia, și drum deschis spre Indii. Europeanii sunt mai civilizați decât popoarele descoperite și pun stăpânire pe pământurile noi. În această epocă începe deci predominarea Europei asupra lumii întregi și durează până astăzi. Teatrul istoriei a devenit pământul întreg.

2) *Se lărgește orizontul intelectual prin Renaștere, adică prin reînvierea culturii antice.* În evul mediu biserica era atotputernică : nu îngăduia nicio abatere dela credința tradițională. De aceea știința nu putea face niciun progres. Acum se descopere și se studiază cu pasiune scrierile vechilor autori clasici, greci și romani, din care lumea învață, că gândirea trebuie să fie liberă de orice constrângere. Această descoperire a avut drept urmare o înflorire culturală fără pereche. Invățații, fără teamă de amestecul bisericii, încep a studia natura și legile ei și astfel ia naștere știința, căreia i se datorește toată civilizația noastră de azi. Artiștii crează opere de artă cari ating perfecțiunea. Iar scriitorii, cu ajutorul tipografiei, răspândesc cunoștințele pe tot continentul. Mișcarea culturală se îndreaptă împotriva autorității bisericesti, pregătind decăderea ei.

3) *Unitatea bisericii catolice se sfărâmă prin Reforma religioasă.* În evul mediu toate popoarele apusene formau o unitate bisericască — un fel de republică creștină — sub conducerea papii. Dar dela o vreme, papii s'au păcătoșit de tot, ducând o vieață destrăbălată, supunând la biruri grele pe credincioși. Nemulțumiții erau tot mai numeroși și s'a format un curent puternic, care cerea înlăturarea abuzurilor din biserică. Papii, preocupați de interese personale, n'au înțeles primejdia care se apropia și au lăsat răul să dăinuiască. Atunci jumătate dintre credincioși s'au desfăcut de sub autoritatea Romei

și au întemeiat o biserică independentă, cu o viață **mai** curată. Aceasta e biserica protestantă. Unitatea bisericii apusene a fost sfărâmată. Această mișcare este *Reforma*.

Abia atunci și-au dat papii seama de prăpastia în care târâseră biserica. Și-au schimbat felul de viață, au înlăturat abuzurile din biserică, dar acum era prea târziu. Biserica apuseană a rămas împărțită pentru totdeauna în două tabere dușmane: *catolici* și *protestanți*. Astfel ea și-a pierdut rolul preponderent pe care îl avusese în viața popoarelor.

4) *In domeniul politic se formează cele dintâi state naționale*. În evul mediu, Europa apuseană era fărâmată într'o puzderie de state feudale, în care feudalii aveau puterea unui adevărat rege. Ei constituiau a doua putere reală în lumea creștină, alături de papa. Regii n'aveau niciun fel de autoritate asupra supușilor lor. Dar odată cu slăbirea bisericii decade și feudalitatea. Popoarele apusene se unesc și pe ruinele feudelor alcătuiesc state naționale. Cele dintâi state puternice la începutul epocii moderne au fost Anglia, Franța și Spania. Puterea regilor crește, statele devin monarhii absolute. Epoca modernă este timpul de înflorire al monarhiei absolute.

În rezumat, momentele cari caracterizează civilizația modernă sunt: *Descoperirile geografice*, *Renașterea*, *Reforma* și *Monarhia absolută*.

II. Războaiele din epoca modernă. — Marile progrese din această epocă au fost însă și cauza nenumăratelor războaie, cari au sângerat trei veacuri de-a-rândul Europa.

1) *Descoperirile geografice* fac din descoperitori cuceritori. Popoarele apusene se întrec de a pune stăpânire pe cât mai multe colonii. Pentru aceasta se dau războaie pretutindeni, pe continentul nostru ca și în noile continente.

2) *Renașterea* introduce moravuri noi în politică: intriga, înșelăciunea, cruzimea. După o teorie a vrenii,

toate mijloacele erau permise pentru realizarea unui scop:

3) *Reforma* a creat în toate statele două partide ostile : protestanții și catolicii, declanșând astfel războaie civile. Pentru motive religioase, Europa a fost scăldată în sânge în numeroase rânduri.

4) *Puterea absolută a regilor* a fost însă cauza cea mai directă a războaielor. Țara era considerată ca o proprietate a lor. Ei dispun acum de popoare și de toate bogățiile țării, devin orgolioși și caută să-și întindă și mai mult stăpânirea pe socoteala vecinilor mai slabi. Unii visau chiar să supună toată Europa. În asemenea împrejurări, cei mai slabi se uneau și formau o coaliție împotriva preponderenței celui mai tare, pentru a păstra un echilibru între statele Europei.

■ Cauze de războiu erau deci multe și războiul era continuu. În tot cursul epocii moderne, rar se întâmpla să treacă patru sau cinci ani de pace. Iar războaiele erau crude : sate și orașe întregi au fost rase de pe fața pământului ; cei învinși erau tratați fără milă.

XXIV.

INVENȚIUNILE.

Către sfârșitul evului mediu s'au făcut câteva invențiuni, a căror aplicare a avut o influență hotărâtoare asupra timpurilor noi.

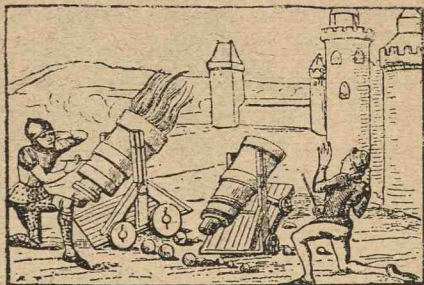
Busola. — Busola este un ac magnetic, care are proprietatea de a se întoarce totdeauna spre miază-noapte. Chinezii cunoșteau acul magnetic din timpuri foarte vechi și-l întrebuintau la orientarea caravelor prin deșerturile nemărginite ale Asiei. Dela ei l-au împrumutat Arabii, iar în timpul cruciatelor l-au cunoscut și Europeanii.

La început, acul magnetic era așezat pe o bucată de plută sau de paiu, care plutea într'un vas cu apă sau

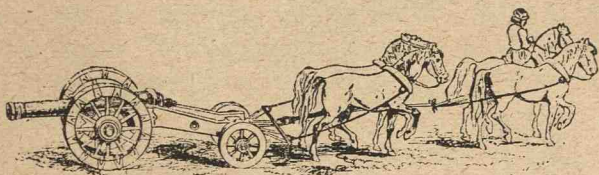
cu untdelemn. Pe la 1300, italianul Flavio Gioia îl fixă pe un picior și-l închise într'o cutie deasupra unui cadran, care arată punctele cardinale. După numele italian al cutiei (bussola) i s'a zis busolă.

Până atunci, corăbiile italiene și germane nu puteau întreprinde călătorii mari în largul oceanului; pluteau numai pe lângă țărm, sau în mările continentale.

Acum după descoperirea busolei, orientarea pe ocean era asigurată. În curând popoarele de pe lângă Oceanul Atlantic vor descoperi continente noi și vor da un avânt nou comerțului.

Cele dintâi tunuri.

Artilerie.

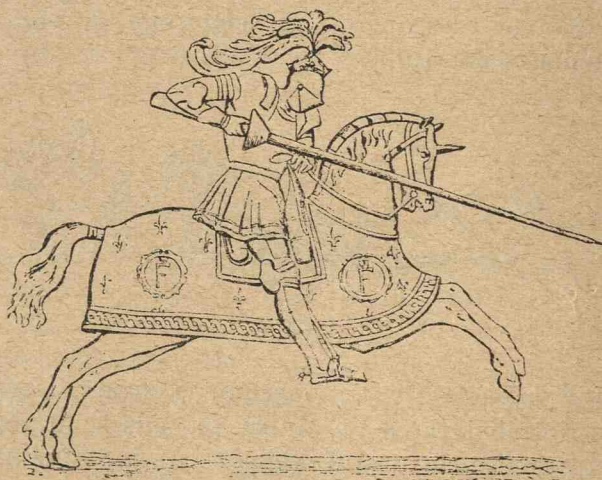
Praful de pușcă. — O invențiune cu urmări însemnate a fost întrebuințarea prafului de pușcă în războiu. Chinezii cunoșteau praful de pușcă cu mult înainte de Cristos, dar nu-l foloseau decât la focuri de artificii. Arabii din Spania au fost cei dintâi, cari l-au introdus în luptă, iar dela ei l-au împrumutat Europeanii.

Multă vreme s'a crezut că praful de pușcă este descoperirea unui călugăr german, care trăia pe la 1300. Se

povestește, că odată făcu un amestec de silitră, pucioasă și cărbune și-l puse într'un vas, pe care-l acoperi cu o piatră. Din întâmplare căzu o scânteie în vas și piatra

Muschetar, ofițer și lăncier.

Armură de cavalier.

fu aruncată cu o detunătură groaznică prin tavan. Europeanii au întrebuițat întâia dată tunuri la începutul secolului XIV, în războiul de 100 de ani. Primele

tunuri erau niște țevi scurte și groase, fără roate, din care se aruncau ghiulele de piatră. Mai târziu apăru muscheta, cea dintâi armă de mână, care era un fel de tun mai mic și trebuia sprijinită pe o furcă de lemn în momentul tragerii.

Armele acestea făceau mai mult sgomot decât pagubă și se credea că în cele din urmă vor fi părăsite. Dar în sec. XVI, armele de foc se perfecționează. Se toarnă tunuri mai ușoare, fixate pe roate, cari aruncă ghiulele de fier și se inventează pușca cu cremene, care deveni cea mai grozavă dintre arme, când i se adaugă baioneta. Armele medievale: scutul, arcul, arbaleta, sunt părăsite pe rând.

Armele de foc schimbă felul de luptă. Castelele nobililor și armura lor nu mai pot rezista gloanțelor și ghiulelelor. Cavaleria își pierde importanța, iar infanteria devine armata de nădejde. Regii își crează artilerie și o armată permanentă din mercenari, cari își fac o meserie din serviciul militar.

Prin secolul XVI, armatele erau încă nedisciplinate și lupta era o ciocnire desordonată. Dar în secolul următor, lupta devine mai savantă, generalii manevrează trupele în ordine și utilizează terenul cu inteligență.

Hârtia. — În evul mediu și în antichitate se scria pe *papirus* sau pe *pergament*. În secolul XIV s'a descoperit un nou material de scris, cu mult mai ușor de preparat și, deci, mai ieftin, *hârtia*. Chinezii fabricau hârtia de mătase din timpuri foarte vechi. Arabii, cari au împrumutat-o dela ei, au adus-o prin sec. XII în Spania, iar de acolo a trecut în restul Europei. Europeanii făceau hârtia din cânepă și din resturi de pânză. Tocmai în timpul acela se luase obiceiul de-a se purta cămașă pe sub haină, încât având material din belșug, hârtia deveni foarte ieftină. Astfel ea contribui într'o măsură

largă la dezvoltarea tipografiei și, deci, la răspândirea culturii.

Tiparul. Dintre toate invențiile, tiparul a avut cea mai mare influență asupra lumii. În evul mediu, ca și în antichitate, cărțile se copiau cu mâna de copişti de meserie și mai ales de călugării din mănăstiri. Munca aceasta era foarte anevoioasă; uneori la o carte se lucra o vieață întreagă, de aceea cărțile erau puține și scumpe, încât numai bogații și-le puteau procura. O Biblie costa câteva mii de lei.

Ioan Gutenberg. □

Invenția tiparului a schimbat situația, dar nu deodată ci cu încetul. În sec. XIV, se săpau pe table de lemn chipuri de sfinți și cărți de joc, în relief, de pe care se imprimau pe foi de hârtie. Un olandez, numit *Laurențiu Coster*, tipări în felul acesta chiar o cărțuție de rugăciuni. Dar sistemul era foarte costisitor, pentru că trebuiau gravate atâtea table de lemn câte

foi avea cartea. Atunci lui Coster îi veni în minte să facă *literele mobile*, tăind fiecare literă deosebit. Așa puteau fi întrebuințate aceleași caractere pentru tipărirea mai multor cărți. Dar literele de lemn se toceau repede.

Un german din Mainz, *Ioan Gutenberg* (1400—1468) perfecționează descoperirea lui Coster, turnând literele din *metal*, așa cum se obișnuiește până astăzi; iar ca material de scris luă *hârtia*. De aceea Gutenberg este considerat ca inventatorul tiparului.

Gutenberg își asocie doi tovarăși și deschise o tipografie, din care ieși cea dintâi carte mare, o Biblie

latinească, în 1455. Gutenberg nu s'a ales cu niciun câștig de pe urma invenției lui ; a fost înșelat dela început de tovarăși ; în schimb omenirea a avut cel mai mare profit.

Noua invențiune se răspândi curând în toate țările. Pe la 1500 se abătu și prin *Țara Românească* un călugăr tipograf, numit *Macarie*, care tipări mai multe cărți slavonești pentru bisericile ortodoxe.

Cărțile tipărite erau atât de ieftine, încât și-le puteau procura și oamenii săraci. Astfel, cu ajutorul tiparului, cultura a putut fi răspândită în cercuri largi, pregătind *Renașterea și Reforma*.

XXV.

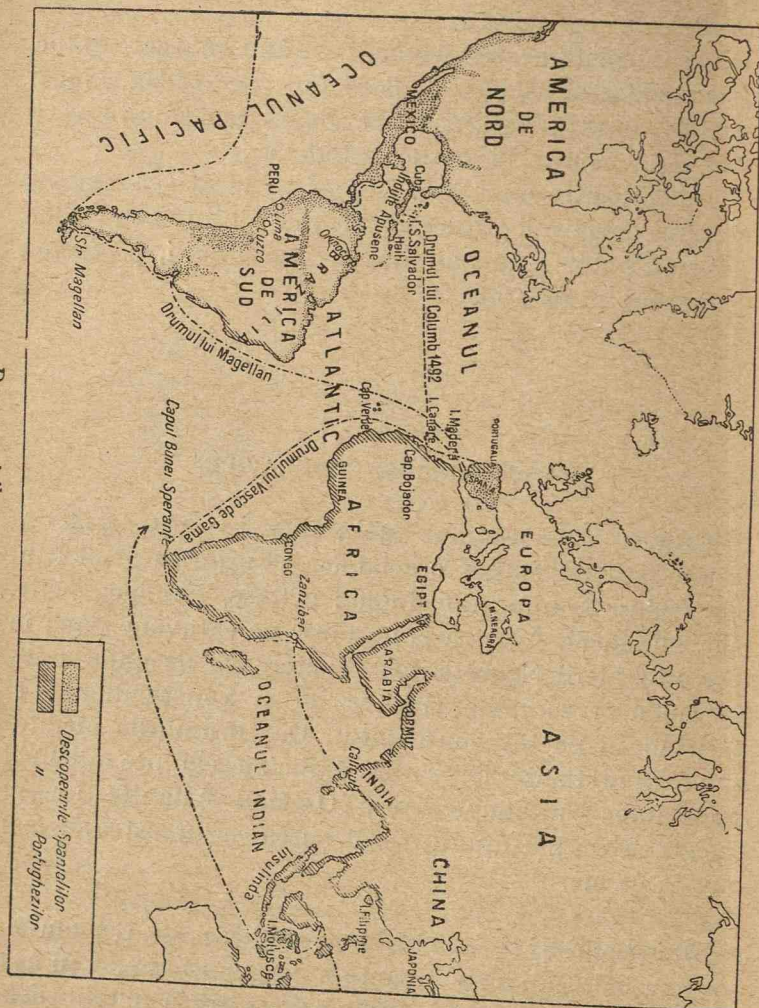
DESCOPERIRILE GEOGRAFICE.

Cauzele dese peririlor geografice. — Europeanii se obișnuiseră din timpul cruciatelor să primească tot felul de produse scumpe din India : mătase, bumbac, perle, aur, mirodenii. Acestea erau aduse pe caravane până în porturile Mării Negre și ale Mediteranei, de unde le încărcau apoi corăbiile Genovezilor și Venețienilor și le răspândeau pe tot continentul. Dar drumurile Mediteranei fiind tăiate de Turci, trebuiau căutate alte căi spre India, și anume, prin Oceanul Atlantic. Lucrul acesta era cu puțință, întrucât busola se cunoștea de mai multă vreme.

Descoperirile și euceririle portugheze. — Cei dintâi, cari au îndrăznit să se avânte în largul oceanului au fost Portughezii. Indemnul spre descoperiri a plecat dela prințul *Henric Navigatorul*, care era convins că prin înconjurul Africei se poate ajunge în India. Dar marinarii au șovăit multă vreme, pentrucă pe atunci se cre-

dea că marea e plină de monștri, cari trag corăbiile la fund, și că în dreptul ecuatorului se întinde un brâu

Descoperirile geografice.

de apă fierbinte. În sfârșit, se găsiră câțiva marinari cu experiență, cari au primit să se aventureze pe un drum necunoscut. Ei avură norocul să descopere insula Ma-

dera în 1419. Acest succes dădu curaj și altora ; expedițiile plecară una după alta în fiecare an, descoperind pe rând *Azorele*, insulele *Capului Verde*, apoi *Guinea*, unde se începu exploatarea minelor de aur și negoțul cu Negrii. În sfârșit, ei trecură ecuatorul, iar în 1486 navigatorul *Bartolomeu Diaz* ajunse la capătul sudic al Africei, greu de trecut, căruia i-a zis *Capul Furtunilor*. Regele însă l-a numit *Capul Bunei Speranțe*, deoarece spera că pe acolo se va putea ocoli în sfârșit Africa. Și, în adevăr, aceasta se întâmplă peste vreo 10 ani. Navigatorul *Vasco da Gama* înfruntă furia vijeliilor și ajunse pe coasta răsăriteană a Africei. De acolo tăie în linie dreaptă Oceanul Indian și după multe luni de plutire debarcă la *Calicut*, pe țărmul vestic al Indiei (1498).

Imperiul colonial portughez. — Mai târziu au împins descoperirea, pe țărm și prin insule, până la Japonia. Ei au întemeiat un imperiu colonial, care se întindea dela *Capul Bojador* până în insulele *Moluce*. *Lisabona* era centrul comerțului mondial. Dar Portughezii s'au mulțumit să ocupe numai unele puncte de pe țărm, de unde făceau comerț cu indigenii, în interior n'au pătruns. Iar cu timpul, fiind și prea slabi ca să apere o stăpânire atât de întinsă, coloniile lor au căzut în mâinile Olandezilor și Englezilor.

Descoperirea Americii. — Pe când Portughezii căutau un drum spre India prin ocolul Africei, trăia în Portugalia un italian, născut în Genova, *Cristofor Columb*. După studii și călătorii îndelungate, el își formă convingerea, că pământul fiind rotund, se poate ajunge pe un drum mai scurt în India, călătorind de-a-dreptul spre Apus. Dar părerea lui n'a fost multă vreme împărtășită de nimeni. Tocmai într'un târziu și după multă trudă, regina Spaniei, *Isabella*, consimți să-i dea sprijin. Și astfel la 3 August 1492, porni peste Oceanul Atlan-

tic cu trei corăbii și cu un echipaj de 100 de oameni.

După un popas în insulele Canare, el continuă plutirea spre Vest. Cu cât se depărtau de țară, cu atât creștea teama în sufletele corăbierilor. Columb încuraja pe cei slabi, punea la locul lor pe cei îndrăzneți, el însuși nici nu dormea, nici nu mai mânca de grijă. În sfârșit, după 33 de zile de călătorie, atinseră o mică insulă din Antile, pe care Columb o numi *San-Salvador*. Apoi dete și peste insulele vecine *Cuba* și *Haiti* și în urmă se întoarse în

Europa, unde fu primit cu triumf de înșiși suveranii Spaniei.

În anii următori, Columb a mai făcut alte trei călătorii în cursul cărora a descoperit America centrală și gura râului Orinoco. A fost însă într'una zădărnicit de pârile invidioșilor din Spania, așa că în cele din urmă a murit în disgrație și sărăcie (1506).

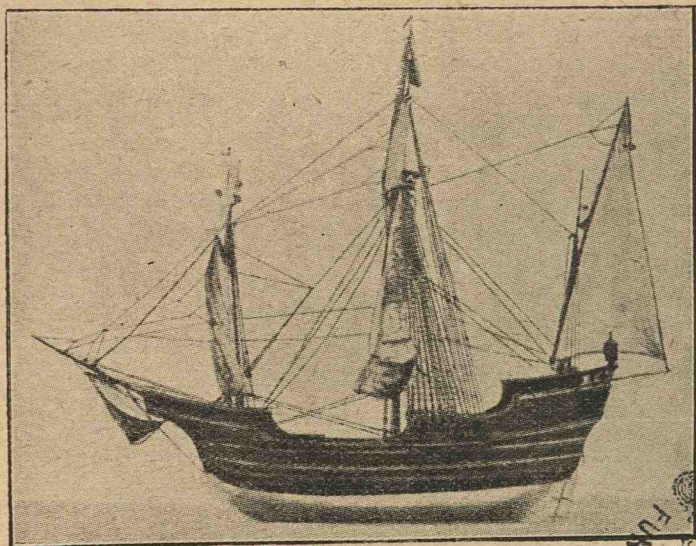
Cristofor Columb.

Columb n'a știut că a descoperit un continent

nou. El credea că a atins regiunile răsăritene ale Indiilor. De aceea acele pământuri s'au numit multă vreme *Indiile apusene*. Abia după moartea lui Columb, un florentin stabilit în Spania, *Amerigo Vespucci*, a făcut o călătorie în noul continent și într'o descriere, foarte citită pe atunci, a arătat că e vorba de o lume nouă. După numele lui i s'a zis apoi continentului : *America*.

Ocolul pământului. — Un navigator portughez, *Magellan*, care intrase în slujba regelui Spaniei, își propuse să caute drumul spre India, mergând mai departe spre Apus. În 1519 plecă din Spania cu cinci corăbii.

Ocolind America pe la Sud, descoperi strâmtoarea carei-poartă numele, străbătu apoi Oceanul Pacific și se opri în insulele Filipine. El pieri aci într'o luptă cu băștinașii, dar una din corăbiile expediției reuși să se întoarcă în Spania, făcând astfel pentru prima dată ocolul pământului (1522).

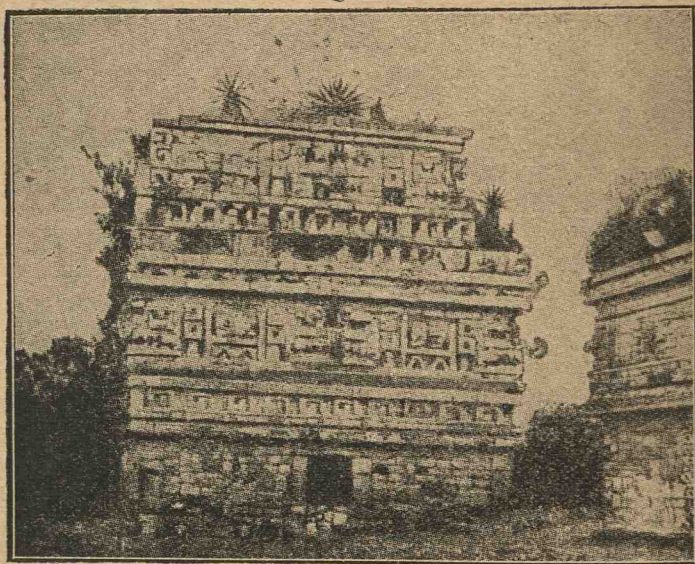

Una din corăbiile lui Columb.

Cucerirea Mexicului. — Din Antilele descoperite de Columb, Spaniolii au întreprins cucerirea continentului. Un ofițer viteaz, *Cortez*, trecu cu 700 de oameni în Mexico (1519), despre care aflaseră că-i bogat în aur. Nu le-a fost mică mirarea, când dădură aci peste o populație civilizată, care trăia în sate și orașe, aproape mai frumoase decât cele din Spania, și știa să lucreze pământul, cu brațele însă, căci vite nu existau în America. Când au apărut Spaniolii, călare pe cai și înarmați cu arme de foc,

băştinaşii rămaseră înmărmuriţi. Li crezură nişte fiinţe căzute din altă lume. Pe urmă s'au obişnuit cu ei şi i-au primit cu multă cinste. Spaniolii însă s'au arătat de o lăcomie după aur şi de o cruzime, care a revoltat populaţia paşnică a ţării. Cortez reuşi, cu mare greutate, să ia capitala cu asalt, apoi în timp de doi ani a ocupat ţara întreagă pentru regele Spaniei.

Veche arhitectură americană.

Cucerirea Perului. — După vreo câţiva ani, doi aventurieri au pătruns în Peru, o ţară bogată în aur şi tot atât de civilizată ca şi Mexico. Prin ticăloşii ne mai pomenite, ei puseră mâna pe rege şi ocupară toată ţara, după ce locuitorii îi primiseră cu încredere şi bunăvoinţă (1531).

Imperiul colonial spaniol. — Spaniolii stăpâneau acum toată America de Sud, afară de Brazilia, care devenise posesiune portugheză. Astfel, alături de Portu-

ghezi, ei întemeiară al doilea imperiu colonial. Spaniolii însă ocupară și interiorul și au așezat coloniști, încât noul continent deveni ca o nouă Spanie, unde până astăzi se vorbește spaniolește. Dar mai târziu se destramă și acest imperiu.

Urmările descoperirilor geografice. — Spaniolii, grăbiți să scoată cât mai multe bogății din America, au făcut din băștinași un fel de sclavi, punându-i la muncile cele mai grele în mine și tratându-i cu sălbăticie, încât aceștia mureau cu miile. *Las Casas*, un călugăr blând și cu multă milă pentru suferințele Pieilor-roșii, propuse să fie înlocuiți aceștia cu Negri din Africa. Astfel a luat naștere comerțul de sclavi negri, care a durat spre rușinea civilizației noastre, până în secolul trecut.

Prin legăturile cu lumea nouă, s'au schimbat condițiunile de viață în Europa. Drumurile comerciale își schimbă direcția, ele trec din Marea Mediterană în Oceanul Atlantic. Vechile cetăți italiene, Veneția și Genova, au decăzut, iar în locul lor s'au ridicat orașele de pe țărmul Atlanticului : *Lisabona*, *Sevilla*, *Anvers*, *Londra*.

Din America soseau în Spania corăbii nenumărate cu aur și argint. Dar aceste bogății au făcut mai mult rău Spaniolilor, pentrucă i-au deprins să trăiască în lux și să nu mai muncească, încât, în scurtă vreme, banii au trecut în mâinile străinilor, iar Spania a început să sărăcească.

Pe lângă metale, Europa mai primi din America plante și animale noi : porumb, cartofi, tutun, chinină ; în schimb Europeanii au înzestrat-o cu plantele și animalele care-i lipseau : cereale și vite, iar mai târziu cu plante din țările calde : cafea și trestie de zahăr.

RENAȘTEREA

ARTA ÎN TIMPUL RENAȘTERII

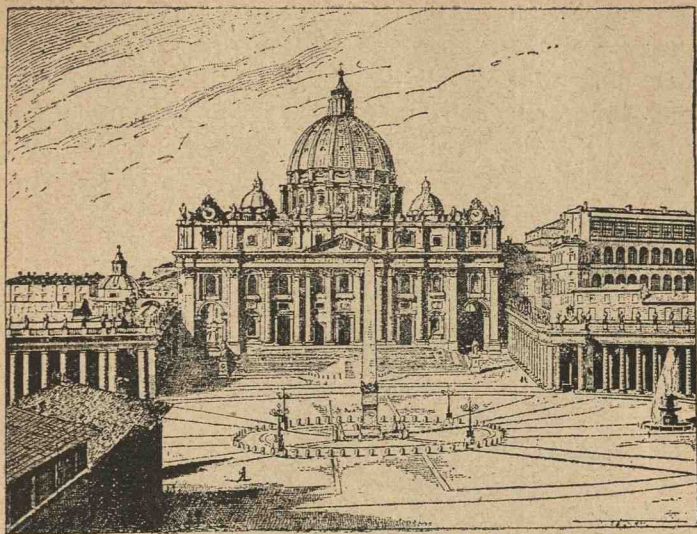
Cauzele și durata Renașterii. — În același timp, când descoperirile geografice sporeau bunăstarea materială, în Apusul Europei se desfășura o mare mișcare artistică și literară, pe care au numit-o *Renaștere*.

Cauzele Renașterii au fost descoperirea monumentelor și scrierilor antice, pe care scriitorii și artiștii moderni le studiau și căutau să le imite întocmai, făcând deci să *renască* cultura veche, considerată ca moartă în evul mediu. De aci numele de Renaștere. Monarhii, câștigați de mișcare, se întreceau să încurajeze pe scriitori și artiști. Iar tipografia făcea cu puțință răspândirea ideilor și cunoștințelor.

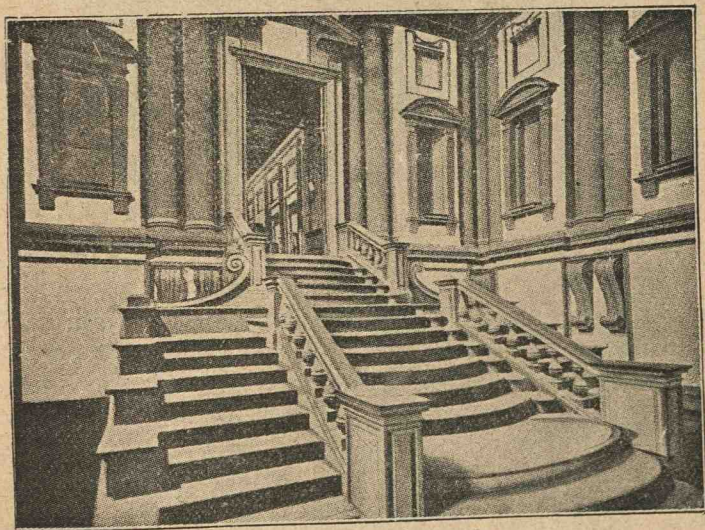
Renașterea începe prin secolul XIV în Italia, unde urmele antichității erau mai vădite, și atinge apogeul în secolul XVI. De aci s'a întins în Franța, Germania, Olanda și în restul continentului.

Cea mai mare strălucire i-a dat acestei epoci *mișcarea artistică*. Arta se întinde asupra tuturor domeniilor, amestecând motive creștine cu motive păgânești, după gustul timpului.

Renașterea în Italia. — Inflorirea artelor în Italia n'are pereche în istorie. Aci au trăit cei mai distinși artiști ai epocii. În Roma se făceau săpături pentru descoperirea vechilor opere și când se desgroa o statuie celebră, era sărbătoare în toată țara, la catedrală se trăgeau clopotele. Clădirile antice erau măsurate cu grijă și luate ca model pentru clădiri noi. Astfel în *arhitectură* a luat naștere un stil nou, *stilul Renașterii*. În stilul acesta a fost construită *Biserica Sf. Petru* din Roma, cea mai mare biserică din lume.

Biserica Sf. Petru din Roma, opera lui Bramante și Michel Angelo, construită în stilul Renașterii.

Scara bibliotecii din Florența, de Michel Angelo.

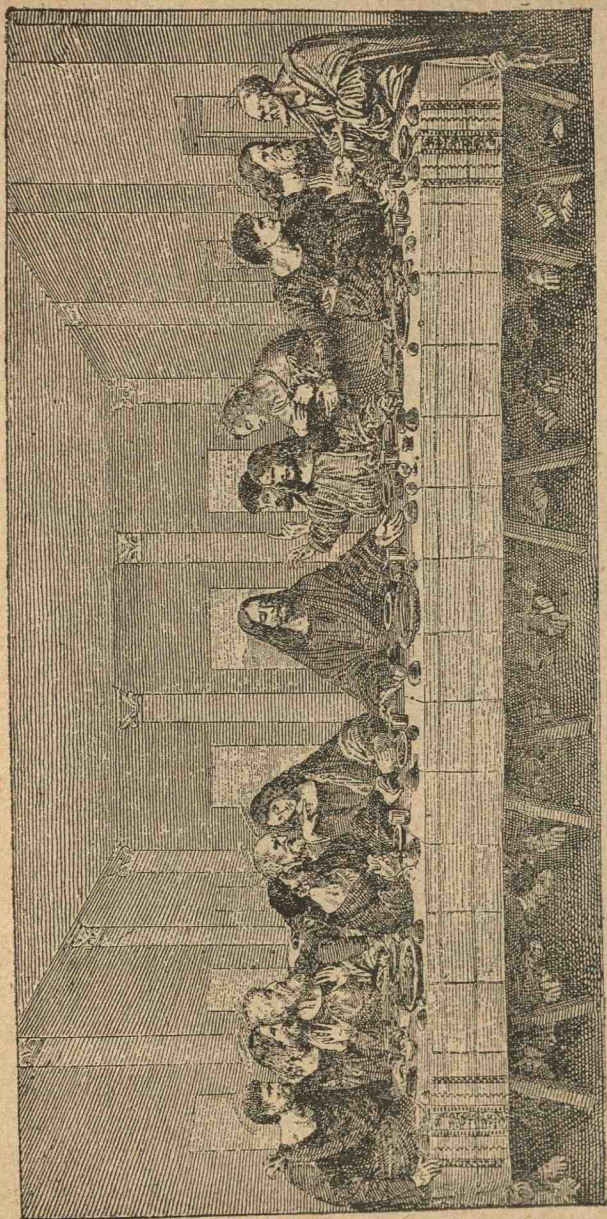
Sculptorii au studiat *anatomia* și au creat opere, cari ating perfecțiunea celor antice. Iar *pictorii* au lăsat în urmă antichitatea și n'au fost întrecuți nici până astăzi. Progresele mari ale picturii se datoresc invențiunii *picturii în ulei*, care păstrează frăgezimea culorilor, și descoperirii *perspectivei*, adică reprezentarea în adâncime, care nu se cunoștea până atunci.

Leonardo da Vinci.

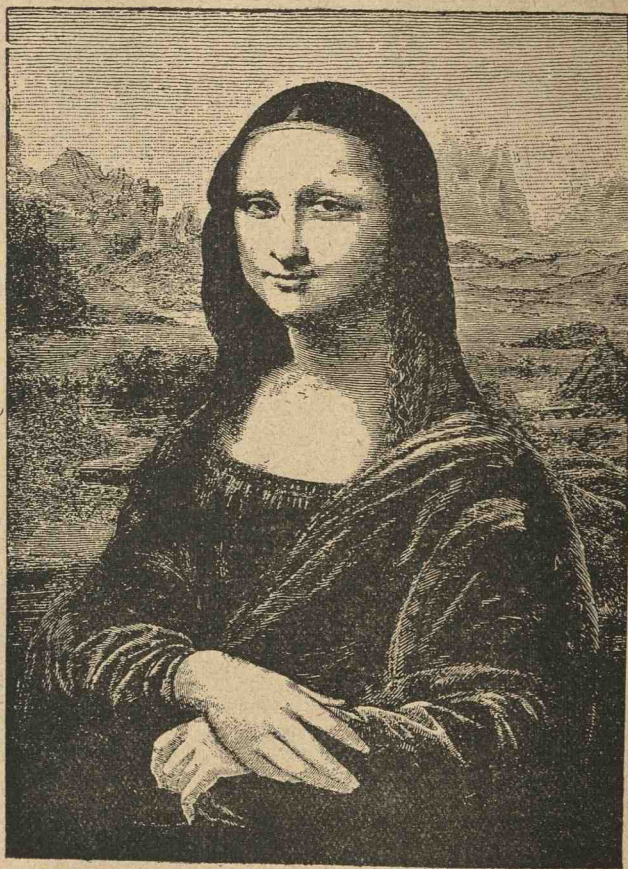
Italia în timpul Renașterii era împărțită într'o mulțime de state mărunte, iar prinții își făceau o mândrie din încurajarea artelor. Astfel fiecare curte princiară era un focar artistic : Milano, Florența, Veneția etc. Centrul artistic al Italiei era însă *Roma*.

Numărul artiștilor era deasemenea mare, cum nu s'a mai pomenit în nicio vreme și în nicio țară. Deasupra tuturor domină însă trei nume : *Leonardo da Vinci*, *Michel Angelo* și *Rafael*.

Cina cea de taină, frescă de Leonardo da Vinci.

Leonardo da Vinci. — Leonardo da Vinci era din Florența, dar a trăit mai mult la Milano, iar spre bătrânețe a fost chemat în Franța, unde a și murit. Avea o cultură

Gioconda, tablou de Leonardo da Vinci.

universală. Era pictor, sculptor, arhitect, inginer, filosof. Au rămas dela el volume întregi de manuscrise, în care căuta să rezolve problema aviației și a submarinului. Dar el e celebru ca pictor. Cea mai puternică operă

a lui e *Cina cea de taină*, o frescă pictată într'o mănăstire din Milano. Din nencrocire se ruinează, din cauza umezelii peretelui. Tot atât de cunoscut este portretul unei femei, sub numele de *Gioconda*.

Michel Angelo. — Michel Angelo era tot florentin, dar a trăit la Roma, unde a și murit în vârstă de 90 de ani. Este înmormântat la Florența. Michel Angelo a fost un geniu universal. El își zicea sculptor, dar a fost tot atât de mare și ca pictor și ca arhitect. Pe deasupra mai era poet și inginer. Opera lui e

Michel Angelo

Moise, sculptură
de Michel Angelo.

Gânditorul, sculptură
de Michel Angelo.

vastă, dar atât de mari erau proiectele lui, încât n'a terminat decât o parte mică din câte plănuise.

În arhitectură a construit *cupola* uriașă a bisericii Sf. Petru, ale cărei baze le pusese marele arhitect *Bramante*. Ca sculptor a făcut o seamă de statui pentru mormântul familiei Medici și pentru al papei Iuliu II. Cele mai cunoscute sunt : un *Moise* colosal și statuia unui membru al familiei Medici, cunoscută sub numele de *Gânditorul*. În pictură a executat în Vatican fresca cea mai întinsă și mai grozavă din câte există : *Judecata din urmă*. La desvelirea ei s'a adunat toată Roma, și venise lume din toate țările depărtate ca s'o vadă.

Rafael Sanzio. — Rafael a fost pictorul cel mai delicat al Renașterii. I se zicea *divinul*. El veni de tânăr la Roma, unde papa Iuliu II îl însărcină cu decorarea sălilor Vaticanului. Aci execută el cele mai celebre opere ale sale, ca *Școala din Atena sau Filosofia*. Dar s'a distins mai ales prin reprezentarea *Madonei*, totdeauna cu înfățișarea blândă și dulce. Vieța lui a fost plină de succese și de bucurie, dar muri tânăr, în vârstă abia de 37 de ani.

Alți artiști celebri au mai fost *Tizian*, un admirabil portretist venețian, care a pictat portretele tuturor oamenilor mari din timpul său, apoi *Correggio*, *Paul Veronese*, *Benvenuto Cellini*.

Renașterea în restul Europei. — Renașterea a cucerit curând și restul Europei, în urma războaielor, pe care vecinii mai puternici le-au purtat pe pământul Italiei.

În *Franta*, Renașterea a găsit un protector însuflețit în regele Francisc I. El a atras la curtea lui o seamă dintre marii artiști italieni, în frunte cu Leonardo da Vinci. La școala lor s'au format artiștii francezi, cari n'au întârziat de a egala pe maestrii lor. Astfel s'au ridicat arhitectul *Lescot*, care începe palatul Louvre

în stil italian, care se ilustrează atât de mult

Judecata din urmă, pictură de Cousin.

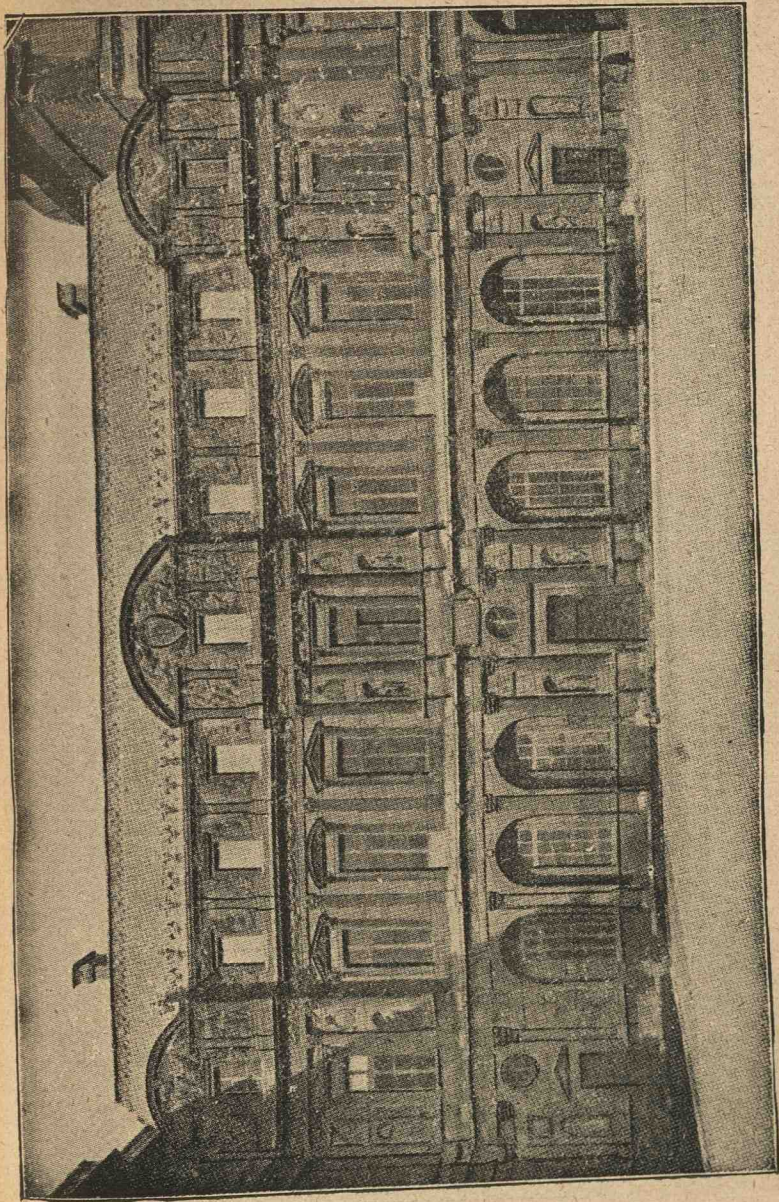
în sculptură, încât i s'a zis „Fidias francez”, și ceva mai târziu, pictorul Cousin.

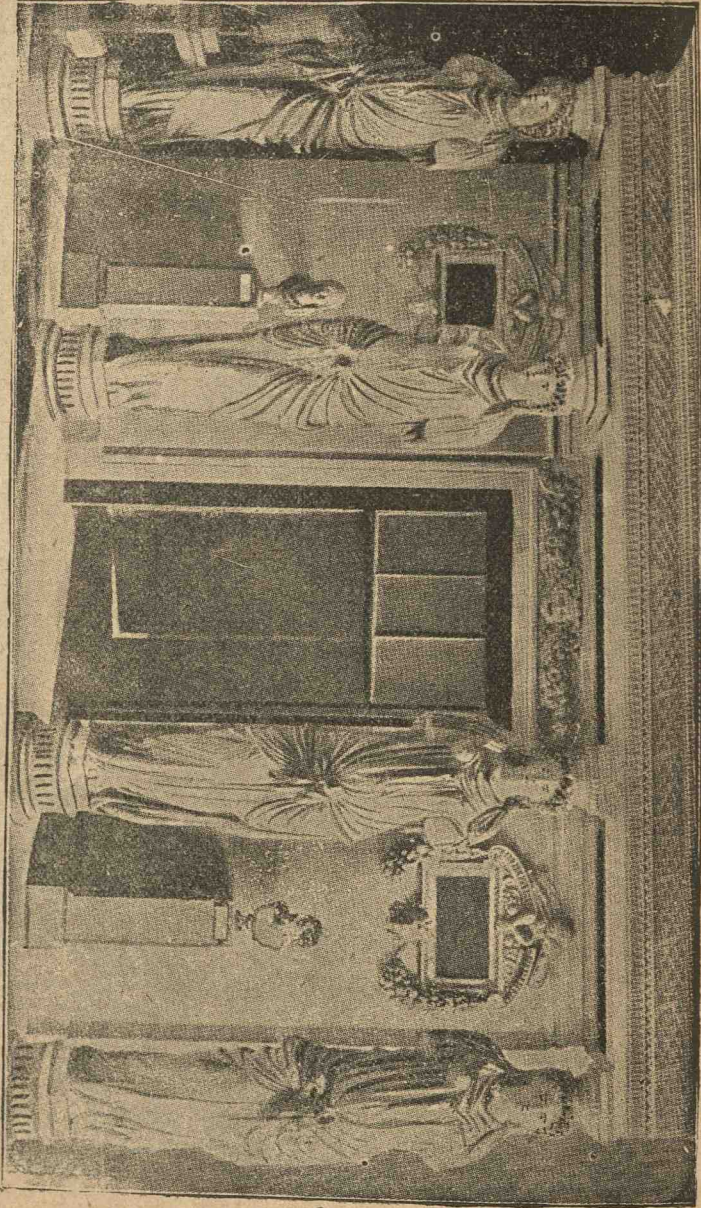
[Rafael.]

Madona, tablou de Rafael.

Palatul Louvre

Cariatidele de Goujon.

În *Germania* s'a dezvoltat o artă originală și națională. Artiștii germani au deschis drumuri noi în pictură prin

O Madonă, de Rafael.

invenția gravurii în aramă și în lemn. Două nume caracterizează această epocă: *Hans Holbein cel tânăr*, căruia i se datorește un admirabil portret al humanistu-

lui Erasm și *Albert Dürer*, pictor și gravor, din a cărei operă vastă amintim : *Inchinarea Magilor*.

Inchinarea Magilor, de A. Dürer.

XXVII.

LITERATURA ȘI ȘTIINȚA

ÎN TIMPUL RENAȘTERII.

Humanismul. — Arta Renașterii a fost creată prin imitarea monumentelor antice. Scrierile vechi au fost cercetate cu aceeași grijă, au fost luate ca model și astfel, alături de mișcarea artistică, a luat avânt și literatura.

În evul mediu limba latină era limba bisericii și a culturii, dar se stricase într'atâta, încât abia mai semăna

cu adevărata latină, în care au scris Romanii. Prin secolul XIV, au început câțiva învățați să se ocupe cu operele vechilor scriitori latini și în curând se răspândi gustul pentru cultura clasică. Cel dintâiu apusean, care a înțeles valoarea studiilor clasice, a fost poetul *Petrarca* din Florența.

După căderea Constantinopolului, mulți învățați greci se refugiară în Italia și făcură cunoscută vechea cultură

Petrarca.

grecească, despre care se știe că era superioară celei latine.

Reînvierea literaturii antice se numește *humanism*, iar cei cari se ocupau cu cercetarea și răspândirea ei își ziceau *humaniști*, adică culți.

Tocmai atunci se descoperise și arta tiparului, încât scrierile vechi puteau fi puse la îndemâna tuturor și erau citite pretutindeni.

Humanismul în Italia. — Humanismul a atins cea mai mare dezvoltare în Italia, unde era încurajat de prinți. Centrul studiilor clasice a fost *Florența*, iar cele mai bune tipografii se aflau în *Veneția*. Chiar înaltele fețe bisericești, papii și cardinalii, au fost câștigați de lectura scriitorilor păgâni.

Sub influența humanismului se răscolesc mânăstirile din Italia și Germania, se scot la iveală manuscrisele vechi și se crează *biblioteci*. Papa Nicolae V a pus bazele *bibliotecii Vaticanului*, una din cele mai mari din lume, unde ardeleanul Gheorghe Șincai a descoperit cărți despre începuturile neamului nostru.

Invățații humaniști înființează școli numeroase și răspândesc cultura în toate părțile populației. Acum se introduce și educația fizică, după exemplul celor vechi.

Literatura națională — La început limba națională era disprețuită de humaniști, dar în secolul XVI literatura italiană își revine și sub influența modelelor clasice, produce o serie de capodopere strălucite.

Italia a avut în această epocă doi poeți: *Ariosto* și *Tasso*. *Ariosto* a scris o mare poemă comică: *Roland cel furios*, în care povestește aventurile lui Roland, nepotul lui Carol cel Mare, în luptele cu Arabii. Un humanist îl sfătuisese să-și scrie opera în latinește, dar poetul a răspuns: „prefer să fiu primul între poeții italieni, decât al doilea între cei latini”. *Tasso* a lăsat o epopee: *Ierusalimul liberat*, despre cruciata I, când a fost luat Ierusalimul din mâna păgânilor.

Dintre prozatori se distinge *Machiavelli*. El s'a făcut celebru printr'o carte originală: *Prințul*, în care sfătuiește pe prinții italieni, să facă uz de orice mijloace pentru a izbuti, și le recomandă: minciuna, intriga, crima. Dar de fapt, acestea nu sunt numai sfaturi, cari pleacă dela el, ci sunt mijloace curente pe care le practică societatea Renașterii. Căci societatea cultă disprețuia morala cre-

ștină, revenind la păgânismul vechiu. Cel mai tipic reprezentant al moravurilor Renașterii a fost *Cezar Borgia*, fiul papei Alexandru VI, care a ucis sute de persoane, numai pentru că stăteau în calea ambițiilor sale.

Humanismul în restul Europei. Din Italia humanismul trecu în celelalte țări apusene, mai întâi în Franța și Germania și numai mai târziu în Spania, Anglia, Polonia și Ungaria.

În *Franța*, mișcarea literară a fost încurajată de regele Francisc I. După îndemnul lui s'a întemeiat o școală înaltă, *Collège de France*, în care se predau limba latină, greacă și ebraică, medicina și filosofia, spre deosebire de Universitate, care era numai facultate de teologie.

În *Germania*, humanismul ia un caracter religios. Învățații pe lângă scrierile clasice, studiază cu aceeași pasiune textele religioase: Noul Testament în grecește și Vechiul Testament în originalul ebraic. În curând ei intră în luptă cu biserica decăzută, pregătind Reforma, care pune capăt mișcării literare.

Cel mai strălucit reprezentant al culturii humaniste a fost *Erasm din Rotterdam*. A cutreerat toate țările din Europa și a scris și tipărit o mulțime de cărți, prin care atacă abuzurile din biserică și râde de prostia călugărilor. Este celebră cartea lui: *Lauda prostiei*. Dar el n'a scris decât în latinește, încât scrierile sale n'au putut fi cunoscute de un public mai larg.

Humanismul a avut ecou și în țările noastre, prin fiii de boieri, cari au studiat la școlile polone, ca *Gr. Ureche* și *Miron Costin*.

Știința. — În evul mediu știința n'a putut face progrese, pentru că biserica pedepsea orice abatere dela credința tradițională.

Dar sub influența studiilor clasice, oamenii Renașterii au ieșit din granițele strâmte ale orizontului medieval.

Prin observarea directă a naturii și prin experiențe a fost creată știința, care rupe legăturile cu biserica.

Cel mai mare învățat al timpului a fost astronomul polonez *Copernic*. Până la el era credința generală, că pământul formează centrul Universului. Copernic, după

Erasm, tablou de Holbein.

îndelungate observări, cu niște aparate primitive, și după lungi socoteli ajunse la constatarea, că pământul, ca și celelalte planete, se mișcă în jurul soarelui. Aceste rezultate au fost publicate, după moartea lui, într'o carte intitulată : *Mișcarea corpurilor cerești*.

XXVIII.

REFORMA.

Cauzele Reformei. — De mai multe secole biserica catolică se depărtase de adevăratele învățături ale lui Cristos, din această cauză s'a produs în evul mediu schisma cea mare, care a ruinat prestigiul autorității bisericesti.

La răul acesta se mai adaugă un altul. Papii din epoca Renașterii, câștigați de entuziasmul general pentru artă și literatură, au lăsat în părăsire adevăratele interese ale bisericii și duceau o vieță plină de scandal. În același timp însă *Biblia* — în urma descoperirii tipografiei — se răspândise în păturile adânci ale popoarelor, cari acum pentru prima dată au descoperit cu surprindere, cât de puțin se potrivea vieța destrăbălată a clerului cu vieța de umilință și sărăcie a Mântuitorului și a apostolilor săi.

Lumea începu să ceară *reformarea* bisericii, adică revenirea la vieța curată din primele timpuri ale creștinismului. Papii n'au înțeles nevoile vremii și pe când mulțimea trăia într'o mizerie groaznică, ei găseau bune toate mijloacele pentru a-i storce bani. Era pe cale să izbucnească o revoluție în Germania, unde de curând bântuise o molimă, care a cufundat lumea în desnădejde. Atunci apăru *Luther*, care deslănțui furtuna. El sfărâmă unitatea bisericii apusene, întemeind o biserică nouă cu moravuri mai curate. Această mișcare religioasă e cunoscută sub numele de *Reformă*.

Reforma în Germania. Luther. — Martin Luther, care a determinat Reforma din Germania, era un călugăr din ordinul Augustinilor și profesor la universitatea din *Wittenberg*, întemeiată de *Frederic cel Înțelept*, electorul Saxoniei. Prilejul, care i-a dat naștere, a fost *vinde-*

rea indulgențelor, adică a actelor acordate de papă pentru iertarea păcatelor.

Anume papa Leon X, având nevoie de bani, ca să sfârșească biserca Sf. Petru din Roma, trimisese să se vândă indulgențe în Germania. Luther, desgustat de halul bisericii, începu a protesta contra indulgențelor (1517).

Papa Leon X.

Deocamdată papa nu se prea neliniște. Dar când Luther atinse chiar învățăturile bisericii, el îl excomunică. Luther însă, însoțit de studenții săi, arse cu mare pompă „bula execrabilă (de scârbă) a anticristului” (1520).

De acum intervine împăratul Carol Quintul.

Împăratul convoacă o dietă, care să judece pe Luther. Acesta merse acolo și-și apăară cu tărie ideile. Totuși fu scos de sub scutul legilor.

Putea fi deci ucis de oricine. Noroc însă, că electorul Saxoniei, protectorul său, puse niște cavaleri mascați să-l răpească și să-l ducă într'un castel al lui, unde stătu neștiut aproape un an.

Acolo Luther traduse Biblia în limba germană, pentru a o pune la îndemâna tuturor, și stabili învățătura sau doctrina lui. El cerea : desființarea călugăriei, căsătoria preoților și secularizarea averilor bisericesti, și nu recunoștea altă autoritate decât Sf. Scriptură.

Ideile lui Luther făcându-și repede loc, împăratul convocă o nouă dietă. Aceasta hotărî ca *luteranismul* să fie tolerat, acolo unde se va fi introdus, dar să se interzică propaganda lui mai departe. Luteranii protestară contra acestei interziceri și de aci li s'a tras numele de *protestanți*.

O a treia dietă nu făcu mai mult pe calea înțelegerii. De aceea ambele tabere se înarmară și ciocniri sângeroase se produsură în curând. În cele din urmă se ajunse la *pacea dela Augsburg* (1555). Prin ea statele germane obțineau o întreagă libertate religioasă. Se oprea însă pe viitor orice secularizare din partea celor ce ar mai fi trecut la Reformă.

Luther.

Reforma lui Calvin și anglicanismul. — Mișcarea reformată se ivi și în *Elveția*, cam odată cu luteranismul în Germania. Aci era propagată de preotul *Zwingli* din Zürich, care mergea și mai departe ca Luther. După un războiu civil, în care reformatorul a fost ucis, a urmat o învoială, în baza căreia fiecare canton era liber să adopte credința ce va voi.

În *Franța*, Reforma se răspândi mai târziu sub forma dată de *Calvin*, fost preot și apoi dedat la studii juridice, care se retrăsese în Elveția. Acolo dând și peste zwinglism, el publică o carte cu părerile sale, *Instituția creștină* (1535), ținând linia de mijloc între luteranism și zwinglism. Ajunse apoi preot la Geneva și aci guvernă absolut, ca un adevărat „papă al Reformei”. *Calvinistii*, fiind strâns legați prin jurământ, se numeau și *hughenoți*.

Calvin.

Și în *Anglia* apărură Reforma, introdusă de *Henric VIII*, din motive personale. Regele se proclamă șef suprem al bisericii engleze, cu toate prerogativele papii și puse bazele bisericii *anglicane*.

Intinderea Reformei în celelalte țări. — Diferitele secte reformate au pătruns și în alte țări. *Luteranismul* a fost adoptat, din motive politice, în

Suedia, apoi în Danemarca, Norvegia și Islanda. Sașii din Ardeal, cari aveau legături cu Germania, au devenit de asemenea luterani.

Calvinismul s'a introdus în Țările-de-Jos, în Scoția și în Ungaria.

Influența Reformei asupra Românilor. — Luteranii și Calvinii din Ardeal au căutat să atragă și pe Români la legea lor, dar n'au reușit. Totuși, sub influența lor, s'a petrecut și în biserica noastră o revoluție: limba slavă a fost înlocuită cu cea românească, mai întâi în Ardeal apoi în ambele principate.

XXIX.

APUSUL EUROPEI ÎN EPOCA RENĂȘTERII.
FRANCISC I ȘI CAROL V.

Statele din Apusul Europei : Franța, Anglia, Spania. —
La începutul epocii moderne, după slăbirea feudalilor,

Statele din Apusul Europei, în epoca Renașterii.

s'au format în Apusul Europei trei state mari, cari își sfârșiseră opera de unitate și ascultau de regi aproape absoluți : Franța, Anglia și Spania.

Franța își datorește unitatea regelui *Ludovic XI*. Acesta lăasă la moartea sa un regat puternic. Urmașul său, *Carol VIII*, va încerca să facă cuceriri în Italia.

Anglia s'a întărit în urma războiului civil, numit *Războiul celor două roze* (1455—1485), în care a pierit toată nobilimea. Regele *Henric VII Tudor*, ne mai având în calea sa rezistența nobililor, guvernează aproape absolut. Fiul său, *Henric VIII*, va fi un adevărat tiran.

Spania își desăvârși unirea în urma căsătoriei regelui Aragonului, *Ferdinand Catolicul*, cu *Isabella*, regina Castiliei. Aceștia împreună cuceresc apoi restul Spaniei, desființând ultimul regat arab, Grenada (1492). Descoperirea lui Columb îi face stăpâni pe America, iar Ferdinand își îndreaptă privirea spre Italia.

Statele din centrul Europei : Germania și Italia. — Germania și Italia au rămas mai departe împărțite în state feudale, din această pricină erau foarte slabe.

Germania era un imperiu format din vreo 400 de state feudale, independente unul de altul. Intre ele se afla unul foarte puternic : **Austria**. Împărații Germaniei erau aleși dintre prinții Casei de Austria. Împăratul *Maximilian* (1493—1519) a încercat să facă din Germania un stat unitar, după exemplul statelor apusene, dar n'a reușit. În schimb el a reușit să mărească puterea Casei sale, căsătorindu-se cu fiica lui Carol Temerarul și căsătorind pe fiul său cu fiica regelui Spaniei. Dornic de a-și întinde și mai mult posesiunile, și-a pus și el ochii pe Italia

Italia părea, într'adevăr, o pradă ușor de câștigat. Era împărțită în 5 state : republica *Veneției*, ducatul *Milanului*, *Florența*, *Statul papal* și regatul *Neapolei*, afară de altele mai mărunte. Prinții italieni se dușmăneau de moarte și trăiau în certuri necurmăte.

Războaiele pentru Italia. — Bogăția Italiei și starea de anarhie, în care se găsea, au deșteptat lăcomia regilor vecini, dornici de a-și întinde stăpânirea. Și astfel încep așa zisele *războaie pentru Italia*, care țin vreo 20 de ani (1494—1515).

Inceputul îl face Franța. Carol VIII ridică pretenții asupra *Neapolei*, unde domnise pe vremuri un prinț din familia lui. Trece în Italia cu o armată formidabilă și ocupă fără luptă Neapolul, dar îl pierde îndată. Urmașul său, *Ludovic XII* veni cu pretenții și mai mari. Pe lângă Neapole voia să mai aibă și *Milanul*. Atacă pe ducele Milanului, îl luă prizonier și puse în locul lui un guvernator francez. Apoi porni spre Neapole. Aci însă se lovi de *Ferdinand Catolicul*, care ocupase regatul Neapolei pentru sine.

Ludovic XII.

Italienii erau amărâți când își văzură țara încăpută pe mâini străine. Papa *Iuliu II* își făcu planul să unească Italia sub supremația Romei. El formă o coaliție din mai multe state, cu scopul de a alunga pe Francezi. Francezii sunt într'adevăr înfrânți și alungați peste Alpi.

Dar peste doi ani tronul francez fu ocupat de tânărul *Francisc I*, care nu voia să renunțe la Italia și reîncepu războiul. După o victorie strălucită la *Marignano*, el puse din nou mâna pe Milano (1515).

În sfârșit, luptele încetară. Neapole rămase în mâna Spaniolilor, iar în Milano se stabilă stăpânirea franceză. Toată Italia era pustiită de nenumăratele expedițiuni armate.

Francisc I și Carol V. — Francisc I (1515—1547) era acum cel mai puternic rege din Europa. Fusesse crescut în lux, în plăceri și războaie și era foarte vanitos. În timpul expediției în Italia făcuse cunoștință cu arta și literatura Renașterii italiene și le-a introdus și în Franța.

În timpul acesta Anglia era guvernată de *Henric VIII*,

Papa Iuliu II.

iar Spania de *Carol de Habsburg*, amândoi regi tineri și ambițioși. În 1519, murind Maximilian, împăratul Germaniei, și-au pus toți trei candidatura la tronul imperial. A fost ales Carol, căruia ca împărat i s'a zis Carol V, sau cum i se zice în mod obișnuit, *Carol Quintul*.

Carol Quintul (1519—1556) ajunsese astfel cel mai mare suveran din lume. Stăpânirea lui cuprindea *Spania cu*

posesiunile americane, Sicilia și Neapole, Austria și Țările-de-Jos, la care se mai adăuga acum coroana imperială. Putea spune cu drept cuvânt, că în statul lui soarele nu apune niciodată.

Carol a fost un împărat harnic și chibzuit, dar în același timp de o ambiție fără margini. Bazându-se pe întinderea stăpânirilor sale, visa să supună toate statele din Europa și să restabilească vechiul imperiu al lui Carol

Francisc I.

Carol Quintul.

cel Mare. Pentru aceasta trebuia să alunge mai întâi pe Francezi din Milano, ca să rămână singur stăpân în Italia și să ocupe Burgundia, pe care o luase Ludovic XI din moștenirea lui Carol Temerarul.

Războaiele dintre Franța și Casa de Austria. — Ambiția lui Carol V și primejdia în care se afla Franța au deschis o nouă serie de lupte. Au fost patru războaie, cari au durat 30 de ani (1521—1559).

Înainte de a intra în luptă, cei doi rivali își căutară aliați. Carol câștigă de partea lui pe Henric VIII și pe Italiani. Francisc rămase singur.

În primul războiu, Francisc redus la forțele proprii,

a fost învins. Mai întâi a fost alungat din Milano, apoi într-o nouă luptă, la Pavia (1525), a fost rănit și luat prizonier. Carol l-a ținut în Madrid, închis într'un turn, timp de un an de zile, până când Francisc consimți să încheie un tratat, prin care renunța la Italia și se obliga să cedeze Burgundia.

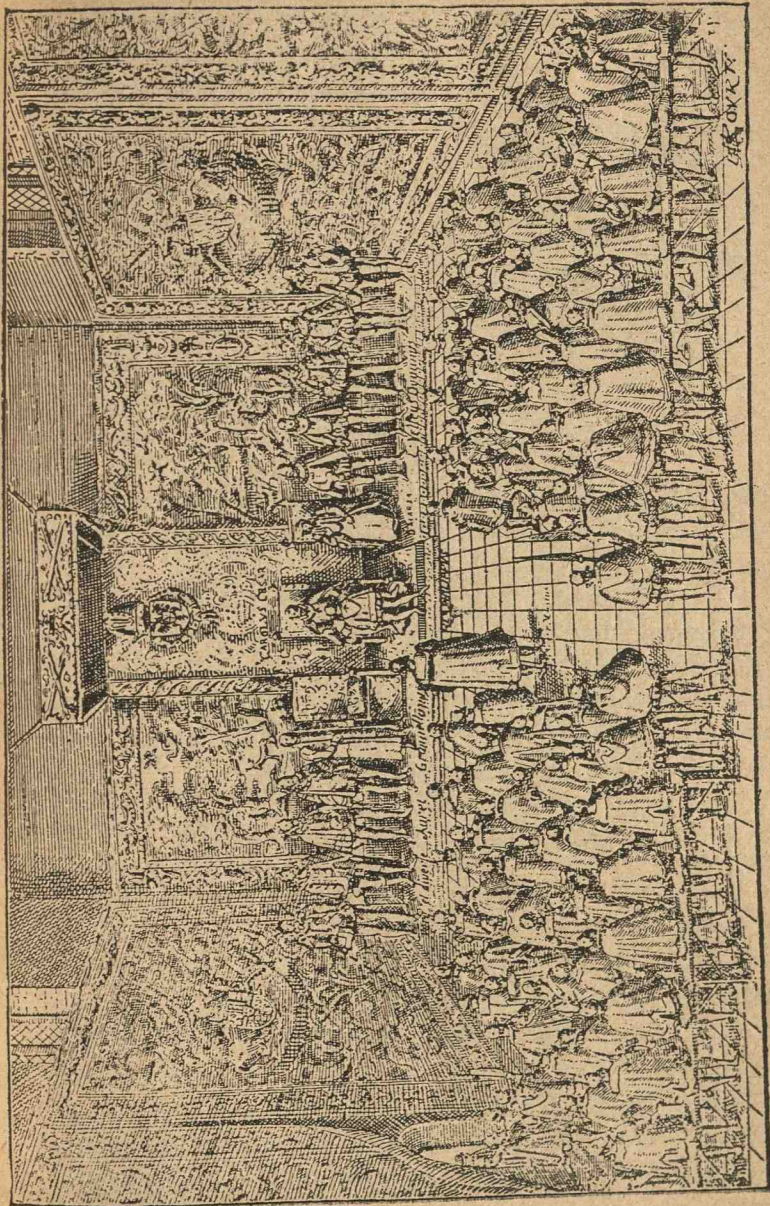
Dar deodată lucrurile luară o întorsătură neașteptată.

Posesiunile lui Carol V în Europa.

Puterea tot mai mare a lui Carol Quintul a spăimântat toată Europa. Prinții își simțeau independența amenințată și au înțeles că trebuie să-l ajute pe Francisc în lupta contra Casei de Austria. Acesta este începutul unei politici noi, numită *politica de echilibru*.

Carol e părăsit de toți aliații. Francisc încheie alianță cu Henric VIII, cu Papa și chiar cu Soliman cel Mare, sultanul Turcilor.

Abdicarea lui Carol V.

În următoarele trei războaie, Carol era lovit din două părți : în Apus de Francezi, la Răsărit de Turci. Forțele celor doi rivali erau aproape egale. În cele din urmă se împăcă : *Francisc păstră Burgundia, iar Carol luă Milanul.*

Henric VIII, regele Angliei.

Filip II, moșteni Spania cu toate posesiunile, iar fratele său, *Ferdinand*, luă țările austriace și coroana de împărat.

Sfârșitul luptelor. — Luptele au fost continuate de Filip II și de Henric II. Pacea definitivă s'a încheiat abia în 1559, la *Cateau-Cambrésis*. Prin aceasta i se recunoștea Franței anexarea a trei cetăți : *Melz, Toul și Verdun*, și ocuparea portului *Calais*.

XXX.

IMPERIUL TURCESC SUB SOLIMAN CEL MARE.

CĂDEREA UNGARIEI. PETRU RAREȘ.

Statele din Răsăritul Europei. — La începutul epocii moderne erau în Răsăritul Europei trei state mari : *Polonia, Rusia și Turcia*. Primele două trăiau încă izo-

late de restul Europei și erau puțin cunoscute în Apus. Imperiul turcesc, însă, devenise o putere, care ținea sub groază toată creștinătatea.

Indată după căderea Constantinopolului (1453), sultanii turci au supus pe rând toate statele din Peninsula Balcanică : Grecia, Albania, Serbia, și au făcut vasali.

Soliman cel Mare.

pe Tătarii din Crimeea. Țările române n'au putut fi ocupate, dar plăteau tribut Turcilor. Peste o jumătate de veac, la începutul secolului XVI, împărăția turcească se întindea din Asia-Mică până la Marea Adriatică și până la Dunăre.

Soliman cel Mare. — In 1520, pe când Europa apuseană era guvernată de cei trei suverani ambițioși :

Francisc I, Carol V și Henric VIII, tronul Turciei fu ocupat de *Soliman cel Mare*, cel mai de seamă sultan, din câți au avut Turcii. Intr'o domnie lungă de 46 de ani (1520 — 1566), el a întins hotarele imperiului și i-a dat o organizație, care-l punea în rândul marilor puteri europene.

Sub guvernarea lui puterea turcească a atins apogeul.

Statele din Răsăritul Europei, în timpul lui Soliman cel Mare.
Țările însemnate cu puncte rari sunt vasale Turcilor.

Organizarea imperiului turcesc. — Statul turcesc se conducea după prescripțiunile Coranului. Soliman i-a dat o organizare modernă.

Sultanul era stăpân absolut pe viața și pe averea supușilor. El are un divan format din viziri, un fel de miniștri, pe care-i adună în palatul său, ca să discute nevoile statului. În imperiu locuiau musulmani și creștini; musulmanii erau obligați să facă armată, iar creștinii să plătească biruri. Turcii n'au căutat să convertească pe creștini, pentrucă ar fi trebuit să-i scutească de biruri. Totuși, cei cari treceau la mohamedanism puteau să ajungă în funcțiunile cele mai înalte.

Cuceririle lui Soliman cel Mare. — Soliman și-a petrecut viața pe câmpul de luptă. Nu trecea an, în care să nu pornească o expediție, și a murit în lagăr, de bătrânețe. Astfel, el a făcut cuceriri în toate direcțiile: cuprinde provincii noi în Asia și pune stăpânire pe Nordul Africei, încât Mediterana devine un lac turcesc. Dar cea mai importantă cucerire o face în Europa, prin distrugerea Ungariei.

Căderea Ungariei. — Încă din 1521, Soliman cel Mare a reluat ofensiva la Dunăre și, după 12 asalturi, ocupă *Belgradul*. Tocmai atunci sosiră în tabăra turcească solii lui Francisc I, cari îi propuneau alianța Franței, cu scopul de a ataca din două părți pe Carol V. Sultanul primi. Dar pentru a putea răzbi în Germania, trebuia să supună mai întâi Ungaria, care-i stătea în drum.

Incepu, deci, să facă pregătiri mari și în 1526 trecu Dunărea cu o formidabilă armată de 200.000 de oameni.

Ungaria în momentul acesta se afla într'o stare de anarhie, cum nu mai fusese niciodată. Regele *Ludovic II* era un copil de 16 ani, lipsit de voință și fără pricipere; iar nobilii, împărțiți în două tabere, duceau o luptă pătimașă pentru putere, uitând cu totul de interesele țării.

Când Turcii treceau Dunărea pe la *Belgrad*, regele trimise soli prin țară ca să cheme lumea la războiu, dar

nimeni nu se mișcă. Cu mare greutate a înfiripat, în sfârșit, o armată de 20.000 de oameni și se grăbi să întâmpine pe Soliman. Cele două tabere s'au întâlnit la *Mohaci*, pe o câmpie mlăștinoasă, lângă Dunăre. Într'o luptă de un ceas, Ungurii au pierit cu toții. Insuși regele, pe când fugea de pe câmpul de luptă, a căzut cu cal cu tot într'o vale și s'a înecat (1526).

Toată Ungaria era acum la picioarele sultanului. Soliman își făcu intrarea în *Buda*, capitala țării, care-i deschise porțile ca unui stăpân.

Peste câțiva ani, în 1529, Turcii s'au prezentat în fața *Vienii*, dar s'au întors fără niciun rezultat, pentru că cetatea era bine întărită.

Impărțirea Ungariei. — Ludovic II, care pierise la *Mohaci*, n'a lăsat moștenitori. Ungurii s'au împărțit în două tabere : unii l-au ales pe *Ferdinand*, fratele lui Carol Quintul, iar ceilalți pe *Ioan Zápolya*, voievodul Transilvaniei. Intre cei doi regi izbucni războiul civil, fiecare căutând să-l alunge pe rivalul său. Ferdinand avea sprijinul fratelui său, iar *Zapolya* obținu ajutorul sultanului. După nesfârșite lupte, în care se amestecase și domnul Moldovei, Petru Rareș, cei doi rivali au ajuns la o înțelegere, păstrând fiecare ceea ce apucase.

Dar la 1540, Soliman cel Mare apăru din nou în Ungaria și ocupă *Buda* și partea de Sud a țării. Astfel Ungaria fu împărțită în trei părți : *Partea de Apus și Nord* îi reveni lui Ferdinand, *Ardealul* deveni un principat independent de Ungaria, dar vasal sultanului, iar *partea de Sud* a fost prefăcută într'un pașalâc turcesc, pe care-l vor stăpâni Turcii mai bine de 150 de ani.

Căderea Ungariei aduse și slăbirea țărilor române, cari acum, lipsite de sprijinul vecinilor creștini, au trebuit să se supună la bunul plac al Turcilor.

Petru Rareș. — În timpul acesta domnea în Moldova Petru Rareș, fiul lui Ștefan cel Mare. El căută

să se folosească de cearta dintre Ferdinand și Zapolya, pentru a-și spori posesiunile în Ardeal. Trecând de partea lui Zapolya, înfrânse armata lui Ferdinand lângă *Feldioara* (1529) și cuprinse *Rodna* și *Bistrița*. Peste puțin se întoarse și asupra Poloniei și ocupă *Pocuția*, pierdută de curând de înaintașul său, dar lângă satul *Obertyn* fu învins (1531). De atunci *Pocuția* a rămas definitiv în mână Polonilor.

Soliman cel Mare, nemulțumit de Rareș, care lucra împotriva intereselor turcești, veni cu o mare expediție. Petru fugi în Ardeal, fiind părăsit de boieri, iar sultanul anexă *Sutul Basarabiei* cu *Tighina* (1538).

Peste puțin însă, Petru Rareș căpătă a doua oară domnia (1541—1546), dar acum se purtă cu supunere față de Turci.

Țările române în secolul XVI. — După Rareș, până în timpul lui Mihai Viteazul, au urmat pe tronul *Moldovei* o serie de domni neînsemnați. O domnie vrednică de amintit a avut *Ioan-Vodă cel Cumplit* (1572—1574), care a căutat să scape țara de Turci. Aducând în ajutor pe Cazaci, el sdrobi mai multe oști turcești; în cele din urmă însă, a fost copleșit lângă *Cahul* și predându-se, fu decapitat.

Muntenia ajunsese într'o stare și mai rea. La începutul secolului XVI a avut doi domni, cari s'au distins printr'o vrednică activitate religioasă: *Radu cel Mare* (1495—1508) a ridicat *Mănăstirea Dealului*, unde a înființat și prima tipografie, și a dat o nouă organizare bisericii țării; *Neagoe Basarab* (1512—1521) a construit cea mai măreață mănăstire din țară, *Mănăstirea Argeșului*, și a ajutat cu bani și cu odoare sfinte aproape toate mănăstirile mari din Răsărit.

Urmașii lor, până la Mihai Viteazul, au trecut pe tren fără să lase urme.

CONTRA-REFORMA ȘI RĂZBOAIELE RELIGIOASE.

FILIP II, ELISABETA, HENRIC IV.

Contra-reforma. — Reforma făcuse progrese mari. În mai puțin de o jumătate de veac, se separaseră de biserica catolică : Elveția, Anglia, Suedia, Danemarca cu Norvegia, jumătate din Germania și o parte din Franța. Protestantismul amenința să cuprindă și statele catolice.

Atunci papii se văzură nevoiți să ia măsuri pentru reorganizarea și purificarea bisericii catolice.

Ignatîiu de Loyola.

Mai întâi, papii cei noi încep o viață simplă și curată. Exemplul lor e urmat de clerul întreg. Iar pentru a combate răspândirea Reformei, a fost reînviată *inchiziția*, un tribunal de preoți catolici, și s'a introdus *indexul*, adică o listă a cărților, cari nu trebuiau citite de catolici.

În sfârșit, papa a convocat un *conciliu la Trient*, care a îndreptat abuzurile din

biserică și a hotărît să păstreze neschimbată vechea credință catolică, precum și întrebuințarea limbii latine.

Mai mult decât orice a contribuit însă la întărirea bisericii catolice un nou ordin de călugări, *ordinul Iezuiților*, întemeiat de un nobil spaniol, *Ignatîiu de Loyola*. Iezuiții se împrăștiară în toată lumea, pretutindeni înființau școli și răspândeau învățăturile bisericii catolice.

Opera aceasta a catolicilor se numește *Contra-reforma* și avu drept urmare întărirea bisericii catolice.

Războaiele religioase. — După ce biserica catolică s'a întărit, preoții catolici începură lupta contra protestanților. Aceasta aduse o serie de războaie religioase, cari au ținut o jumătate de secol. Teatrul războaielor au fost *Franța, Anglia și Țările-de-Jos*. Regii, cari le-au purtat, au fost *Filip II*, din partea catolicilor, *Elisabeta*, din partea protestanților, și *Henric IV*, care a trecut prin ambele credințe.

Filip II, regele Spaniei. — Filip II, fiul lui Carol Quintul, era cel mai puternic rege din Europa în jumătatea a doua a secolului XVI. Domnește 42 de ani (1556—1598) în cel mai întins imperiu din lume, care cuprindea *Spania, America*, o parte din *Italia și Țările-de-Jos*. Statele lui erau în stare înfloritoare și arma-ta era cea mai bună din lume.

Filip II era un om cu în-fățișarea aspră și rece, dar harnic și de un caracter hotărât. El a urmărit două scopuri în viață : să-și întărească puterea absolută asupra țărilor sale și să distrugă protestantismul.

În Spania reușește să se facă ascultat și să nimicească pe eretici, Evrei și Mauri. A mai reușit să-și mărească țara prin anexarea Portugaliei și să sdrobească pe Turci la Lepanto. Dar în luptele cu protestanții a avut numai pierderi, și atât de grele, încât a ruinat pentru totdeauna puterea Spaniei.

Filip II.

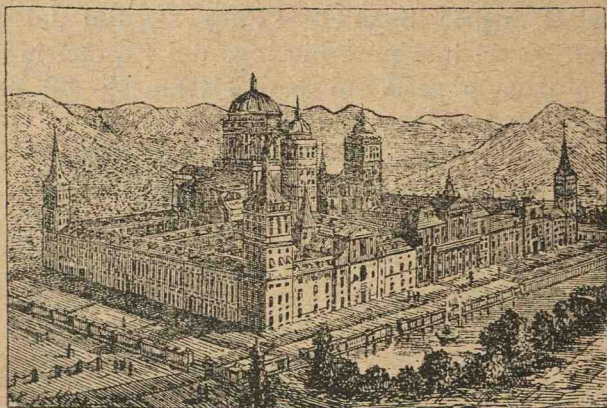
Revolta Țărilor-de-Jos. — Țările-de-Jos erau provincia cea mai bogată din Europa. Erau supuse Spaniei, dar

se bucurau de o largă autonomie. Locuitori deveniseră reformați. Filip II, voind să facă din această provincie ceea ce făcuse din Spania, începu să persecute pe reformați și introduse regimul absolutist.

Atunci poporul se răsculă.

Filip trimite pe *ducele de Alba* cu puteri nemărginite.

Mulți răsculați, în frunte cu Wilhelm de Orania, zis *Taciturnul*, se refugiază peste graniță. Pentru cei

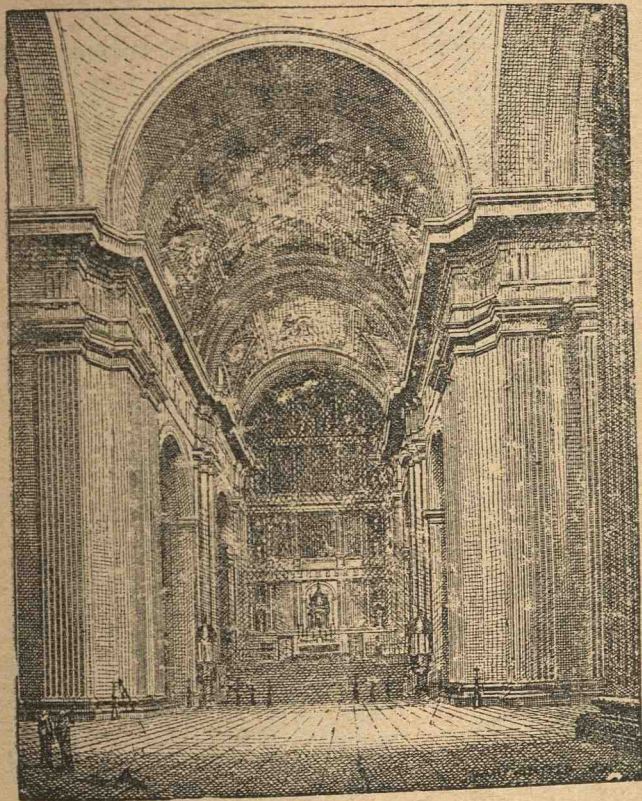
Escorialul, castelul lui Filip II.

rămași, guvernatorul constituie la Bruxelles *tribunalul sângelui*, care trimise la moarte zeci de mii de oameni. Dar totul a fost zadarnic.

Un nou guvernator, care-l înlocui pe Alba izbuti să readucă la ascultare provinciile catolice din Sud, cele nordice însă încheiară între ele *uniunea dela Utrecht* (1579) și se proclamă republică independentă, în cap cu Wilhelm de Orania. După provincia cea mai însemnată dintre ele, republica luă numele de *Olanda*.

Luptele lui Filip II cu Anglia : invincibile armada. — Timp de 30 de ani Filip II și cu Elisabeta, regina Angliei.

și făceau războiul indirect, fiecare susținând pe dușmanii celuilalt. În cele din urmă, Filip porni războiul pe față și în 1588 trimise în contra Angliei o flotă puternică,

O sală din Escorial.

pe care o numi „armada invincibilă”. Dar flota nici măcar n’atinse coastele Angliei, o furtună groaznică o nimici.

Acest dezastru a fost începutul decăderii maritime a

Spaniei, care n'a mai fost în stare să-și construiască altă flotă. Ea e înlocuită pe mare de Anglia și Olanda.

Filip II moare lăsând țara în ruină.

Elisabeta.

Elisabeta, regina Angliei. Reforma a fost introdusă în Anglia de Henric VIII, dar n'a fost organizată definitiv, decât sub fiica lui Elisabeta (1558—1603), care fixă regulele *bisericii anglicane* în 39 de articole.

Catolicii, înțețiți de Filip II, căutară să o răstoarne și să pună în locu-i pe *Maria Stuart*, regina Scoției și fostă regină a Franței. N'au izbutit însă. Ba încă supușii Mariei Stuart, nemulțumiți de purtarea-i ușuratecă, se revoltară. Ea fugi la Elisabeta, care o ținu închisă 19 ani într'un castel și din pricină că agitațiile catolice nu încetau,

o decapită pe eșafod.

Atunci Filip trimise „*invincibile armada*”, de care însă nu s'a ales nimic. Ba Elisabeta se proclamă protectoarea protestanților de peste tot, ceea ce contribui la înflorirea Angliei. Se desvoltă comerțul și industria,

Maria Stuart.

se spori numărul vaselor maritime și se făcură colonii pe coasta Americii de Nord.

Cu moartea Elisabetei se stinge casa Tudor; urmașul ei este Iacob I, din familia Stuart, care domnea în Scoția.

Luptele religioase în

Franța. — Din Elveția calvinismul a pătruns în Franța, în timpul lui Francisc I. Calvinii francezi își ziceau *hughenoți*. Deși persecutați dela început, numărul lor se făcea tot mai mare, formând un partid puternic în frunte cu familia *Bourbon*, care era înrudită cu Casa domnitoare. Catolicii erau conduși de familia *de Guise*. Regele fiind minor, șefii celor

două partide au început o luptă aprigă pentru a pune mâna pe conducerea țării. De aci s'a ajuns la un războiu civil, între cele două tabere, care a sângerat Franța timp de 30 de ani (1562—1598).

După 10 ani de războiu, luptele încetară prin pacea dela *Saint-Germain* (1570), care dădea hughenoților libertatea de credință și orașe de siguranță, ca *la Rochelle*. Dar catolicii turburară pacea și războaiele au început mai sângeroase. Ultimul rege din familia de Valois, *Henric III*, e ucis în timpul luptelor (1589). Căpetenia catolicilor, *Henric de Guise*, deși rudă mai depărtată, urmărea să ajungă rege, dar a pierit și el în timpul luptelor. A rămas astfel, singur moștenitor al coroanei, căpetenia hughenoților, *Henric de Bourbon*.

Carol IX.

Catolicii ajutați pe sub mână de Filip II, declară că nu-l recunosc. Henric înfrânge de câteva ori pe catolici, având și sprijin dela Elisabeta și asediază Parisul. Izbucnind turburări în capitală, Henric se leapădă de calvinism, ca să nu pună Filip II mâna pe coroana Franței. Atunci Parisul îi deschise porțile și-l recunoscă rege.

Henric III.

citau decât în anume localități. Păstrau cetățile întărite, acordate mai înainte prin pacea dela Saint-Germain. Henric se căsătorii cu *Maria de Medici* și se ocupă de reîntremarea Franței prin întărirea regalității, îndreptarea stării economice și înflorirea culturală. Mai plănuii înjosirea casei de Austria (Germania). Din nenorocire acest excelent rege fu asasinat de un catolic (1610). Urmaș rămase copilul său de 9 ani, *Ludovic XIII*, sub regența Mariei de Medici.

Henric IV. — Cu Henric IV (1589—1610) se începu noua dinastie a Bourbonilor. Henric IV aduse liniștea religioasă în țară, prin *edictul din Nantes* (1598).

Se acordă hughenotilor deplină libertate de credință, dar cultul nu-l exer-

Henric IV.

știa, dar cultul nu-l exer-

XXXII.

LUPTELE CREȘTINILOR IMPOTRIVA TURCILOR.

MIHAI VITEAZUL.

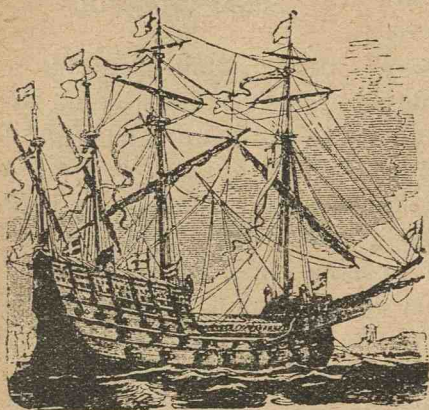
Decăderea Turcilor. — În timpul când Europa apuseană era bântuită de războaiele religioase, în Răsărit era liniște. *Rusia* nu intrase în contact cu Apusul Europei și era considerată ca un stat asiatic. *Polonia* era un stat foarte mare, dar căzuse în anarhie. În 1572, devenind coroana electivă, autoritatea regelui a fost redusă la nimic. Toată puterea era în mâna unei nobilimi turbulente. Totuși ea nu renunțase la pretenția de a face țările române vasale și din cauza aceasta ne-a făcut mult sânge rău.

Nici Turcia nu mai era puterea temută de altădată. După moartea lui Soliman cel Mare începuse să decadă cu pași repezi. Sultanii nu mai mergeau la războiu, ci își petreceau viața în lux și desfrânare. Unul era bețiv, altul atât de lacom, încât n'avea altă dorință decât să adune aur cât mai mult. Toate funcțiunile ajunseseră de vânzare. Tronul țărilor noastre îl câștiga acela, care putea să-l plătească mai scump. Afacerile cele mai importante ale statului încăpură pe mâinile străinilor, Greci, Armeni etc.

În același timp decade și armata. Ienicerii, oastea de elită de altădată, acum se recrutau din elementele cele mai stricate ale populației și deveniseră o bandă nedisciplinată de hoți, mai bucuroși să stea acasă, decât să sufere greutățile războiului. Gradul de spahiu putea să-l obțină oricine pentru bani, chiar bătrâni și femei.

Totuși Turcii nu-și dădeau seama de starea nenorocită în care se găseau, pentru că imperiul era încă tot așa de mare ca pe vremea lui Soliman. Astfel ei continuă luptele cu creștinii și pe mare și pe uscat.

Luptele Turcilor cu creștinii pe mare. — Turcii erau stăpâni pe țărmul african al Mediteranei și pe o

Corabie de războiu din sec. XVI.

mare parte din insule. De aci plecau în fiecare an bande de pirați, cari jefuiau coastele Spaniei și Italiei.

În 1570, ei ocupară dela Venetieni și insula *Cipru*.

Filip II, regele Spaniei, trimise în grabă o flotă puternică, comandată de fratele său, *Don Juan de Austria*.

Flota turcească, surprinsă pe coasta Greciei, la *Le-panto*, fu sfărâmată cu desăvârșire (1571). Dar victoria creștinilor n'a avut alt rezultat. Filip II s'a grăbit să încheie pace, iar Turcii au păstrat și Ciprul și toate celelalte posesiuni din Mediterană. Totuși, din ziua aceea, Turcia a încetat de a mai fi stăpână pe Mediterană și a rămas numai putere de uscat.

Războiul Turcilor cu Austria. — Dela moartea lui Carol V, Austria n'a mai avut parte de împărați capabili. Pe la sfârșitul secolului XVI, tronul era ocupat de *Rudolf II* (1576—1612), un biet om slab de minte, care își petrecea timpul în castelul său din Praga, înconjurat de astrologi; iar afacerile statului le lăsa pe seama unei camarile, formată din neamurile lui și favoriții acestora. Turcii căutară să profite de slăbiciunea Austriei și-i declarară războiu. Ei începură să atace cetățile dela graniță, dar n'au avut niciun rezultat.

De data aceasta creștinii și-au dat seama de slăbiciunea trupelor turcești. Papa, care tocmai terminase conciliul dela Trient, crezu de datoria sa să îndrepte lumea creștină în contra păgânilor, cum făcuseră papii de altădată. Făcu deci apel către toți prinții creștini din Europa, dar fără succes. Totuși îndemnul lui a fost ascultat de cele trei principate dela Dunăre, cari suportau cu greutate suzeranitatea turcească : *Transilvania*, *Moldova* și *Muntenia*. Prin intrarea lor în luptă, teatrul luptelor s'a întins în lungul Dunării până în țările noastre, iar războiul a ținut 15 ani.

Țările române în timpul lui Mihai Viteazul. — In Transilvania domnea principele *Sigismund Báthori*, un tânăr bolnav de nervi, foarte ambițios, dar nestatornic. Acesta, trecu de partea lui Rudolf, apoi făcu o alianță strânsă cu domnul Moldovei, *Aron Tiranul*, și cu domnul Munteniei, *Mihai Viteazul*.

Mihai Viteazul (1593 —1601) căpătă tronul Țării Românești (1593) prin cumpărare ca și predecesorii săi. Dar cum ajunse domn, intră și el ca și Aron Tiranul din Moldova în alianța lui *Sigismund Báthori* cu împăratul german și se răsculă contra Turcilor.

Atunci sultanul porni o mare expediție contra Munteniei, sub conducerea marelui vizir *Sinan-Pașa*. In Moldova, Polonii, prietenii Turcilor, puseră domn pe boierul *Ieremia Movilă*, omul lor.

Mihai se retrase la *Călugăreni* (Vlașca), unde, într'o pozițiune minunată, avu loc încăerarea, în ziua de 13 August 1595, și hordele nesfârșite ale Turcilor fură respinse. Insuși Sinan era să piară. Dar nici Mihai nu se mai putea susține și se retrase în munți, așteptând ajutoare din Ardeal. Acestea sosind, Mihai se luă după Sinan, care se retrăgea, și-l ajunse când era să treacă Dunărea înapoi la *Giurgiu*. Acolo se făcu o mare vărsare de sânge. De aceea în curând Turcii acordară lui

Mihai o pace onorabilă (1596). În acest chip jugul turcesc apăsător fu scuturat.

Peste puțin, Mihai avu prilej să săvârșească noi isprăvi.

În Transilvania se făcuseră mai multe schimbări. Si-

Mihai Viteazul.

gismund dăduse această țară împăratului german în schimbul unui ducat din Silezia. Mai apoi nemulțumit în Silezia, el reluase Ardealul pentru a-l da în curând tânărului său văr, *Andrei Báthori*, cardinal în Polonia, locul căruia îl luă el. Toate acestea nelinișteau pe Mihai. De aceea, având în vedere și faptul că *Andrei Báthori* era închinat Polonilor și Turcilor, el trecu munții împo-

triva lui și la *Șelimbăr* (1599) îl sdrobi. Andrei, fugind spre munții Moldovei, fu ucis, iar biruitorul intră în *Alba-Iulia*.

În primăvara următoare se duse împotriva lui Ieremia Movilă din Moldova și-l urmări, neîncetat, până la *Hotin*. Aci după o luptă, Ieremia fugi în Polonia, iar Mihai intră în Iași. Apoi lăsând aci o locotenență domnească, cuceritorul se întoarse și intră cu alaiu princiar în *Alba-Iulia* (1600), întitulându-se „Principe al Transilvaniei, Munteniei și Moldovei”. Cu acest prilej el înființă *Mitropolia ortodoxă* din *Alba-Iulia*, zidind chiar biserica mitropolitană de acolo și bătu o medalie comemorativă. Era prima încercare de *unire* a celor trei țări românești.

Din nenorocire toată mărirea lui Mihai ținu puțin.

Incurajați de neîncrederea împăratului în domnul român, precum și de vrăjnășia multora din oamenii curții imperiale, contra acestuia, Ungurii se revoltară. Ei chemară pe generalul împărătesc *Basta*, care era cu oștirea în apropiere și care ținea a fi el guvernator al Transilvaniei. *Basta* se uni cu răsculații și lângă sătulețul *Mirislău* nu departe de *Alba-Iulia*, Mihai fu înfrânt (1600). El fugi spre *Făgăraș* și de aci în țară, unde intraseră Polonii spre a pune domn pe *Simeon Movilă*, fratele lui Ieremia, reinstalat în Moldova. Dar în pădurea *Bucovului* (1600), fu bătut de generalul polon *Zamoyski* și părăsit de toți.

Atunci apucă drumul Vienei, ca să ceară dreptate dela împăratul, suzeranul său. Dar numai când se iscă o nouă răscoală în Ardeal și când fu rechemat din nou *Sigismund*, Mihai fu primit și împăcat. Apoi fu trimis cu *Basta* să reia Ardealul din mâna răsculaților. Aceștia fură sfărâmați lângă satul *Gorăslău*, pe râul *Someș* (1601).

Dar după victorie Mihai nu mai trebuia. De aceea pe când era la *Turda* și se pregătea să apuce spre *Muntenia*, *Basta* trimise împotriva-i o trupă de mercenari, care-l omorî (dimineața de 9 August 1601).

Capul eroului se păstrează la Mănăstirea Dealului de lângă Târgoviște, iar trupul său zace la Turda.

Sfârșitul războiului dintre Turci și Austriaci. — În timpul acesta, în Ungaria se continua războiul, tot așa de slab, cum începuse, între Turci și Austriaci. În sfârșit la 1606 s'a încheiat pacea, rămânând fiecare cu ce avusese la început.

XXXIII.

RĂZBOIUL DE 30 DE ANI.

Războiul de 30 de ani. — Turburările religioase din Germania nu s'au sfârșit, cum se credea, prin pacea dela Augsburg (1555). Ele au reapărut cu mult mai violente,

Ferdinand II.

tra Casei de Austria.

peste o jumătate de veac, când ajunse împărat înfocatul catolic *Ferdinand II* (1618 — 1637). Noul împărat urmărea să restaureze catolicismul și să prefacă Germania într'o monarhie absolută, cum erau Franța și Spania. Prin aceasta a dat naștere războiului de 30 de ani (1618 1648), care, prin amestecul Franței, a devenit un războiu european con-

Cardinalul Richelieu. — Tronul Franței era ocupat

de Ludovic XIII (1610—1643), care avea ca prim-ministru pe cardinalul Richelieu. Richelieu veni la conducerea guvernului cu un plan bine fixat : să restabilească puterea absolută a regelui înăuntru, iar în afară să umilească puterea Austriei. El procedă cu multă energie împotriva nobililor și protestanților, cari nu respectau nici legile nici autoritatea regelui, și regalitatea deveni absolută. Apoi Richelieu profită de încurcătura în care se afla Austria și intră în alianță cu dușmanii ei.

Războiul de 30 ani se împarte, după conducătorii

Ludovic XIII.

Richelieu.

protestanților, în 4 perioade : *palatină*, *daneză*, *suedeză* și *franceză*.

Perioada palatină : Tilly. — Războiul începu în Boemia. Boemii puseră mâna pe guvern și chemară în ajutor „uniunea evanghelică” germană (1618), care avea de șef pe *Frederic electorul Palatinatului* și între frunțași pe *Frederic Wilhelm*, electorul Brandenburgului și ducele Prusiei.

Aliații ajunseră biruitori sub zidurile Vienei.

Atunci „liga catolică” (înjghebată de Bavaria) și Spania se unesc cu Ferdinand II.

Trupele ligii conduse de generalul *Tilly* se năpustesc asupra Boemiei. În urmă dimpreună cu Spaniolii pătrunseră în Palatinat, de unde Frederic Palatinul fugi în Olanda.

Perioada daneză : Wallenstein. — Dar în curând (1625) luptele fură reluate. Prin mijlocirea lui Richelieu

Wallenstein.

protestanții găsiră sprijin în *Danemarca*. La rândul lui și Ferdinand II avu norocul să mai câștige de partea lui pe un nobil bogat din Boemia, pe marele general *Wallenstein*, care strânse pe propria lui socoteală o oștire de mercenari.

Regele Danemarcei a fost înfrânt dela început și luptele încetară.

Perioada suedeză : Gustav Adolf. — Richelieu ne-

fiind pregătit pentru a intra direct în războiu, ridică atunci pe *Gustav Adolf*, regele Suediei (1630).

Acesta intră în Germania, se uni cu protestanții de aci și apoi se ciocni cu Tilly. Neînvinsul general al ligii catolice fu înfrânt. Peste puțin *Gustav Adolf* mai câștigă o nouă victorie, în care Tilly fu rănit mortal.

Ferdinand II trebui să se îndrepte iar către *Wallen-*

Gustav Adolf.

stein, cu care se certase. Cei doi rivali se întâlniră la *Lützen*, unde se încinse o strașnică luptă. Suedezii învinseseră, dar *Gustav Adolf* rămase pe câmpul de bătăie.

Din nenorocire pentru el, *Ferdinand*, gelos, puse de ucise pe *Wallenstein* și astfel strică rostul războiului.

Perioada franceză: Condé, Turenne. — Franța, care lucrase din umbră, prinse momentul favorabil și se

hotărî să ia pe față conducerea luptelor. Declară războiu și regelui Spaniei, ruda Habsburgilor austriaci.

O luptă din războiul de 30 de ani.

Germania e pustiită, în lung și în lat, prin lupte de o violență neașteptată. Francezii, comandați de generali

vestiți Condé și Turenne, luptă cu Spaniolii în Flandra, la Pirinei și în Italia; iar cu Germanii la Rin. Apoi în înțelegere cu Suedezii fac planul unui marș spre Viena. Habsburgii se simt pierduți. Nu mai așteaptă executarea marșului spre capitala lor și cer pace în orice condițiuni.

Pacea s'a încheiat la 1648, după lungi tratative, în două orașe din *Westfalia*, de aceea i se zice *pacea Westfalică*.

Pacea Westfalică. — Hotărârile principale ale acestei păci au fost :

Europa centrală după pacea Westfalică.

Se re-unoștea libertatea religioasă tuturor principilor germani și se acorda amnestie.

Unitatea germană se desfăcea. Fiecare principe era suveran independent, cu condiție să nu încheie tratate, care să atingă interesele imperiului ori persoana împăratului. Se instituia o *dietă* a tuturor statelor germane. Consiliul împăratului avea jumătate din numărul membrilor, protestanți.

S'au făcut apoi schimbări teritoriale.

Franța câștigă *Alsacia*, fără *Strassburg*. Suedia primea o despăgubire de războiu și mai multe feude germane. Alte feude de acestea se alipeau electoratului de *Brandenburg*. În fine *Elveția*, *Portugalia*, *Olanda*, deveneau independente.

Această pace s'a complectat prin *tratatul dela Pirinei* (1659), căci Spania, nesemnând pacea, a continuat luptele până atunci.

De acum se pune capăt definitiv războaielor religioase.

XXXIV.

ȚĂRILE ROMÂNE ÎN TIMPUL

RĂZBOIULUI DE 30 DE ANI.

Principatele române după Mihai Viteazul. — Am văzut, că în timpul îndelungatului războiu dintre Turci și Austriaci, la care luase parte strălucită Mihai Viteazul, cele trei țări tributare, *Muntenia*, *Moldova* și *Transilvania*, au reușit pentru moment să se scuture de jugul turcesc.

Dar după ce războiul s'a sfârșit, Turcii și-au restabilit suzeranitatea în țările noastre, trimițând iarăși domni numiți direct dela Poartă.

Totuși, după epoca de vitejie a lui Mihai Viteazul, au urmat timpuri mai bune pentru cele trei principate,

și anume din mai multe cauze. Mai întâi, Turcii se păzeau să întărească pe vasalii lor, de teamă să nu se mai răscoale ca pe timpul viteazului domn muntean; iar pe de altă parte, Românii se arătau mai puțin umiliți față de suzeranii lor, de când îi văzuseră zdrobiți de un domn român. În același timp, cele trei principate, cari se văzuseră odată unite, au înțeles că au interese comune de apărare și astfel apropierea între ele s'a făcut tot mai mare. Într'adevăr, de aci înainte voievozii celor trei țări vor lucra mereu mână în mână.

În aceste împrejurări, au putut să se ridice domni însemnați în fruntea principatelor și să domnească neșterți de Turci. Astfel au fost: *Gheorghe Rákoczi* în Transilvania, *Matei Basarab* în Muntenia și *Vasile Lupu* în Moldova. Domnia lor a fost o epocă de înflorire culturală în toate trei principatele.

Transilvania. — Transilvania a avut după Mihai Viteazul doi voievozi de seamă: *Gabriel Bethlen* și *Gheorghe Rákoczi*, contimporanul lui *Matei Basarab*. Domni vrednici și activi, ei au ridicat țara din mizeria în care o aruncase războiul îndelungat și guvernarea despotică a lui *Basta* și au inaugurat politica de prietenie față de Principatele Române

Matei Basarab și Vasile Lupu. — În timpul războiului de 30 de ani, domnea în Muntenia *Matei Basarab* (1633—1654), iar în Moldova *Vasile Lupu* (1634—1653). Ei au fost ridicați pe tron de partidele boierilor români, care se luptau din toate puterile cu Grecii, așezați în principate.

Amândoi acești domni se deosebiră mai ales prin buna orânduire lăuntrică dată țărilor și prin reînnoirea și clădirea a o mulțime de zidiri: curți domnești, biserici, mănăstiri, poduri, fântâni etc.

Așa *Matei* dresă și înălță vreo 40 de locașuri dum-

nu nesocotea legăturile cu creștinii, a adus dușmănia dintre ei. Pricina mai trebuie căutată și în faptul că pe Vasile nu-l mai încăpea Moldova, precum și în silința de a vedea pe fiul său *Ioan*, eșit mai degrabă la domnie. Astfel

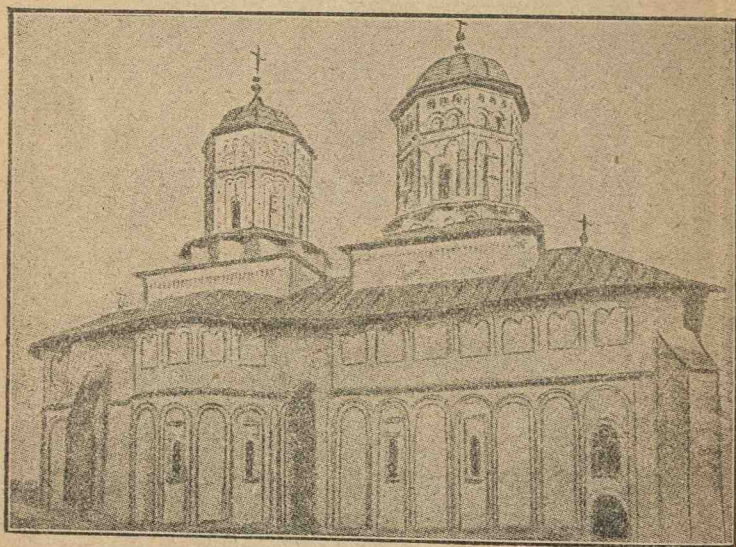
Vasile Lupu.

Vasile jură ca să scoată pe Matei din domnia Munteniei, luând sau el sau fiul său scaunul.

Pentru orice împrejurare, Matei, ca un sprijin contra Turcilor, încheiase la 1635 un tratat de alianță cu Gheorghe Rákoczi, principele Ardealului. Vasile îl pârî la Poartă și căpătă domnia. El năvăli în Țara Românească, dar Matei îl respinse cu un mic număr de bătălii și cu sprijin ardelenesc. Vasile năvăli iarăși, dar la *Ojogeni* fu bătut.

Atunci se împăcară, zidind fiecare în țara celuilalt câte o biserică : Matei, biserica din *Soveja*, iar Vasile, biserica *Stelea* din Târgoviște.

Lupu nu se liniști însă. Atunci Matei reînoi legăturile cu Gheorghe Rákoczi II. Gheorghe Ștefan, un boier al lui Vasile, se răsculă și cu ajutor dela Matei alungă pe

Biserica Stelea.

Vasile Lupu. Lupu, cu ajutorul fiului hatmanului Cazacilor, ginerele său, își recăpătă domnia și năvăli în țara lui Matei, unde la *Finta* fu definitiv învins.

Indepărtat din domnie (1653), el a fugit la Constantinopol, unde a dus o viață de mizerie până la moarte-i (1662). Matei a mai trăit un an după alungarea lui Lupu.

Introducerea limbii române în biserică și stat. — Românii din Transilvania sub influența Reformei, care pătrunsese și în Ardeal, au început să citească și să scrie în limba lor. Influența s'a simțit apoi și în principate.

Pe la sfârșitul secolului XVI, cultura slavonească începuse a se pierde din lipsă de cărturari slavi. Chiar în cancelariile domnești nu se găseau cunoscători de slavonie, de aceea multe acte publice și particulare se scriau în românește. În toate bisericile românești — dela sate — se slujea în limba română din cele mai vechi timpuri. Nu exista însă carte bisericească în românește, căci numai 4 limbi erau socotite ca limbi bisericești: ebraica, greaca, latina și slavona.

Diaconul *Coresi* a tipărit în Transilvania — în românește — mai multe cărți bisericești (evanghelia, apostolul, cazania).

Domnii români, Matei Basarab și Vasile Lupu, pentru a feri pe Români de influența Reformei, au pus chiar ei să se tipărească în românește cărți bisericești, sub îngrijirea mitropoliților.

Astfel s'a început în mod oficial a se întrebuința limba română atât în scrierile bisericești cât și în cele de stat.

TABLA DE MATERII

	Pag.
EVUL MEDIU	
I. Durata evului mediu.	
Schimbări față de antichitate	3
II. Căderea imperiului roman.	
Barbarii	5
III. Imperiul bizantin.	
Iustinian	12
IV. Barbarii în Răsăritul Europei	19
V. Arabii	23
VI. Francii.	
Carol cel Mare	32
VII. Feudalitatea	43
VIII. Cavalerismul	50
IX. Apusul Europei după Carol cel Mare	57
X. Puterea papilor.	
Lupta lor-cu împărații	62
XI. Cruciatele	68
XII. Imperiul bizantin în timpul cruciatelor.	
Imperiul româno-bulgar	79
XIII. Apusul Europei în timpul cruciatelor.	85
XIV. Scăderea puterii feudalilor și a papilor.	
Creșterea puterii regilor	92
XV. Orașele în evul mediu.	96
XVI. Războiul de o sută de ani	104
XVII. Statele din Apus	
La sfârșitul evului mediu	110
XVIII. Statele din Răsăritul Europei	117
XIX. Tătarii și imperiul tătăresc	123
XX. Intemeierea Principatelor Române	
Muntenia și Moldova.	127
XXI. Turcii. Așezarea lor în Europa.	
Căderea Constantinopolului	131
XXII. Luptele Românilor cu Turcii.	
Mîrcea cel Bătrîn, Ioan Corvin, Ștefan cel Mare	136

EPOCA MODERNA

XXIII. Durata epocii moderne.	
Schimbări față de evul mediu	145
XXIV. Invențiunile	148
XXV. Descoperirile geografice	153
XXVI. Renașterea.	
Arta în timpul Renașterii	160
XXVII. Literatura și știința în timpul Renașterii	172
XXVIII. Reforma	177
XXIX. Apusul Europei în epoca Renașterii.	
Francisc I și Carol V	181
XXX. Imperiul turcesc sub Soliman cel Mare.	
Căderea Ungariei. Petru Rareș	188
XXXI. Contra-reforma și războaiele religioase.	
Filip II, Elisabeta, Henric IV	194
XXXII. Luptele creștinilor împotriva Turcilor.	
Mihai Viteazul	201
XXXIII. Războiul de 30 de ani	206
XXXIV. Țările Române în timpul războiului de 30 de ani.	212

